

ISSN: 1857-6710

Бр. 78 Цена: 50 ден. февруари 2016

МАГАЗИН НА МИНИСТЕРСТВОТО ЗА ОДБРАНА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

НОВИ СИЛИ

**ЗАПОЧНА
ОБУКАТА НА
НОВОПРИМЕНЕНЕ
ПРОФЕСИОНАЛНИ
ВОЈНИЦИ**

РЕНЏЕРСКИ ИГРИ

На терените во касарната „Илинден“ и на стрелиштето „Стенковец“ припадниците на Ренџерскиот баталјон од составот на Полкот за специјални операции ги реализираа вторите по ред ренџерски игри.

Дисциплини во кои се натпреваруваа екипите беа: ползење и носење на ранет, фрлање на рачна одбранбена бомба, гаѓање со автоматска и снајперска пушка, пиштол, полигон со вооружување, ориентација на непознат терен и полигон на издржливост.

За време на игрите, помеѓу претставниците на четите од составот на Ренџерскиот баталјон преовладуваше спортскиот и натпреварувачки дух.

На крајот од игрите беше прогласена најдобрата единица и најдобриот учесник.

Интересот за овие втори по ред ренџерски игри беше голем, а тенденција е да се прошират на ниво на Полкот за специјални операции.

Страница
29

ТРАНСПАРЕНТНО И ОТЧЕТНО

БРИФИНГ НА НАЧАЛНИКОТ НА ГШ ПРЕД ПРЕТСЕДАТЕЛОТ И ВРХОВЕН КОМАНДАНТ НА АРМ

Страница
7

ВЕРТИКАЛАТА НА БАЛКАНСКИТЕ СИДОВИ

ДЕБАТА ЗА ВОЕНИТЕ РЕЛАЦИИ ПОМЕЃУ РЕПУБЛИКА ХРВАТСКА И РЕПУБЛИКА СРБИЈА

Страница
24

ФОРЕНЗИКА

ФОРЕНЗИЧКО ИСПИТУВАЊЕ НА ТРАГИ ОД ОРУЖЈЕ

Страница
38

АЗЕРБЕЈДЖАН

ВЕРСКИ ПЛУРАЛИЗАМ И ПРЕДИЗВИЦИТЕ ЗА ЗАЧУВУВАЊЕ НА ИДЕНТИТЕТОТ

Страница
42

ХАОПЛЕКСНО ВОЈУВАЊЕ

КОМБИНАЦИЈА НА ХАОСОТ И КОМПЛЕКСНОСТА НА МОДЕРНАТА ВОЈНА

Страница
44

ПОТРЕБА ОД МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА

АСИМЕТРИЧНИ ЗАКАНИ, НЕДОЗВОЛЕНА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ, ДРОГА, КОРУПЦИЈА...

Страница
49

АКАДЕМИК-ГЕНЕРАЛ МИХАИЛО АПОСТОЛСКИ – II

МАКЕДОНСКИ КОМАНДАНТИ И ВОЈСКОВОДЦИ

Страница
52

НАПАДИ СО ЛАЖИРАЊЕ

ВИДОВИ ХАКЕРСКИ НАПАДИ

Страница
10

Страница
16

Страница
30

Армијата на Република Македонија и во изминатата 2015 г. ги оправда рејтингот и довербата што ги има кај народот и институциите на Р. Македонија. Сите планирани задачи, зацртани проекти и предизвици со кои се справуваше во текот на изминатите дванаесет месеци од 2015 г. беа успешно завршени и сработени. А, признанија, пофалби и благодарници добија и од највисокиот државен врв и од граѓаните на Република Македонија на кои им беше помогнато.

Претседателот на Република Македонија и врховен командант на АРМ, д-р Ѓорге Иванов, во придружба на министерот за одбрана на Р. Македонија Зоран Јолевски и началникот на ГШ на АРМ, генерал-потполковник Методија Величовски, на почетокот на 2016 г. ги посети припадниците на АРМ ангажирани на јужната граница. Тој, притоа, искрено им се заблагодари на припадниците за нивниот деноноќен ангажман за да се регулира протокот на мигрантите на нашата јужна граница и да се овозможи нивна регистрација и згрижување при влезот во нашата држава.

На почетокот на оваа 2016 г., началникот на ГШ на АРМ, генерал-потполковник Методија Величовски, одржа брифинг за сработеното и за постигнувањата на припадниците на Армијата пред претседателот на Република Македонија и врховен командант на вооружените сили, д-р Ѓорге Иванов. И во оваа прилика претседателот Иванов повторно им оддаде признанија на припадниците на Армијата на Република Македонија за нивната несебична посветеност при извршувањето на мисијата и задачите, не заборавајќи да потсети дека АРМ е институција која има најголема доверба во општеството. Претседателот Иванов повторно ја истакна улогата на АРМ во справувањето со мигрантската криза, но укажа и на потребата за донесување нова стратегија на одбраната која ќе претставува основа за изработка на Планот за одбрана, со цел ефикасно справување со модерните безбедносни закани, за што не се сомневаме дека ќе биде успешно сработено во наредниот период. Жителите на селото Шипковица, со посебна Благодарница им оддадоа признание и им се заблагодарија на припадниците на АРМ, кои несебично им помогнаа да се справат со последиците од катастрофалната поплава и поројни дождови кои го погодија нивниот регион.

Многу е значајно што признанијата и пофалбите за АРМ доаѓаат и од највисоките државни институции и од обичниот човек на кој му треба помош и поддршка.

Сигурни сме дека и во наредната година, како и досега, сите планирани задачи и доверени мисии ќе бидат успешно завршени и дека ќе следуваат уште многу благодарници, признанија и пофалби за нашата армија.

д-р Жанет Ристоска

ШТИТ - Година VIII, број 78, февруари, 2016 година, излегува еднаш месечно
ИЗДАВАЧ - МИНИСТЕРСТВО ЗА ОДБРАНА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

ИЗДАВАЧКИ СОВЕТ

д-р Зоран Јолевски (претседател)
Генерал-потполковник Методија Величовски, полковник Љубе Дукоски, полковник Петре Велковски, потполковник Тони Јаневски, полковник Мери Ринцова, Билјана Иванова, д-р Жанет Ристоска

ГЛАВЕН И ОДГОВОРЕН УРЕДНИК

д-р Жанет Ристоска

РЕДАКЦИЈА

Билјана Иванова (технички, ликовно-графички уредник),
Димче Исаиловски, академски сликар (корица),
Митко Василевски (новинар), Кристина Илиевска (новинар),
Ксенија Митева (лектор); Александар Атанасов (фотографии)

ПЕЧАТИ: „БРАНКО ГАПО“ ДООЕЛ СКОПЈЕ

АДРЕСА НА РЕДАКЦИЈАТА
МИНИСТЕРСТВО ЗА ОДБРАНА - СПИСАНИЕ „ШТИТ“
ул. „Орце Николов“ 116, 1000 Скопје
Телефони: 02 3128 276
www.morm.gov.mk; E-mail: stit@morm.gov.mk

ЦЕНАТА НА ЕДЕН ПРИМЕРОК Е 50 ДЕНАРИ
ГОДИШНА ПРЕПЛАТА 600 ДЕНАРИ

жиро с-ка 05001001 1678720
(повикување на број: 725939-10)
даночен број: 4030990271748
ТС 1000000000063095

ВРХОВНИОТ КОМАНДАНТ ВО ПОСЕТА НА ПРИПАДНИЦИТЕ НА АРМИЈАТА РАСПОРЕДЕНИ НА ЈУЖНАТА ГРАНИЦА

Претседателот на Република Македонија и врховен командант на вооружените сили, Ѓорге Иванов, заедно со министерот за одбрана, Зоран Јолевски и началникот на ГШ

на АРМ, генерал-потполковник, Методија Величовски, на првиот ден од новата година ги посетија припадниците на Армијата на Република Македонија кои се распоредени на јужната граница.

За време на посетата претседателот Иванов, министерот Јолевски и генералот Величовски им ја честитаа Новата година и им посакаа многу успех ним и на нивните семејства.

ОДБЕЛЕЖАНА 8-ГОДИШНИНАТА ОД НЕСРЕЌАТА НА АРМИСКИОТ ХЕЛИКОПТЕР

Министерот за одбрана на Република Македонија, Зоран Јолевски, заедно со делегација од Министерството и Генералштабот на АРМ, со положување венци со свежо цвеќе кај катлановско Блаце ја одбележаа осумгодишнината од хеликоптерската несреќа во која животот трагично го загубија 11 припадници на Армијата на Република Македонија. На спомен-обележјето свежо цвеќе положија и делегации од Кабинетот на Претседателот, како и членови на семејствата на загинатите припадници на АРМ. Венци со свежо цвеќе од страна на делегации од Здружената оперативна команда

и Воздухопловната бригада беа положени и пред спомен-обележјето пред Командата на Воздухопловната бригада во касарната „Страшо Пинџур“ во Петровец. Хеликоптерот Ми-17 се урна на 12 јануари 2008 година на локација кај катлановско Блаце. Во хеликоптерот беа припадниците кои успешно ја завршија ротацијата во мисијата „АЛТЕА“ во Босна и Херцеговина. Потполковникот Тони Спасовски, мајорот Горан Ристовски, капетаните Бране Спасовски и Игор Ѓорески, наредниците Славчо Василев и Тони Давитковски, постарите водници Јанко Шириќ, Александар Тасковски, водниците

Мики Ивановски и Александар Васиќ и десетарот Златко Вељановски засекогаш ќе

останат во сеќавањата како беспрекорни и пожртвувани припадници на АРМ.

ПИТОМЦИ ОД ВОЕНАТА АКАДЕМИЈА НА ШКОЛУВАЊЕ ВО УНИВЕРЗИТЕТОТ „НОРВИЧ“ ВО САД

Министерот за одбрана на Република Македонија, Зоран Јолевски, на 11 јануари, во Министерството оствари средба со првите двајца питомци од Воената академија кои еден семестар ќе поминат на најстариот воен универзитет во САД, Универзитетот „Норвич“. Двајцата питомци кои се селектирани од осуммина пријавени од 3. година на Воената академија, ги исполнија сите пропишани услови и критериуми и имаат исклучително висок академски просек од 9,96 односно 9,80. Дополнително тие го положија и тестот TOEFL за познавање на англискиот јазик со високи бодови. Министерот Јолевски на средбата посочи дека Министерството за одбрана и Воената академија работат на унапредувањето на военото образование на идните старешини, а размената на

студентите е еден дел од овој процес. „Главната цел е сите питомци да можат да поминат еден семестар на универзитетите во земјите-членки на Алијансата, додека питомци од овие универзитети ќе бидат дел од Воената академија „Генерал Михаило Апостолски“ во Скопје“, изјави по тој повод министерот. Министерот Јолевски додаде дека сора-

ботката ќе биде проширена и во други области како науката, размената на професори, заеднички проекти и слично. „Веќе во средината на февруари во Охрид ќе се одржи напреден курс на кој предавачи ќе бидат претставници од САД, Велика Британија, од НАТО и други земји-членки со што ќе се даде импулс на соработката во областа на

науката“, додаде министерот Јолевски. Питомците кои беа примени од министерот Јолевски, потенцираа дека за нив претставува исклучителна можност да се посети Универзитетот „Норвич“, да се продлабочи соработката и да се афирмира Воената академија како институција. Тие посочија дека ова е начин да се здобијат со нови и да ги продлабочат постоечките знаења, што ќе им помогне во нивната кариера како офицери во Армијата на Република Македонија. Соработката помеѓу Воената академија и Универзитетот „Норвич“ е дел од соработката на Армијата на Република Македонија со Националната гарда на Вермонт, која како што посочи министерот, е една од најактивните соработки на националните гарди во САД со земји партнери.

ОФФ

РАЗВОЈ НА СОРАБОТКАТА ВО ОДБРАНАТА И БЕЗБЕДНОСТА

Министерот за одбрана на Република Македонија, Зоран Јолевски на 21 јануари, оствари средба со новопоставениот нерезидентен амбасадор на Естонија, акредитиран за Република Македонија, Даниел Шаер. „Македонија и Естонија имаат одлична одбранбена

дека размената на професори и предавачи во голема мера ќе придонесе кон воведувањето на нов квалитет во оваа значајна област. Дополнително, министерот Јолевски истакна дека постои можност за унапредување на билатералната соработка во однос на Регионалниот центар за односи со јавноста, кој е и НАТО-центар, како и во однос на Центарот за обука на пилоти. Министерот Јолевски воедно се заблагодари за континуираната поддршка која Естонија ја дава за членството на Македонија во Алијансата. „Ние продолжиме со реформите и со напорите за интеграција во НАТО. Македонија уште од 2008 година е подготвена да биде дел од НАТО, а тоа е и заклучок на земјите-членки на Самитот во Букурешт“, потенцираше Јолевски.

Амбасадорот Шаер се заблагодари за средбата и истакна дека еден од неговите приоритети ќе биде воспоставување на уште поблиски контакти и соработка помеѓу двете земји, кои, рече, имаат големи сличности и меѓусебна почит и разбирање. Македонија и Естонија во областа на одбраната соработуваат од 2004 година, кога беше потпишана и Спогодбата за соработка.

соработка. Наша заложба во иднина е да изнајдеме можности и модалитети за уште поголем развој на оваа соработка, особено имајќи ги предвид капацитетите во двете земји“, рече министерот Јолевски на средбата. Тој потенцираше дека за Министерството и Армијата, приоритет е развојот на военото образование, особено во контекст на отворањето на Институтот за сајбер-одбрана, како дел од новиот Универзитет. Во таа насока, министерот посочи

БЛАГОДАРНИЦА ЗА АРМИЈАТА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

На 5 јануари, во просториите на Министерството за одбрана на министерот за одбрана на Република Македонија, Зоран Јолевски, му беше предадена Благодарница за помошта која ја пружи Армијата на Република Македонија на населението во Шипковица за време на поплавите од минатиот август. Благодарницата за Армијата на Република Македонија ја доделија претставниците на месната заедница на Шипковица кои ја изразија својата најдлабока благодарност за поддршката која ја добија граѓаните на Шипковица.

Министерот за одбрана истакна дека Армијата на Република Македонија секогаш им е во служба на граѓаните на Република Македонија во најтешките моменти. На почетокот на август 2015 година по обилни поројни дождови во Шипковица се случи природна катастрофа по која Владата на Република Македонија, Армијата на Република Македонија, Општина Тетово, Центарот за управување со кризи и бројни невладини организации и приватни компании се впуштија во интензивни акции за помош на погоденото население во Тетовско. За време на акциите Армијата секојдневно работеше на терен и ги расчисти насипите на кал и камења, ги расчисти патиштата, изгради неколку мостови, се впушти во барање на неколкуте исчезнати лица и интензивно им помогаше на погодените луѓе во Тетовско.

УЧЕСТВО НА НГШ НА АРМ НА СОСТАНОК НА ВОЕНИОТ КОМИТЕТ НА НАТО ВО БРИСЕЛ

Началникот на ГШ на АРМ генерал-потполковник Методија Величковски на 21 јануари, учествуваше на состанок на Воениот комитет (ВК) на НАТО во формат на началници на генералштабови на земјите членки на НАТО и земјите контрибутори во мисијата „Одлучна поддршка“ во Авганистан кој се одржа во командата на НАТО во Брисел. Фокусот на средбата беше запознавање на началниците на ГШ на армиите од земјите-учесници во мисијата „Одлучна поддршка“ во Авганистан со најновите информации поврзани со мисијата како и со последните достигнувања на засиленото трајно партнерство во Авганистан. Главна тема на состанокот беше моменталната безбедностна состојба и разгледување на плановите за реализација на мисијата „Одлучна поддршка“ со насоки за делување во 2016 г. Генералот Величковски, кој за првпат од неговото поставување на должноста

началник на ГШ на АРМ, учествуваше на состанок на ВК на НАТО во овој формат истакна дека АРМ останува посветена во изградбата на мирот и стабилноста во Авганистан со нашето активно учество во мисијата „Одлучна поддршка“, каде АРМ учествува со повеќе штабни офицери и друг воен персонал. На конференцијата, од страна на Алијансата уште еднаш беше искажана благодарност до Република Македонија и АРМ, за двегодишното учество и конкретниот придонес во мисијата „Одлучна поддршка“ во Авганистан. Воениот комитет се состанува двапати годишно во седиштето на НАТО во Брисел, на ниво на началници на ГШ каде се разговара за операции и мисии на НАТО со цел да се обезбеди консензус базиран на воени совети за тоа како Алијансата може најдобро да се справи со глобалните безбедносни предизвици.

УНАПРЕДУВАЊЕ НА ДОБРИТЕ ОДНОСИ

Началникот на Генералштабот на АРМ, генерал-потполковник Методија Величковски оствари средба со новоназначеното одбранбено аташе на Народна Република Кина акредитиран во Република Македонија, постар полковник Јун Зху. Генералот Величковски на полковникот Јун Зху, му посака срдечно добредојде во Република Македонија и продолжување на

интензитетот со кој се развива билатералната соработка, во областа на одбраната меѓу двете држави воспоставена во 2004 година. За време на средбата беше изразена благодарност за континуираната поддршка која е во вид на донации во опрема, обука (Школа за национална одбрана, Командно-штабна академија, курсеви за боречки вештини, Курс за командири на тимови за специјални операции и др.) на припадници на АРМ во НР Кина.

ОД АКТИВНОСТИТЕ НА ОРОРМ

ЗНАЧАЈНИ РЕЗУЛТАТИ

„Во 2015 година се остварени значајни резултати во едукацијата и во обуката, негувањето на слободарските традиции, како и во учеството на меѓународните активности на резервните офицери и подофицери. Во прилог на ваквата оценка е податокот дека над 2.600 членови на ОРОРМ биле вклучени во споменатите содржини. Успешно реализираните содржини произлегуваат пред сè од координираната соработка со МО и ГШ на АРМ, одговорниот однос на раководствата на општинските организациони единици (ООЕ), како и на Извршниот одбор на ОРОРМ“, нагласи претседателот, проф. д-р Ѓорѓи Малковски презентирајќи го Извештајот за едно-годишното работење на Националната асоцијација на резервните офицери и подофицери на Р.Македонија. Во рекапитуларот на оствареното во 2015 година, се евидентирани голем број на содржини како: Државен натпревар во гаѓање со пиштол 7,62мм; Научен собир на тема „Македонија во Втората светска војна и потоа – 70 години од победата над фашизмот“; три регионални едукативно-кондициони маршеви, две гаѓања со пиштол 7,62мм и пушкотралез 7,62мм, регионални трунири во кошарка и во фудбал. Во 14 ООЕ се реализирани повеќе содржини од областа на негувањето на слободарските традиции (139 години од Разловечкото востание, 110 години од раѓањето на Алексо Демниевски-

Бауман, 100 години од раѓањето на Мирче Ацев, и 100 години од загинавањето на Јане Сандандски). Успешно се реализирани коондиционо-рекреативни и едукативни маршеви. Во рамките на соработката со Меѓусојузничката конфедерација на резервните офицери (CIOR), значајно е учеството на претставници на ОРОРМ на три меѓународни активности (Работна посета на членовите на Извршниот одбор на ОРОРМ на Организацијата на резервните офицери на Р.Албанија –NAMRA, при што е потпишан Договор за соработка; Учество на летниот конгрес на CIOR, во Софија, Р.Бугарија; Учество на работниот договор на Иницијативата „Гамингер“ во Ријека, Р.Хрватска, која претставува линк помеѓу армиските сили и цивилното општество. На 8-та седница на Собранието, претседателот Малковски ја промовира монографијата

„Учество на демихисарските воени старешини и војници во Војната во 2001 година во Република Македонија“ од проф. д-р Менде Солунчевски, а Живко Трајановски го промовира 15. број на „Офицер“ интерно гласило на ОРОРМ.

РАБОТЕН ДОГОВОР

Неодамна, во Штип, се одржа седница на Извршниот одбор на Собранието на ОРОРМ со која раководеше претседателот проф.д-р Ѓорѓи Малковски. На седницата е дадена позитивна оценка за остварените активности на ОРОРМ во четвртото тримесечје во 2015 г. Во фокусот на вниманието на овој работен договор, беше и Предлог-програмата за едукација и обука на резервните офицери и подофицери во 2016 г. Во неа, покрај повеќе значајни содржини, се планира и организирање тркалезна маса по повод 15-годишнината од потпишувањето на Рамковниот договор со кој заврши воениот конфликт во 2001 г. Темата на тркалезната маса ќе биде „Македонија 2001 г. – Македонија 2016 г., реалност и заблуди“, а нејзината цел е објективно и непристрасно прикажување на валидните историски податоци за причините за избувнувањето на воениот конфликт во 2001 година, за последиците, и за тоа, што доби, а што изгуби Р.Македонија по завршувањето на војната“, ни изјави во краткиот разговор, професорот Малковски.

Живко Трајановски

ВЕРТИКАЛАТА НА БАЛКАНСКИТЕ СИДОВИ

ДЕБАТА ЗА ВОЕНИТЕ РЕЛАЦИИ ПОМЕЃУ РЕПУБЛИКА ХРВАТСКА И РЕПУБЛИКА СРБИЈА

Просторот кој некогаш ја опфаќаше СФРЈ, денес, во географска, геополитичка и класично политичка смисла, е сè уште доволно разединет за да може преку традиционалните историски лавиринти и недоречености повторно да продуцира тензии кои се закануваат да ги разбудат веќе подзаспаните духови на нетрпеливост. Процесот на дисолуција на СФРЈ сè уште не е завршен и делови од територијата на таа некогаш голема држава функционираат како некој вид протекторат, односно нивното надгледување од администратори на ОН и други светски институции е сè уште на високо ниво со цел некогаш започнатите процеси да бидат правно-политички конечно приведени при крај. Сепак, ако ја погледнеме денешната реална состојба од безбедносен аспект, земјите наследнички на некогашната СФРЈ развиваат свои сопствени безбедносни политики кои претежно ги засноваат на комплетна интеграција во НАТО-алијансата како гарант на сопствениот, но и регионалниот мир, но и како компактна во реализацијата на антитерористичките политики, кои гледаме дека регионално веќе се јавуваат. Со исклучок на Р. Србија, која по Устав е воено неутрална,

остатокот од државите произлезени од некогашната СФРЈ се во институционалниот чадор на НАТО или се стремат да бидат. Р. Словенија, Р. Хрватска, а од пред еден месец и Република Црна Гора се веќе полноправни членки, додека Р. Македонија, Р.Б и Х и Косово, иако се стремат, сè уште се надвор од Алијансата.

Во оваа асиметрична балканска „пост – ју – недореченост“, како рефлексција на светските, претежно блискоисточни тенденции, како резултат на страшниот миграциски бран и како мала арена на студените судири на големите, просторот на поранешна СФРЈ го заплиснуваат размени на тешки вербални реторики, но и класични активности кои подразбираат вооружување

како потенцијално средство за напад или одбрана, веројатно се мисли на соседски сценарија.

Еминентен собир на воени аналитичари на програмата на ХРТ

Неодамна Хрватската радиотелевизија или скратено ХРТ, која во рамките на редовната програмска шема ја има емисијата „Отворено“, беше исклучителен пример за овие аналитички текстови и медиумско огледало на она што во суштина се случува далеку од камерите.

Водителот Мислав Тогонал во својата емисија ги имаше покането д-р Влатко Цвртила, воен аналитичар и декан на Факултетот ВЕРН во Загреб, потоа воениот аналитичар Игор Табак, исто така воениот аналитичар Никола Брзица и гостинот од Белград, познатиот воен аналитичар и колумнист на весникот „Политика“, Мирослав Лазански. Ова беше навистина еминентен собир на воени аналитичари со оглед на тоа што името на Мирослав Лазански е апсолутно познато и за македонската публика, а ако од домаќините го спомеме Никола Брзица кој како четврти најдобар во класа

има дипломирано на Универзитетот „Вест Поинт“, тогаш вреди да кажеме дека во друштво на професор Цвртила и аналитичарот Табак беа навистина достојни гости, кои за тие што ја следеле емисијата имаа што да кажат.

Трка во вооружување или нешто друго?

Регионалната трка во вооружување ги поттикнува присутните да ги отворат своите согледувања во однос на истата, а намерата Р. Хрватска во својата борбена компонента да го интегрира системот на подвижниот лансер на ракети набавен директно од САД, беше иницијалната каписла да се отвори медиумски жустрa дискусија која ги презентираше сите аспекти на оваа потенцијална набавка и одговорот на Р. Србија, која е надвор од структурата на НАТО, на истиот.

Аналитичарот Никола Брзица во тој контекст појасни дека овој повеќецевен лансер на ракети, кој своевремено бил одговор на НАТО против Варшавскиот пакт, идеално би се вклопил во составот на Вооружените сили на Р. Хрватска, со оглед на тоа што првенствено е наменет за гаѓање на цели на поголемо растојание. Во своето уводно експозе тој потенцираше дека е медиумски исфорсирана и нереална тезата дека се во план да набават и балистички ракети, бидејќи низа меѓународни договори го спречуваат тоа. Дека станува збор за тема која е многу осетлива говори и фактот што Мирослав Лазански веднаш реплицираше и во тој контекст рече дека никогаш не треба да се раководиш според изјавите туку според можностите. Од самиот почеток на емисијата па низ целиот нејзин тек беше воочлив набојот кај присутните гости.

Професорот Влатко Цвртила исто така реагираше дека медиумите создаваат помалку психоделичен амбиент кога е во прашање вооружувањето на армиските сили на Р. Хрватска и дека е апсурдно на секоја изјава која доаѓа од Хрватска, Белград толку бурно да реагира. Во фокусот на неговото уводно излагање беше и изјавата дека балканските играчи се премногу мали за да можат сами по себе да генерираат кризи, но и дека опасноста доаѓа од фактот што Балканот често е арена на конфронтација на големите светски сили. Блискиот исток како прво и Балканот како второ исклучително важно подрачје се предмет на анализа на големите сили и никогаш на овој простор нема да имаме мораториум кога се во прашање потенцијалните тензии и желбите за вооружување од сите кои се наоѓаат овде. Иницијалната каписла во целата оваа дебата беше тоа што Мирослав Лазански упати прашање до присутните во кое бараше одговор на тоа, за кого Р. Хрватска ги набавува овие ракети со дострел од 300 километри, ако не за да гаѓа мети во соседна Србија. Тој им истакна дека тие сигурно немаат намера со нив да ја нападнаат Италија, која е членка на НАТО, или да речеме една Австрија. Од содржината на емисијата се гледаше дека присутните гости одлично ја познаваат воената проблематика и дека од аспект на модернизација на сопствените армии,

посакуваат современи решенија кои би ги вброиле во редот на модерни европски армии, способни да го сочуваат дигнитетот на државите и нациите. Интересен во целата ситуација е медиумскиот сензационализам кој ги следи сите овие активности, кој понекогаш ги „пумпа“ информациите со цел, комерцијализација на истите, меѓутоа евидентна е и една психоза кај едните ако се вооружуваат другите, која многу често знае да прерасне во конфликт, а самите буџети на балканските земји се толку скромни што просто е апсурдно толкави пари да се трошат на вооружување.

Во емисијата воочлива беше и позиционираноста на НАТО во дискусиите на хрватските аналитичари, со оглед на тоа што Хрватска е дел од НАТО – алијансата и дека апсолутно ги дели сите вредности на истата кога е во прашање припадноста.

Концепциски, дискусијата одеше и во насока дека вооружените сили на Р. Хрватска немаат потреба од класично купување на оружје бидејќи најголем дел од истите ќе бидат донација од НАТО, што во суштина ќе биде големо растеретување за буџетот на земјата. Во една размена на тези меѓу професорот Табак и Лазански, од страна на професорот Табак беше наведено дека на модернизацијата на хрватската армија, реагира само Р. Србија, додека другите земји од регионот воопшто немаат замерки. И тука се гледаше дека реакцијата на другата страна е дека сето тоа е вперено исклучиво против безбедноста на Р. Србија. Имаше и многу интересни забелешки, реплики, контрареплики околу моменталната опременост на армиите на овие две земји, во кои аналитичарот од Белград им реплицираше на останатите колеги дека во суштина сè уште техничките капацитети на овие две армии се потпираат на остатоците од некогашната ЈНА и дека на таа платформа се градат и денешните концепти бидејќи набавката на нови современи системи е многу скапа. Од страна на Лазански исто

така беше наведено дека платите на хрватските офицери и подофицери се дупло поголеми од платите на колегите во армијата на Р. Србија но и дека армиските сили на Р. Србија имаат многу повеќе техника од некогашната ЈНА, споредено со Армијата на Р. Хрватска. Беа спомнати и ПВО системите кои Р. Хрватска треба да ги добие од Норвешка а стана збор и за „Патриите“ кои Хрватите ги склопуваат во фабриката „Гуро Гаковиќ“ но и српскиот одговор на истите „Лазар 3“, од кој Србите очекуваат силна меѓународна афирмација и трговија посебно со земјите од арапскиот свет.

Во анализа влегоа и оклопните, инженерските и АБХО единиците, се истакнуваа аргументи околу предноста на Србите во однос на Хрватите во бројот на тенкови, гасеничари и ракетни фрлачи и на Хрватската во однос на „точкашите“ и итн.

Минатата година и Армијата на Р. Хрватска и Армијата на Р. Србија имаа свои паради на кои извадија голем дел од своето најмодерно вооружување и пред целата јавност и широките телевизиски аудитории покажаа со што располагаат. Од учесниците во емисијата можеше да се слушне дека на овие паради за јавноста е покажана солидна воена техника, која за поранешните југословенски простори од денешен аспект е респектибилна. Дека Р. Хрватска и Р. Србија располагаат со солидни воени ефективи за да можат во дефанзивни сценарија да си го осигураат сопствениот мир, безбедност и територијален интегритет, беа сложни сите во емисијата. Полемизираа и околу тоа дали е на видик нова „студена војна“ и дали истата некогаш престанала.

Р. Хрватска е полноправна членка на НАТО - алијансата, Р. Србија е воено неутрална и има посебна политика со Русија кога е во прашање модернизацијата и набавката на модерни воени системи токму од истата. Оттука произлегува и тој балкански страв дека токму на овој европски простор големите светски сили може да ги тестираат

своите капацитети, а за таква потреба да активираат одредени балкански антагонизми, што присутните консензуално го отфрлија и се согласија дека е лудо веќе некој против друг да војува кога сите земји се економски исцрпени и имаат огромни внатрешни проблеми. Имаа забелешки и на бројот на генералски чинови во армијата на Р. Хрватска, па дискутабилно беше дали бројката од 33 генерали на армија со тој габарит не е превисока, а слично на сите прашања од персонално кадровска природа кои важат за армијата на Р. Хрватска се споредуваа и со армијата на Р. Србија.

Лавина од реакции на социјалните мрежи...

Оваа емисија беше пребогата и со реми-нисценици на некои поминати времиња кои во суштина и ја најавија бурата во српско-хрватските односи. Ако и во оваа емисија ги слушавме термините „пуч“, „просветен апсолутизам“, „мека диктатура“, можете да замислите како било во почетокот на воени-те ужаси таму некаде 1991-92 година кога на овие наши простори војната го замени мирот, животот- смртта. Во самиот разговор на присутните доминираше академскиот тон, но често можеше да се види и израз на блага иронија, идеолошка нетрпеливост, национална припадност. Сето тоа се остатоци од еден период кој во суштина го парцелизираше Балканот и ги создаде сите претпоставки за денешните пострауматски сценарија кои воопшто не се лесни ни за слушање ни за гледање. Недовербата на едните спрема другите е сè уште присутна, што најдобро се гледа преку сликата за армиите и нивната модернизација. И едните и другите размислуваат дека се наведени едни против други. Иако тоа со силна реторика и еуфемизми, тактички се избегну-ваше во емисијата, сепак очигледно е дека концептот на лоши соседи во мир е на сила. Куриозитет е и тоа што емисијата одеше на ХРТ- Хрватска радио телевизија, а гости на водителот на емисијата Мислав Тогонал му беа тројца домашни аналитичари, но и во-ено-политички коментатор од Белград, кој на балканските простори одамна е добро

познат, но кој во денешна Хрватска и не е баш многу омилен, што можеше да се прочита помеѓу редови и низ самата емисија. Прилагодувајќи ја содржината на истата за потребите на списанието „Штит“ ги следев и медиумските реакции на истата, дури и коментарите од читатели или гледачи на сè што беше поврзано со истата, преку разни социјални мрежи и интернет-страници. Од ултранационалистички, милитаристички, емотивно осетливи, до перспективни содржини ги заплиснуваа во голем дел линковите од емисијата, која добро „протресе“ гледачите и во Р. Хрватска и во Р. Србија. Штета што во истата не се појавија, иако според кажувањата на водителот и учесниците биле поканети и началниците на Генералштабовите на двете армии, генералот Ловриќ од хрватска и генералот Диковиќ од српска страна. Да беа и тие таму можеби ќе имавме комплетна слика за се што реално се случува на најосетливата безбедносна српско-хрватска релација од денешна перспектива.

Оваа емисија учесниците ја приведоа при крај упатувајќи си мали естрадни провокации кои на крајот го подигнаа нивото на колоритност, иако моја констатација е со оглед на сè што се случуваше помеѓу овие две земји во последните 25 години, дека ова сепак беше една одлична можност низ директни соочувања од релевантни интелектуалци да се дознае нешто повеќе за вистината.

Кои се заклучоците од оваа ТВ-дебата?

Балканскиот Полуостров или поточно географскиот дел што ја опфаќаше поранешна СФРЈ сè уште не е излезен од сценариото на соседски, психолошки нетрпеливости. Иако времето кога војните од некогашна Југославија одземаа многу животи и уништија преубава инфраструктура се речиси две децении зад нас, сепак турбуленциите сестрано сè уште постојат и не е лесно да се затвори таа мачна епизода, која цивилизациски сите нè врати назад. Во духот на современите текови и денешнината овие две земји, Република Хрват-

ска и Република Србија, имаат технички затворено голем дел од своите отворени прашања и мора во сферата на напредокот и добрососедството да ги градат своите безбедносни политики, да разменуваат информации и да го третираат регионот компактно во време кога над сите нас се исправени страшните сенки на меѓународниот тероризам.

Армијата на Република Македонија исто така мора максимално да ги развива своите кадровски и технички перформанси и да ја утврдува сопствената моќ, чувајќи го мирот и стабилноста во земјата и да учествува во сите регионални и пошироки иницијативи кои се однесуваат на афирмацијата на овие исконски вредности. Лесно е да се утврди капацитетот на сите кои сме во овој крај од светот на една од најневралгичните точки и да се види до каде сè може да се оди во креирањето на заедничките цели кои се за општо добро на сите. Треба конечно еднаш да се стави крај на несогласувањата и да се стават „ад акта“ сите историски разлики, и повторно ќе кажам, во духот на едно соседско и регионално разбирање да се изгради еден безбеден Балкан.

Оваа емисија беше перфектна можност да се анализираат многу поранешни но и денешни безбедносни предизвици. Впрочем и самиот нејзин наслов што и го дало уредништвото и која се емитува преку фреквенцијата на ХРТ, „Отворено“, говори многу..

Митко Василевски

Фото: Димитрије Остојкиќ

ИНТЕРВЈУ СО Д-Р АЛЕКСАНДАР СТОЈЧЕВ ДИРЕКТОР НА ВОЕНИОТ МУЗЕЈ

Вие сте директор на Воениот музеј на Република Македонија, што значи да се биде раководител на оваа институција и колку е значајна воената историја во рамките на националната историја на еден народ?

– Особена гордост и привилегија е да се раководи со национален Воен музеј, особено ако се земе предвид фактот дека овој вид институција речиси во сите држави каде постои, е една од првите институции која државите ја формирале по извојувањето на слободата и на независноста за да го прикажат со факти својот борбен пат до државноста. Оттаму, значењето на воената историја на еден народ е круцијално и честопати доминантно во однос на други теми од националната историја речиси кај сите народи во светот. Кога станува збор за македонскиот народ, кој повеќе од 28 векови е присутен на светска историска сцена како државотворен народ кој во различни периоди заедно со припадници на други народи создава силни држави на овие простори и пошироко, а во современа смисла ја живее самостојноста и сувереноста на Република Македонија релативно краток период од 25 години, јасно е дека е голем предизвик да се раководи со колекционирање и научно аргументирано претставување во јавноста на колку што е можно повеќе сведоштва за долговековната заедничка борба на сите граѓани на

Република Македонија за создавање на суверена и независна држава.

Кога е формиран Воениот музеј на Република Македонија и како?

– Воениот музеј на Република Македонија е формиран и свечено отворен на 2 август Илинден во 2006 година. Во 2016 година го славиме десетгодишниот јубилеј од

формирањето на Воениот музеј. Проектот за формирање на Воениот музеј го изработи полковник проф. д-р Ванче Стојчев со тимот од претставници на Министерството за одбрана, Армијата на Република Македонија и Министерството за култура, по што Владата на Република Македонија донесе одлука за прв пат во историјата да се формира Воен музеј на Република Македонија. Процесот

на изработка на проектот започна во 2005 година и подразбираше определување и опремување на соодветен објект и надворешен простор за потребите на Воениот музеј, а пред сè создавање на основен фонд на музејски експонати и стручен кадар за потребите на музејот. Научните истражувања и откритија кои се реализираат во рамките на предметот Воена историја на Воената академија „Генерал Михаило Апостолски“ беа најдобра поткрепа за научната аргументација и оправданост за формирање на институцијата Воен музеј, а основниот фонд на музејски експонати го сочинуваа старото оружје и воена опрема од гарнизоните на АРМ и оставината на Генералот Михаило Апостолски донирана на Министерството за одбрана. По отворањето на Воениот музеј се зголеми и бројот на донации на вредни военоисториски експонати кои граѓаните на Македонија безусловно ги подарија на Министерството за одбрана и денес се дел од збирките на Воениот музеј.

Воениот музеј е организациона единица на Министерството за одбрана на Република Македонија, каде е лоциран и зошто токму таму?

– Како и секаде во светот и во нашата држава националниот Воен музеј е организационен дел од Министерството за одбрана. Кога го формиравме Воениот музеј во 2006 година тој беше сместен во касарната „Гоце Делчев“ во Општина Аеродром. Имајќи предвид дека од 2008 година започна грандиозен национален проект за збогатување на културно-историските содржини во центарот на градот Скопје, Владата на Република Македонија донесе одлука и Воениот музеј да се лоцира во централно градско подрачје, поточно во близина на Скопската тврдина Кале поради автентичноста на Калето како одбранбен објект кој изобилува со воена историја и поради близината и поврзаноста со другите културно-историски институции преку патека која започнува од Музејот на град Скопје, Домот на АРМ, Музејот на Мајка Тереза преку Porta Македонија и двата плоштада поврзани со Камениот мост каде централно место заземаат споменици на најголемите војсководители од Македонија Филип и Александар Македонски окружени со споменици на плејада борци за слобода на Македонија, Археолошкиот музеј на Македонија, Архивот на Македонија, Музејот на Македонската борба за држав-

ност и независност, Музејот на Холокаустот, Старата чаршија, Чифте амам, Музејот на Гоце Делчев, Музејот на Македонија, и преку Калето завршува кај Музејот на Современа уметност. Местото на Воениот музеј е токму тука каде што се наоѓа денес каде што е и најголема концентрација на туристи и посетители, односно во заеднички објект со Музејот на Македонија и со Републички завод за заштита на спомениците на културата во близина на Скопската тврдина Кале во старата скопска чаршија.

Која е основната мисија на Воениот музеј и како се реализира?

– Основната мисија на Воениот музеј е изучување и презентација на воената историја на македонскиот народ и на Македонија со посебен акцент на историјата на Армијата на Република Македонија. Воениот музеј собира, истражува, конзервира,

чува и презентира материјално и духовно културно наследство од областа на воената историја од праисторијата до денес. Приоритетно работите на собирање на музејски материјал, кој по процесот на обработка станува музејски експонат и трајно културно богатство на државата. Најчесто се работи за парчиња старо оружје и воена опрема, но и вредни документи, воени

карти и други записи кои ги собираме преку донации, размена и во соработка со правни и физички лица од Македонија и од странство. Секојдневниот живот во единиците на АРМ и исполнувањето на задачите во земјата и во мисиите надвор од Македонија се посебен интерес на Воениот музеј, а материјалите и сведоштвата собрани од АРМ претставуваат своевиден ексклузивитет во однос на другите национални музејски институции во Македонија.

Кажете ни нешто поконтретно за музејските поставки во Воениот музеј?

– Во моментот во Воениот музеј е поставена постојана поставка во рамките на Спомен-собата на генералот Михаило Апостолски во која се изложени личните предмети, документи, мебелот, библиотеката, видео материјали, писмата и другите сведоштва за првиот генерал во современата историја на Македонија и командант на Главниот штаб на Македонската војска во Втората светска војна. Исто така, посетителите можат да ја видат времената поставка „Македонско-американските односи низ историјата“ која е прва таква изложба досега направена од институциите во Македонија на оваа тема. Се работи за заеднички проект на Министерството за одбрана со Амбасадата на САД во Република Македонија и бројни институции и поединци од Република Македонија и САД. Во тек е завршна фаза на реализирање на постојана поставка во ентериерот на Воениот музеј, а исто така и реализација на најексклузивната изложба „Музејската поставка на Воениот музеј на отворено под

Според Вас, кое е најзначајното откритие во рамките на воената историја на Република Македонија за кое имаме материјално сведоштво во вид на експонат.

– Најголемото откритие во воената историја и воената музеологија кај нас е секако откривањето на Црешовото топче од Крушевскиот арсенал од времето на Илинденското востание 1903 година, кое беше откриено во Воениот музеј во Истанбул во 1997 година од страна на професорот Ванче Стојчев. Тоа е несомнено најголемо откритие и од аспект на потврдување на автентичноста на македонската борба за самостојност и државност во една странска држава. Република Турција со сертификат има потврдено дека црешовото топче кое денес се наоѓа во Воениот музеј во Истанбул е експонат на македонските востаници од Илинденското востание 1903 година. Истражувањата на воените архиви и музеи во Република Турција беа овозможени по потпишувањето на Протоколот за соработка во областа на воената историја, воените архиви, воената музеологија и воените публикации, помеѓу Генералштабот на АРМ и Генералштабот на Република Турција потпишан во Скопје во 1997 година. Извонредните односи меѓу двете држави и армии овозможија за време на прославата на стогодишнината од Илинденското востание во 2003 година експонатот Црешово топче од Истанбул да биде времено донесено и изложено во Скопје и во Крушево. За експонатот Црешово топче е снимен и документарен филм во Истанбул и во Крушево во продукција на Македонската радиотелевизија со поддршка на Министерството за одбрана.

Воениот музеј беше вклучен во реализација на повеќе проекти во земјата и во странство, посочете на некои од овие активности?

– Воениот музеј е постојано активен на домашен и на меѓународен план. Природата на работата е таква што бара постојаност и будност, а динамиката на работењето ја наметнува и фактот што во нашата национална историја имаме изобилство на личности и настани кои се малку познати или непознати во јавноста. Особено е важно да се презентира воената историја на Македонија и нашата работа надвор од границите на Македонија. Заедно со колегите од Воениот музеј се обидуваме да направиме најдобра селекција на теми кои ги преточуваме во изложби и едукативни настани, а секако го следиме и она што се случува на меѓународен план и даваме предлози и прифаќаме барања од партнерските институции од Македонија и од странство за реализација на заеднички проекти. Воениот музеј даде особен придонес во реализација на проектот за формирање на Музејот на македонската борба за државност и самостојност со стручна поддршка и збогатување на дел од изложбените поставки во музејот, а започнавме и проект

за изложување на вредни военоисториски артефакти во општините низ Македонија. Во паркот на Општина Аеродром во Ново Лисиче е изложен експонат на Воениот музеј - стар американски воздухоплов „Локхид Т-33“. Во Битола на местото пред поранешна касарна на АРМ се изложени стар тенк и стари артилериски орудија. Во тек се подготовки за изложување на експонати во Општина Охрид, Општина Штип и Општина Дојран. Еден од поважните меѓународни проекти се реализира на крајот на минатата година каде заедно со Државниот архив на Република Македонија учествувавме во организирање на музејска поставка на тема „Македонија и Првата светска војна“ во Воениот музеј на Шведска во Стокхолм. Особено значајно од аспект на меѓународна соработка беше потпишување на Меморандум за соработка со Воениот музеј на Кралство-

но сме активни во меѓународна соработка во рамките на одбележување на стогодишнина на настани од Првата светска војна каде исто така доминира испраќање на пораки за добрососедство и глобален мир. Учествувавме на повеќе конференции во Германија, Франција, Италија, Шведска и Турција а со планови сме да организираме меѓународна конференција и во Република Македонија.

Вие сте професор од областа на воената историја на неколку високообразовни институции во земјата, колку е значајно да се едуцираат младите кадри за воената историја?

– Универзитетите во Република Македонија во своите програми сè повеќе изучуваат предмети од областа на воената историја. Да се пренесува знаење за борбените формации и воената вештина и стратегијата на Филип и Александар Македонски, на царот Самоил, Гоце Делчев и Дамјан Груев е особено важно за младите кадри да ја апсолвираат и трајно негуваат придобивката која ја имаме денес, а тоа е независна држава чекор пред влегување во НАТО и држава која дава голем придонес во меѓународните мировни мисии. Да се живее сонот од идеалите на Гоце и Даме, слободна и независна Република Македонија, со постојано потсетување на илјадници жртви револуционери и борци за слободата на Македонија е најголема придобивка која сме должни да ја браниме и пренесуваме врз идните генерации.

Имате придонес и во публицистиката од оваа област, кои се вашите најзначајни дела?

– Капиталните дела се „Букурешкиот мировен договор и поделбата на Македонија во 1913 година“ и „Македонскиот фронт 1915-1918 година“. Ова се капитални дела имајќи предвид дека се работи за најтрагични периоди и теми од историјата на македонскиот народ, а содржат бројни досега необјавени документи и исцрпни анализи од кои можат да се извлечат многу важни поуки за иднината.

Кои се плановите за наредниот период?

– На полето на науката го подготвувам второто издание на Воената историја на Македонија на македонски и на англиски јазик. Во Воениот музеј продолжуваме со исполнување на приоритетните задачи за збогатување на музејскиот фонд со нови експонати и средување на збирките во Воениот музеј. Исто така, активностите на Воениот музеј ќе бидат насочени кон организирање на музејски изложби, едукативни настани и конференции по повод одбележување на стогодишнина од настани од Првата светска војна во период во кои сме вклучени на национално и меѓународно ниво од 2014 година, а активностите на тоа поле ќе продолжат до 2018 година.

д-р Жанет Ристоска

во Шведска што ќе ни отвори врати за нови проекти и изложби на меѓународен план.

Дали имате соработка со слични институции во рамките на регионот и пошироко?

– Меѓународната соработка е особено важна за Воениот музеј. Со колегите од соседството сè уште немаме директна билатерална соработка во форма на потпишан договор или меморандум, но се среќаваме на меѓународни конференции и разменуваме искуства. Воениот музеј на Република Македонија во 2011 година стана членка на Меѓународната мрежа на музеите за мирот со седиште во Хаг и ние сме единствена институција од Балканот која е членка на оваа респектабилна мрежа каде споделиваме идеи и активности за поддршка на мирот. Во 2011 година во соработка со Нобеловиот мировен центар од Осло направивме изложба „Нобеловците и АРМ за мирот“ и успеавме да ја донесеме во фондот на Воениот музеј дупликат Нобеловата диплома за мир што на Мајка Тереза I беше доделена во Осло во 1979 година. Особе-

РУНОЛИСТ (EDELWEISS)

АЛПСКО ЦВЕКЕ СО СИМБОЛИЧНА МОЌ

Ниту едно друго цвеќе нема таква симболична моќ како рунолистот. Рунолистот (*Leontopodium alpinum* или *Leontopodium nivale*) е познато и ретко европско планинско цвеќе од фамилијата на штитоцветни растенија (*Asteraceae*). Јужнословенскиот назив „рунолист“ доаѓа од волнестотиот изглед на листовите, како руно на овца. Научниот назив „*leontopodium*“ е латинизација на грчкиот збор „леонтоподион“ (*λεοντοπόδιον*), што значи „лавја шепа“. На романски, растението се нарекува „*Floarea reginei*“, што значи „краличин цвет“. Персискиот назив му е *Голејак*, што значи „леден цвет“, а на словенечки „планика“, затоа што расте на планините. Листовите и цветовите се прекриени со бели влакненца со волнест изглед. Стеблата растат од 3 до 20 см во височина (а во услови на одгледување и до 40 см). Секој цвет се состои од 5 до 6 мали жолти главчиња (5 мм) окружени со прицветни ливчиња во звездеест состав. Растението цвета помеѓу јули и септември и претпочита карпести варовници на надморска височина од 2000 до 2900 метри. Густите влакна го штитат од студот, сувојата и ултравиолетовото зрачење. Поради неговата реткост, рунолистот е заштитен во многу земји, вклучувајќи ги Монголија, Бугарија, Хрватска, Швајцарија (од 1878), Франција, Норвешка, Иран, Индија, Италија, Србија, Малезија, Индонезија, Германија, Шпанија, Полска, Словачка и Словенија (во Горица и Градишка од 1896, а во Краина од 1898 г.), Австрија (од 1886 г.) и Романија (од 1933 г.). Безбројни се песните и приказните за рунолистот - најпознатото и најкарактеристичното алпско цвеќе. Ова малечко цвеќе е вистински специјалист за

Симболичната врска помеѓу пркосниот планински цвет од една страна, истрајноста и енергичноста на неговите собирачи од друга страна, може да е мотивот за тоа зошто токму рунолистот претставува специфичен симбол на планинските воени единици и го објаснува неговиот пат од недостапните карпи до капите на војниците

адаптација во суровата природа на високите планини. Во пукнатините и на карпестите падини далеку над линијата каде што растат дрвјата, рунолистот им пркоси на бурите и на неверојатните температурни разлики кои можат да бидат 60 степени или повеќе. Локациите каде што расте рунолистот најчесто се стрмни и тешко достапни места. Не е ни чудо што долго време се сметало како доказ на особена храброст, чинот да се набере овој цвет и да се стави на шапка или, пак, да се подари на љубената како знак на голема почит кон неа. Неброени и често со трагичен крај се приказните за таквите тестови на храброст. Многу песни и многу обележја во планините денес потсетуваат на храбрите собирачи на рунолистот кои ги загубиле животите за да го наберат посакуваниот цвет. Со развојот на планинскиот туризам кон крајот на 19 век, рунолистот брзо станува амблем на алпинистите. Како амблем на алпските организации, како на пример на германските и австриските алпски асоцијации, а исто така и како сувенир, рунолистот многу брзо станува популарен. Неговото непрестапно живеалиште, исто така е дел и од военото поле. Затоа рунолистот, пред сè, во австриската, германската, словенечката, полската, но и кај други армии, има големо симболично значење.

Рунолистот во австро-унгарската и во австриската војска

Врз основа на царската одлука од 3 јуни 1907 година, со циркуларна наредба од 5 јуни 1907 година, било наредено сите припадници на планинските единици на копнената војска на Австро-унгарското Царство,

покрај пердувот на левата страна на капата, како посебен амблем на јаката да носат и сребрен рунолист. Рунолистот на јаката за подофицерите и војниците бил направен од метал, а за офицерите извезен во сребрена боја врз зелена основа. На 8 август 1914 година, надвојводата Јозеф Фердинанд, командант на Австро-унгарскиот XIV корпус, за сите членови на овој корпус додирал значка во форма на рунолист за на капа. Првично, оваа значка за капа претставувала само цвет на рунолист, без стебло. Значката била изработена од челичен лим, а средината била изработена од месинген лим кој бил прицврстен со помош на две нити. Надворешните ливчиња во форма на звезда биле дванаесет на број. На задната страна на значката имало безопасна игла за прицврстување. Значката се носела на левата страна на капата. Со циркуларна регулативата од 27 ноември 1916 г. јасно е регулирано дека рунолист-значката за капа претставува воен амблем на еден корпус. Како и другите „специјални значки“, така и тие се носеле само при извршување на воени задачи, а во внатрешноста на земјата само за времетраењето на војната и од страна на деактивирани војници. Во истата регулатива е утврдено дека специјалните значки можат да се носат само на десната страна на капата, но од обилните зачувани фотографски документи јасно се гледа дека тоа било ретко почитувано.

Рунолистот се задржал, од неговото појавување во 1914 година, на левата страна на капата – во секој случај и како симбол на истрајност. За време на Првата светска војна, рунолистот како значка се појавува во различни форми. Од една страна, голем број на патриотски значки во форма на рунолист се произведени и во цивилниот сектор, како обични значки, значки за капи или во форма на брошеви, а од друга страна и од страна на војската како неофицијални значки за капа или, пак, во комбинации со други амблеми како амблеми на единици. Во алпските единици, мобилизираните поранешни членови на алпските планинарски друштва, своите рунолист-значки ги ставале на капите спротивно од прописите. Ситуацијата со текот на војната се променила со воведувањето во единиците на обучени воени планински водичи, кои во 1918 година добиваат метални Рунолист значки како знак за нивната обученост која се носела на левиот џеб на нивните блузи. Дури и кај амблемите на корпусите, рунолистот имал свое место, што го одразувал специјалниот однос кон планините. Покрај XIV рунолист корпус на надвојводата Јосиф Фердинанд, за време на војната била формирана и Рунолист-дивизија, односно дивизија која во својот амблем имала рунолист.

По распадот на Австро-Унгарија, со завршувањето на Првата светска војна, заедно со австро-унгарската војска исчезнале

и значките со рунолист. Брзајќи да се заштити младата Република Австрија, новооснованата „народна армија“ свесно раскрстила со традициите на монархијата, а набргу потоа новоизградената армија се ориентирала кон униформи кои за почеток биле според германскиот модел. Но, и тогаш на капите, иако се носеле грбовите на Горна Австрија, Салцбург и Форарлберг, тие биле опкружени со цвет на рунолист, кој требало да ја истак-

не поврзаноста на единиците со планините на нивната татковина. За првпат во 1933 година во Австрија се спомнуваат старите традиции на некогашната царска армија. Со новите униформи на вооружените сили на Австрија се појавуваат повторно значките за капи со рунолист. Со Уредбата на Министерството за воени прашања од 3 јули 1933 година, се регулира сите војници на командите и единиците во Горна Австрија, Салцбург, Тирол и Форарлберг на левата страна на капата да носат значка со рунолист. По анексијата на Австрија од страна на Германија во март 1938 година, таа и нејзината армија стануваат составен дел на Германскиот рајх. Со одлука на германското Сојузно министерство за одбрана од 1938 година, било одлучено австриските симбо-

ли: пердувот на шапките, ловечкиот рог и рунолистот да се преземат.

Рунолистот во германската војска

Со влегувањето на Италија во војната во 1915 година, единиците на Австро-Унгарија на југозападната граница биле речиси целосно уништени, така што сојузникот Германија итно го испратила таканаречениот „Германски алпски корпус“ кој успеал да го запре навлегувањето на Италија во Австро-унгарската монархија. Во знак на сеќавање на учеството на Германскиот алпски корпус во борбите на овој дел од фронтот, им било одобрено да носат значка со рунолист на капите, така што во јуни 1915 година, Командата за национална одбрана на Тирол на Германскиот алпски корпус му подарува 20.000 значки со рунолист за капите, односно шлемовите. За разлика од Австро-Унгарија, каде што различните значки за капа кои не секогаш биле официјални но се толерирале, тие кај германската војска со носењето на австриска значка од страна на припадниците на германскиот алпски корпус предизвикале различни мислења, од едноставно прифаќање на значката, па сè до тоа дека носењето на значката претставува кршење на воената дисциплина. Војниците на фронтот, во меѓувреме продолжиле да ги носат. Донацијата на австрискиот сојузник, сепак,

не можела да се одбие, така што германскиот кајзер, во септември 1915 година на пригодна церемонија рунолист-значката конечно ја официјализирал. Со крајот на германската империја, рунолистот исчезнал од германските униформи, бидејќи планинските единици на армијата не носеле соодветни значки.

Сепак, рунолистот во Австрија, како и во Германија, станал олицетворение на планинските единици. По анексијата на Австрија, планинските дивизии на германскиот Вермахт се пропагирале како елитни, а со декрет на Врховната команда на копнената војска од 2 мај 1939 година, рунолист-значката повторно се воведува за припадниците на

планинските единици. Оваа значка за капа била достапна во две различни верзии, како цвет од метал во сребрена боја за шапка и во поголема верзија која се носела на левата страна од планинската капа. Покрај тоа, планинските единици на германскиот Вермахт носеле и на горниот дел на десниот ракав на војничката блуза, на шинелот и мантилот, овален ткаен (за офицерите везен) беџ со рунолист, обрабен со планинско јаже. Во Втората светска војна под овој знак во германскиот Вермахт се бореле десет планински дивизии, како и шест СС-планински дивизии, меѓу кои и озлогласените: 7. планинска дивизија „Принц Еуген“, 13. планинска дивизија „Хан-цар“ и 21. планинска дивизија „Скендер-бег“. Овие СС-планински дивизии се познати по големите воени злосторства направени

во многу земји, како и на просторите на поранешна Југославија. Со крајот на Втората светска војна, рунолистот исчезнува како дел од униформата.

Повторно воведување на рунолистот во војските на Австрија и на Германија

За време на сојузничката окупација, Австрија останала без своите сопствени вооружени сили. Но, затоа, сојузната жандармерија која во тоа време претставувала основа за формирање на идните вооружени сили на Австрија, за своите специјалисти кои завршиле планинска обука воведува амблем со рунолист кој се разликувал од амблемот на Австро-унгарската монархија. Со постигнување на целосниот суверенитет на Австрија во 1955 година, се формирани и австриските вооружени сили. Уште во 1956 година, Сојузното министерство за одбрана одлучило сите припадници на вооружените сили (освен воздухопловните сили) во Штаерска, Корушка, Салцбург, Тирол и Форарлберг, на левата страна на капата да носат значка со рунолист, изработена од бел метал. Оваа рунолист-значка била малку изменета во големината и дизајнот во споредба со стариот австриски модел. На тој начин континуитетот на една типична традиција на планинска земја, како што е Австрија, била задржан.

Во текот на истиот период, во Сојузна Република Германија бил формиран Бундесверот. Нивните новоформирани планински единици во 1956 г. најпрво неофицијално носеле значки со рунолист од остатоците на поранешниот германски Вермахт. Во 1957 г., Сојузното министерство за одбрана, значката со рунолист официјално ја воведува во малку модифицирана верзија, метален цвет на рунолист за планинската капа и ткаен цвет на овална зелена ткаенина за горниот дел на десниот ракав на блузата, шинелот или мантилот. Во цивилното општество од крајот на 19 век, рунолистот не е само амблем на алпинистичките клубови, туку е во форма слична на онаа што се носи од страна на австриската и германската армија, а исто така се носи и од страна на припадници на горските служби за спасување, на службите за спасување на Црвениот крст, на пожарникарите или организациите за заштита на планината и природата. Токму организациите за заштита на планината и природата придонесуваат за почитување на прописите за заштита на природата, меѓу другото и за зачувување на веќе критично загрозениот „вистински“ рунолист. Исто како што рунолистот пркоси на суровата природа на алпските височини, така и рунолистот на униформите ќе продолжи да биде симбол на цврстата одбрана на многу армии.

Александар Стојчевски

НОВО АМФИБИСКО БОРБЕНО ВОЗИЛО ЗА МАРИНЦИТЕ НА САД

Во ноември 2015 година, компанијата „BAE Systems“ потпиша договор со Маринскиот корпус на САД во вредност од 103,8 милиони долари и влезе како втор финалист во проектот ACV (Amphibious Combat Vehicle). Според договорот компанијата „BAE Systems“ е обврзана до средината на 2016 година да произведе и предаде на тестирање 16 прототипови од новото амфибиско борбено возило ACV 1.1 (Amphibious Combat Vehicle), кое доколку ги помине тестирањата во иднина треба да го замени оклопното борбено возило „LAV-25“. Тестирањето на возилата треба да се изведе при крајот на 2016 и во текот на 2017 година.

Компанијата „BAE Systems“ новото возило го развива во соработка со компанијата „IVECO Defence“. Според најавите новото возило претставува оптимален баланс на мобилност во вода и копно, со солидна носивост на корисен товар и можност за големо преживување во борбените зони. Возилото поседува 8x8 погон на тркалата, кои поседуваат независна суспензија, а ќе ги користи пневматиците 16R20. ACV 1.1 поседува голем „клиренс“ и V облик на долниот дел, со цел пренасочување на млазот од противтенковските мини, а за потребите на војниците внатрешно се вградени седишта за апсорбирање на потресот од експлозивното дејство

на мините или импровизирани експлозивни напади. Возилото е опремено со H-Drive системот, додека во вода ќе се движи со помош на два контраротирачки пропелери, а ќе биде опремено и со автоматски систем за гасење на пожар. Екипажот на возилото ќе се состои од 3 лица, а ќе може да превезува плус 13 војници. При десантни дејствија ACV 1.1 може да плови 10 наутички милји (18 km) и потоа на копно да поседува автономија на движење од 320 km. Инаку ACV 1.1 претставува солидна платформа за поставување на различни видови оружја и вградување на борбени куполи без или со екипаж.

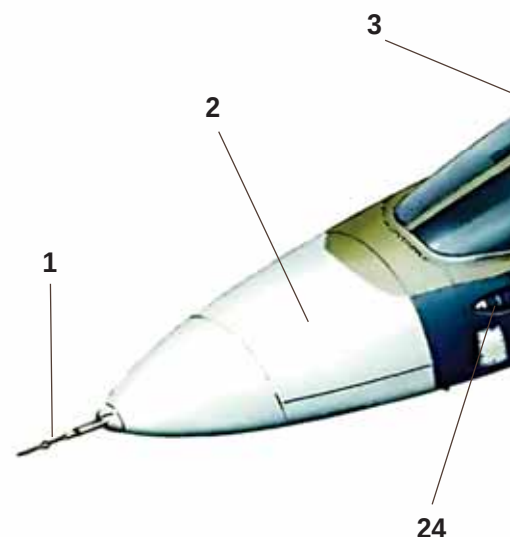
Ивица Дамески

„ШТИТ“ ви претставува

ЛОВЕЦ-

ДВОСЕДИОТ АВИОН „СУ-34“ Е ДВОМОТОРЕН МЛАЗЕН АВИОН СО ХИБРИДНА КОНСТРУКЦИЈА КОЈА ПОСЕДУВА 2 ВЕРТИКАЛНИ СТАБИЛИЗАТОРИ. ОВА ЛЕТАЛО Е ПРЕПОЗНАТЛИВО ПО НЕГОВИОТ ЕЛИПСОВИДЕН НОС, Т.Н. „ПЛАТИПУС“. ВО „ПЛАТИПУСОТ“ Е ВГРАДЕН ПОВЕЌЕНАМЕНСКИ РАДАР „ЛЕНИНЕЦ В004“. РАДАРОТ МОЖЕ ЕДНОВРЕМЕНО ДА СЛЕДИ 10 ЦЕЛИ ВО ВОЗДУХ И ДА ДЕЈСТВУВА ВРЗ 4 ЦЕЛИ. РАДАРОТ НА ДАЛЕЧИНА ОД 120 km МОЖЕ ДА ДЕТЕКТИРА ЛЕТАЛО КОЕ ПОСЕДУВА ОДРАЗНА ПОВРШИНА ОД 3 m². ВО КОКПИТОТ НА ЛЕТАЛОТО, ПИЛОТОТ И ОПЕРАТОРОТ НА ОРУЖЈЕ СЕДАТ ЕДЕН ПОКРАЈ ДРУГ, А СЕ ВЛЕГУВА ПРЕКУ ВРАТА ПОСТАВЕНА НА ДОЛНИОТ ДЕЛ ОД КОНСТРУКЦИЈАТА, ОДНОСНО ПРЕКУ СКАЛА ПОСТАВЕНА ЗАД ПРЕДНИОТ СТОЕН ТРАП. ЦЕЛИОТ КОКПИТ Е ОКЛОПЕН СО 17 mm ДЕБЕЛА ТИТАНИУМСКА „КАДА“, А ОКЛОПНА ЗАШТИТА ИМААТ И РЕЗЕРВОАРИТЕ ЗА ГОРИВО И МОТОРИТЕ. ВКУПНАТА ТЕЖИНА НА ОКЛОПОТ ИЗНЕСУВА 1.480 kg. ВО КОКПИТОТ ЗА ПОТРЕБИТЕ НА ЕКИПАЖОТ Е ВГРАДЕН ЕДЕН HUD, КОНВЕНЦИОНАЛНИ ИНСТРУМЕНТИ, 5 ГОЛЕМИ ПОВЕЌЕНАМЕНСКИ ДИПЛЕИ, КАТАПУЛТ-СЕДИШТАТА „К-36ДМ“ (0-0). ОД ЛЕВАТА СТРАНА НА КОКПИТОТ Е ПОСТАВЕН СКЛОПИВ ПРИКЛУЧОК ЗА ДОПОЛНУВАЊЕ НА ГОРИВО ВО ЛЕТ, СО ЧИЈА ПОМОШ ЛЕТАЛОТО МОЖЕ ДА ИЗВЕДУВА ПАТРОЛНИ МИСИИ СО ВРЕМЕТРАЕЊЕ И ДО 24 ЧАСА. ЗА УПРАВУВАЊЕ СО ЛЕТАЛОТО СЕ КОРИСТИ ДИГИТАЛЕН ЧЕТИРИКАНАЛЕН ЕЛЕКТРОНСКИ УПРАВУВАЧКИ СИСТЕМ. ВО ЛЕТАЛОТО Е ВГРАДЕН ЕЛЕКТРОНСКИОТ СИСТЕМ „Ш141-Е“, КОЈ ПРЕКУ СЕНЗОРИТЕ ОБЕЗБЕДУВА ПОДАТОЦИ ЗА ЦЕЛИТЕ, ЗА ПОТРЕБИТЕ НА НАВЕДУВАНИТЕ ОРУЖЈА КОИ ГИ КОРИСТИ. ВО СОСТАВ НА „Ш141-Е“ ПРИПАЃААТ ПОВЕЌЕНАМЕНСКИОТ РАДАР СО ФАЗИРАНА РЕШЕТКА „ЛЕНИНЕЦ В004“, ЕЛЕКТРОНСКИТЕ СИСТЕМИ ЗА ИЗВИДУВАЊЕ, ЕЛЕКТРОНСКИ СИСТЕМИ ЗА КОНТАМЕРКИ И ЗА ПОПРЕЧУВАЊЕ И ЦЕНТРАЛНИОТ КОМПЈУТЕРСКИ КОНТРОЛЕН СИСТЕМ. ИСТО ТАКА ВГРАДЕНА Е И ТВЈ ТЕРМОВИЗИСКИ НАПАЃАЧКИ СИСТЕМ ВО КОМБИНАЦИЈА СО ЛАСЕРСКИ ОБЕЛЕЖУВАЧ НА ЦЕЛИ, НАВИГАЦИСКИ СИСТЕМ СОСТАВЕН ОД ИНЕРЦИЈАЛЕН НАВИГАЦИСКИ СИСТЕМ И САТЕЛИТСКИОТ СИСТЕМ

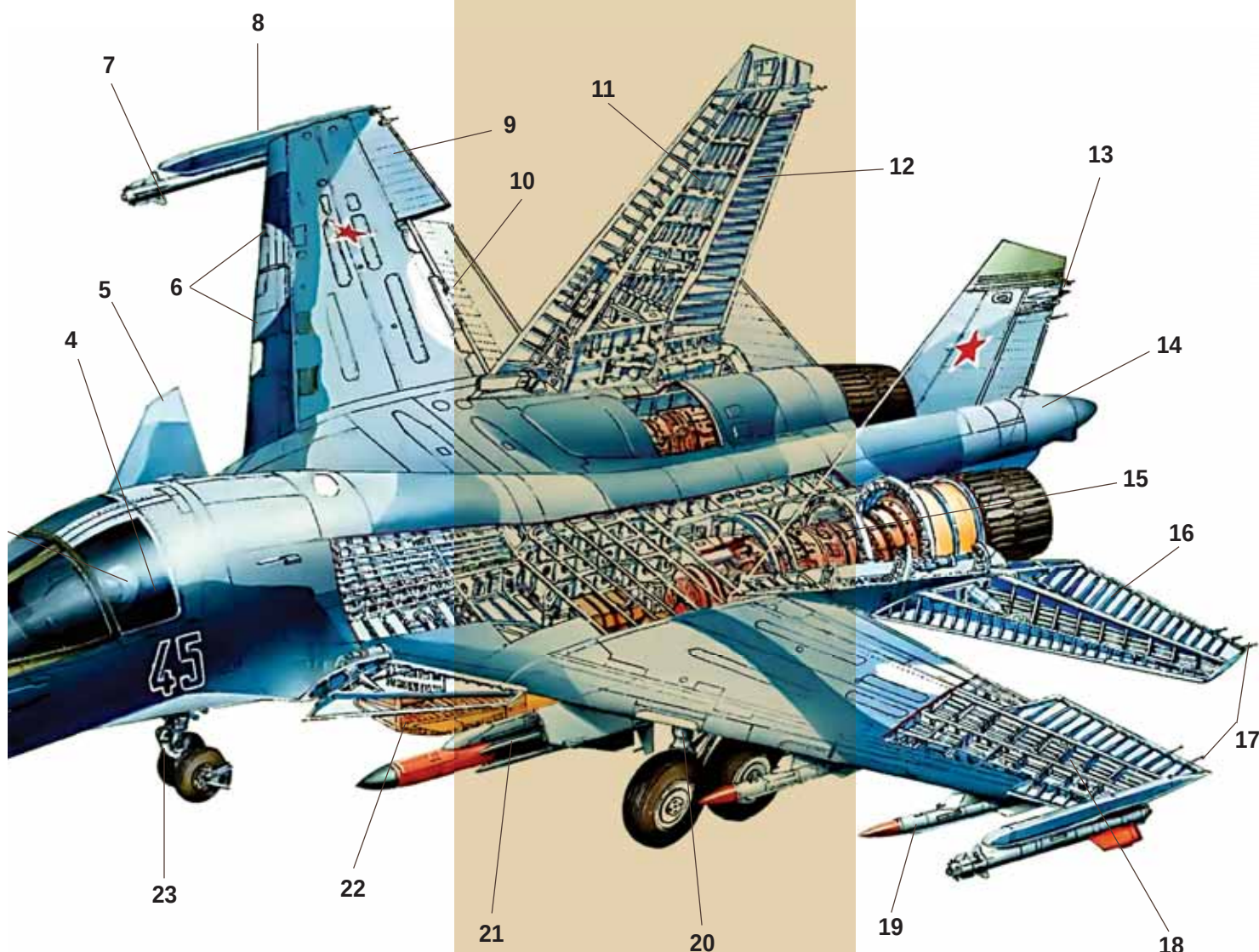
ЗА НАВИГАЦИЈА ГЛОНАСС, КОМУНИКАЦИСКИ СИСТЕМ СОСТАВЕН ОД РАДИОКОМУНИКАЦИЈА И „DATA LINK“, РАДАР ЗА НАБЉУДУВАЊЕ НА ЗАДНАТА СФЕРА НА ЛЕТАЛОТО. МОРНАРИЧАТА ВЕРЗИЈА „СУ-32ФН“ Е ОПРЕМЕНА И СО ПРОТИВПОДМОРНИЧКИ СИСТЕМ ЗА ДЕТЕКЦИЈА НА МАГНЕТНИ АНОМАЛИИ. КАКО ПОГОН ВО „СУ-34“ СЕ ВГРАДУВААТ 2 ТУРБОМЛАЗНИ МОТОРИ „АЛ-31ФМ1“, А СЕКОЈ ОД НИВ Е СО ВКЛУЧЕНА ФОРСАЖА И ПОСЕДУВА МАКСИМАЛЕН ПОТИСОК ОД 135 kN. НА 12 НОСАЧИ ЗА ОРУЖЈЕ ЛЕТАЛОТО МОЖЕ ДА ПОНЕСЕ 8 ТОНИ ОРУЖЈЕ. ОД ФИКСНО ОРУЖЈЕ ВО НЕГО Е ВГРАДЕН АВТОМАТСКИОТ ТОП „ГШ-301“, СО КАЛИБАР ОД 30 mm, СО 180 ГРАНАТИ. ТОПОТ „ГШ-301“ ПОСЕДУВА ТЕОРЕТСКА БРЗИНА НА СТРЕЛБА ОД 1.500 ГРАНАТИ ВО МИНУТА. ЗА ИЗВЕДУВАЊЕ НА ЛОВЕЧКИ МИСИИ И СОПСТВЕНА САМООДБРАНА ЛЕТАЛОТО ЈА НОСИ РАКЕТАТА СО КРАТОК ДОСТРЕЛ „Р-73Е“ СО ИЦ-ГЛАВА ЗА НАВЕДУВАЊЕ, КОЈА МОЖЕ ДА СЕ ЛАНСИРА И НАНАЗАД ЗА ГАЃАЊЕ НА ЛЕТАЛА ВО ЗАДНАТА СФЕРА НА АВИОНОТ, А ГИ КОРИСТИ РАКЕТИТЕ „Р-27 Т/ЕТ“ СО ИЦ-ГЛАВА ЗА НАВЕДУВАЊЕ И „Р-27 Р/ЕР“ СО ПОЛУАКТИВНО РАДАРСКО НАВЕДУВАЊЕ СО СРЕДЕН ДОСТРЕЛ И РАКЕТАТА „Р-77“ СО АКТИВНО РАДАРСКО НАВЕДУВАЊЕ КОЈА ПОСЕДУВА ГОЛЕМ ДОСТРЕЛ. ОД ПРЕЦИЗНО НАВЕДУВАН ОРУЖЈА ЛЕТАЛОТО ГИ НОСИ ТАКТИЧКАТА КРСТОСУВАЧКАТА РАКЕТА „Х-59МЕ“, РАКЕТИТЕ „Х-25М“, „Х-29“ И „С-25ЛД“, АНТИРАДАРСКАТА РАКЕТА „Х-31П“, АНТИРАДАРСКАТА И ПРОТИВБРОДСКА РАКЕТА „Х-31А“, ПРОТИВБРОДСКАТА РАКЕТА „Х-35“, НАВЕДУВАНИТЕ БОМБИ „КАБ-500Л“, „КАБ-500КР“, „КАБ-1500Л“ И „КАБ-1500КР“, ДОДЕКА МОРНАРИЧАТА ВЕРЗИЈА СО ОЗНАКА „СУ-32ФН“ МОЖЕ ДА ПОНЕСЕ И ТОРПЕДА. „СУ-34“ МОЖЕ ДА ГИ ПОНЕСЕ РАКЕТИТЕ „С-8“, „С-13“, „С-25“, КАСЕТНИТЕ БОМБИ „РБК-500“, КЛАСИЧНИ БОМБИ СО ТЕЖИНА ОД 100 kg ДО 1.500 kg И ДРУГО. НА ПОДВЕСНИЦИТЕ ЗА ОРУЖЈЕ МОЖЕ ДА СЕ ПОСТАВАТ И ПОДВЕСНИ РЕЗЕРВОАРИ ЗА ГОРИВО „ПТБ-3000“ СО КАПАЦИТЕТ ОД 3.050 ЛИТРИ, КОНТЕЈНЕРИ ЗА ЕЛЕКТРОНСКИ КОНТАМЕРКИ И НИШАНСКИ ПОДВЕСНИ КОНТЕЈНЕРИ.

1. Питот-цевка
2. „Платипу-нос“ со вграден повеќенаменски радар „Ленинец В004“
3. Позиција на пилотот
4. Катапулт седиште „К-36ДМ“ (0-0)
5. Канард
6. Подвижни предкрила
7. Ракета „воздух-воздух Р-73“
8. Носач на оружје
9. Елерон
10. Флапс
11. Конструкција на вертикалниот стабилизатор
12. Кормило на вертикалниот стабилизатор
13. Антени
14. Конус во кој е вграден радар („Ленинец В005“/ или

Ивица Дамески

БОМБАРДЕР „СУ-34“

неофицијална ознака „Н-012“) за набљудување на задната сфера на леталото

15. Турбомлазен мотор „Ал-31ФМ1“
16. Конструкција на хоризонталниот стабилизатор
17. Одведувач (собирач) на статичкиот електрицитет
18. Конструкција на крилото
19. Ракета „воздух-воздух Р-77“
20. Заден стоен трап
21. Ракета „Х-31“
22. Вшмукувач за воздух со фиксен отвор
23. Преден стоен трап
24. Склопувачки приклучок за дополнување на гориво во лет

ТАКТИЧКО-ТЕХНИЧКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА „СУ-34“

ДОЛЖИНА	23.34 m
ВИСОЧИНА	6.09 m
ОПСЕГ НА КРИЛАТА	14.7 m
ПОВРШИНА НА КРИЛАТА	62 m ²
ТЕЖИНА ПРАЗЕН	22.500 kg
НОРМАЛНА ПОЛЕТНА МАСА	38.240kg
МАКСИМАЛНА ТЕЖИНА	45.000 kg
ВНАТРЕШНО ГОРИВО	12.100 kg
ПЛАФОН	15.000 m
ТИПИЧЕН ДОЛЕТ	4.000 km
БОРБЕН РАДИУС	1.100 km
НОСИВОСТ	8 тони
ПОГОН	2 турбомлазни мотори АЛ-31ФМ1, секој со максимален потисок од 135kN
МАКСИМАЛНА БРЗИНА	1.900 km/h
БРЗИНА НА НИВО НА МОРЕ	1.400 km/h
ОПТОВАРУВАЊЕ НА КОНСТРУКЦИЈАТА	+9 „Г“

„GRUMMAN F-14 ТОМСАТ“

СУПЕРСОНИЧЕН ДВОМОТОРЕН БОРБЕН АВИОН

„Grumman F-14 Tomcat“ е воздухоплов од класата на суперсонични, двомоторни авиони и променлива геометрија на крилата. Специјално бил развиен за силите на морнарицата на САД - United States Navy по неуспехот со проектот на авионот „Ф-111Б“. За првпат полетал во 1970 година, а неговото распоредување во морнарицата започнало во 1974 година, поточно на бродот „USS Enterprise“ како замена на авионот „McDonnell Douglas F-4 Phantom II“.

„Ф-14“ е примарен поморски борбен авион на американската морнарица со можност за пресретнување и тактичко воздушно извидување. Надвор од флотата на морнарицата е повлечен во 2006 година, откако беше заменет со авионот на „Boeing F/A-18E/F Super Hornet“.

Авионот е еден од најголемите и најскапите воздухоплови на своето време. Последниот лет го има направено од носачот на авиони „USS Theodore Roosevelt“ на 28 јули 2006 година. Првичниот план на морнарицата бил постепено пензионирање на флотата „F-14A“ во 2004, „F-14B“ во 2007 и „F-14D“ во 2008 година. Вкупно 712 парчиња „Ф-14“ се произведени во периодот од 1969 до 1991 година. Името „Tomcat“ било избрано со цел да му се оддаде почит на адмиралот Thomas

Connolly, како комбинација на неговото име и традицијата на производителот „Grumman“ за именување на своите борбени авиони според некои видови мачки (Tom's Cat).

Развој

Идејата за развој на авионот започнала кон крајот на 1950 година, кога американската морнарица барала пресретнувач со долг дострел и голема издржливост за да ги брани своите позиции во водите. Одбраната била насочена против проектили со долг до-

стрел евентуално лансирани од бомбардери и подморници на Советскиот Сојуз.

Морнаричките сили биле насочени да учествуваат во експериментална програма за тактички борбен авион. Во тоа време, секретарот за одбрана Роберт Мекнамара сакал заедничко решение за сите видови на вооружените сили со цел за да се намалат трошоците за развој, по примерот на користење на авионот „F-4 Phantom II“, кој бил во употреба во морнарицата, маринскиот корпус и со директива за користење во воздухопловните сили. Морнаричките сили не се согласиле со идејата за експерименталната програма. Едноставно сакале свој специфичен авион. Во 1966 година морнарицата потпишала договор со компанијата „Grumman“ за да започне со проучување на напредни дизајни за авион за потребите на морнаричките сили. Така во мај 1968 година, Конгресот го заплрл финансирањето на „Ф-111Б“, овозможувајќи ѝ на морнарицата да продолжи со проектите прилагодени на нивните барања.

Во раните 1970-ти години, иранските воздухопловни сили биле во потрага по напреден борбен авион, посебно способен да ги пресретне советските извидувачки летови на авионот „Миг-25“. По посетата на американскиот претседател Ричард Никсон во Иран

во 1972 година, на Иран му била понудена најновата американска воена технологија. Почетно Иран порачал 30 парчиња „Ф-14“ и 424 Phoenix-проектили, во вкупна вредност од 300 милиони долари. Неколку месеци подоцна, оваа нарачка била зголемена на 80 авиони и 714 проектили, резервни делови, замена на моторите во период од 10 години, комплетен пакет за вооружување, како и поддршка на инфраструктурата (вклучувајќи изградба на Khatami Air Base).

Опрема и конструкција

Опременувањето на моделите „Ф-14“ била константна за времето на своето постоење. Во 1970-тите години бил инсталиран Tactical Airborne Reconnaissance Pod System за варијантите Ф-14А и Ф-14Д. Настапува и понатамошна надградба на моторите, со што авионот е редизајниран во Ф-14+. Во текот на 1991 година, покрај промената на моторите, „Ф-14“ добива дисплеј со понови дигитални системи, компатибилност со системите за врска Link 16 Secure Datalink, како и значително подобрување на системот за дигитална контрола на летање.

Во 1994 година, „Ф-14“ го добива системот Low Altitude Navigation and Targeting Infrared for Night и започнал да дејствува во мисији со прецизни цели за напад. Во тоа време Grumman и Navy предлагаат амбициозни планови за надградба на Tomcat со цел да се надмине јазот помеѓу пензионирањето на авионот Grumman A-6 Intruder и воведувањето на Boeing F/A-18E/F Super Hornet. Сепак, процената била дека надградбите би траеле премногу долго за да се спроведе планираното исполнување на празнината изразено со високи цени во милијарди долари. Затоа дошло до решението за поевтина модернизација со инсталирање на овој систем со камера - Forward Looking Infrared (FLIR) за ноќни операции и Laser Target Designator за насочување на ласерски водените бомби. Новата серија на овој систем познат како LANTIRN 40K се појавува во 2001 година со можност за негово користење на височина од преку 12 000 метри против цели за прецизни погодоци.

Двојната опашка на авионот нуди подобра стабилност во текот на маневрите. Авионот „Ф-14“ се одликува со променлива геометрија на крилата чиј агол се менува автоматски за време на летот. Крилата може да варираат помеѓу 20° и 68° во лет и автоматски се контролираат од страна на системот Central Air Data Computer, кој пресметува оптимален сооднос помеѓу поткревната сила и отпорот. Инаку променлива геометрија може да се управува и мануелно од страна на посадата. Позицијата за паркирање подразбира поставеност на крилата до 75° со цел обезбедување поголем простор на платформата на носачите на авиони.

„Ф-14“, исто така, располага со системите од типот: Electronic Countermeasures, Radar Warning Receiver Systems, Chaff/Flare Dispensers, Fighter-To-Fighter Data Link како и Precise Inertial Navigation System. Системот за инерцијална навигација жirosкопски ја пресметува позицијата, користејќи ја далечината и насоката од почетната точка. Инаку овој значаен навигациски систем бил воспоставен пред појавата на глобалниот систем за позиционирање (GPS).

Од вооружување, помеѓу другото, опремен е со внатрешен топ од 20 мм (M61 Vulcan Gatling), а може да носи и AIM-54 Phoenix, AIM-7 Sparrow и AIM-9 Sidewinder-противавионски ракети. Истовремено, може да прати до 24 цели со извршување на напади на 6 цели истовремено.

Оперативна употреба

Во 1980 година авионите биле користени како пресретнувачи од страна на Исламската Република Иран против воздухопловните сили на Ирак. Според непотврдени извори, загубите на страната на Ирак биле најмалку 160 соборени авиони од страна на „Ф-14“ наспроти само 12 до 16 „Ф-14“ како загуба на иранското воздухопловство. Денеска авионот „Ф-14“ сè уште е во служба на воздухопловните сили на Исламската Република Иран, а како што истакнавме, биле увезени во Иран во периодот кога САД имале пријателски дипломатски односи со Иран.

За време на операцијата „Пустинска бура“ (Operation Desert Storm) над Црвеното Море и Персискиот Залив, мисиите за напад од воздух на земјени цели биле препуштени на авионите Ling-Temco-Vought A-7 Corsair II, A-6 Intruder и F/A-18 Hornet додека Tomcat го презема уништувањето на интегралните противвоздушни системи на ирачката армија. Американската морнарица ја доживеа првата загуба на нејзиниот „Ф-14“ на 21 јануари 1991 година, кога надградена верзија Ф-14А+ била соборена од страна на СА-2 проектилите „земја-воздух“.

Авионот учествува во операциите на сојузничките сили против Србија на Косово (Operation Allied Force) во 1999 година, а ја има започнато и операцијата во Авганистан (Operation Enduring Freedom) во 2001 година.

Topgun

Програмата на американската морнарица (United States Navy Strike Fighter Tactics Instructor program) или позната како TOPGUN-тренинг за тактики и техники, започнала на 3 март 1969 година во Калифорнија. Пред да започне програмата во 1968 година, командантот на поморските операции адмирал Thomas Hinman Moorer наредил истражување за неуспехите на проектилите „воздух-воздух“ кои се користеле во борбите над небото на Северен Виетнам. Оваа операција позната како „Rolling Thunder“ траела од 1965 до 1968 година. Последиците биле катастрофални со речиси 1 000 загубени авиони на САД. После истражувањето, воената морнарица го објавила извештајот во кој се заклучува дека проблемот произлегува од несоодветната обука на воздухопловниот екипаж. Со ова започнала гоенаведената програма за обука. За време на прекин на воздушната кампања над Северен Виетнам (во сила од 1968 година до почетокот на 1970-тите години), TOPGUN се етаблирал како центар на совршеност во доктрина, тактика и тренинг. Пандан на оваа програма во морнаричките сили е програмата за обука на летачкиот персонал во американското воено воздухопловство, позната како „United States Air Force Fighter Weapons School“ или накратко RED FLAG. За разлика од програма TOPGUN, која траела 9 недели, програмата на американските воздухопловни сили траела 22 недели. Програмата го вклучува речиси секој тип на воздухоплов во пописот на воздухопловните сили, како и курсеви фокусирани на разузнавање, команда и контрола, вселенски и сајбер-операции.

Драган Павловски

ГЕНЕРАЛНИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА АВИОНОТ „GRUMMAN F-14 ТОМКАТ“

ПОСАДА	2 члена – 1 пилот и 1 офицер за пресретнување
ДОЛЖИНА	19.10 м.
ШИРОЧИНА	19.55 м.
ВИСОЧИНА	4.88 м.
ТЕЖИНА НА ПРАЗЕН АВИОН	19 838 кг.
МАКСИМАЛНА ТЕЖИНА НА ПОЛЕТУВАЊЕ	32 805 кг.
МАКСИМАЛНА БРЗИНА НА ЛЕТ	2 485 км/час
БОРБЕН РАДИУС	926 км.
ПЛАФОН НА ЛЕТ	15 200 м.
МАКСИМАЛЕН ДОЛЕТ	2 960 км.

„NASAMS“

НОРВЕШКИ НАПРЕДЕН РАКЕТЕН СИСТЕМ ЗА ПВО

Националниот напреден ракетен систем за ПВО земја-воздух (National Advanced Surface to Air Missile System – „NASAMS“) претставува ракетен систем од среден дострел, поврзан мрежно, дизајниран и развиен со заеднички напори на компаниите „Raytheon“ и „Kongsberg Defence & Aerospace“, првенствено за кралските воздухопловни сили на Норвешка. Системот има способност за идентификација, гаѓање и уништување на авиони, хеликоптери, ракети и беспилотни летала, со цел за заштита на објекти од витално значење и населени места од голема популација од напади од воздушен простор.

Ракетниот систем „NASAMS“ се наоѓа во оперативна употреба во вооружените сили на Норвешка, Холандија, Шпанија и САД, а за вооружените сили на Финска е во фаза на производство. Грција, Шведска и Турција ја одбраа компанијата „Kongsberg“ да им обезбеди решение согласно нивните специфични побарувања. Надградената верзија на системот „NASAMS“, која носи ознака „NASAMS II“, користи нови радар и повеќе лансери на ракети. Подобрувањето е направено со цел обезбедување на побрзо идентификување и уништување на нападните средства од воздух. Овој надграден систем е оперативен од 2007 година и веќе е нарачан од страна на голем број на земји, меѓу кои и Норвешка, Финска и Холандија.

Дизајн и карактеристики

Системот за противвоздушна одбрана „NASAMS“ се одликува со отворена архи-

тектура која му обезбедува голема отпорност при работа во услови на електронско попречување. Овој ракетен систем може истовремено да гаѓа голем број на воздушни цели во активен и во пасивен режим. Примарно оружје на системот е ракета со ознака „AIM-120“. За откривање и следење на целите, системот користи 3Д радар со ознака „MPQ-64F1“, со висока резолуција, произведен од страна на „Raytheon“. Ракетниот систем „NASAMS“ е опремен и со лансери за лансирање на напредни ракети од среден дострел и пасивен електрооптички и инфра-црвен сензор, комуникациска мрежа која работи во реално време и вградена и самостојна алатка за планирање на мисијата.

Стандардно, секоја норвешка ракетна батерија вооружена со системот „NASAMS“ се состои од:

- три или четири системи за управување со оган;
- три или четири радар за набљудување, нишанење и следење со ознака „AN/TPQ-36A“;
- девет ракетни лансери монтирани на камиони (секој лансер со по шест ракети) и
- три или четири возила на кои се монтирани пасивни и електрооптички сензори.

Во оваа конфигурација на системот „NASAMS“, се овозможува лансирање на 54 ракети по 54 различни цели во период од само неколку секунди. Оваа способност е неспоредлива со било кој друг

ракетен систем. Системот е поврзан во уникатно дизајнирана „Многу реално време“- комуникациска мрежа, која обезбедува информација за целта на големи далечини, со што се зголемува ефикасноста на системот. Најниско ниво на единици кои се поврзуваат во оваа мрежа е ниво на баталјон. Со користење на радиокомуникациите, лансирањето може да се оддалечи и до 25 км од центрите за распределба на оган, со што се проширува зоната на одбрана. Овој ракетен систем е целосно мобилен и може да биде подготвен за дејство од нова позиција за само 15 минути по застанување на позицијата.

Ракети

Ракетниот систем „NASAMS“ користи ракетата „AMRAAM“ (Advanced Medium-Range Air-to-

сест ракети, заштитени во контејнери и подготвени за лансирање. Тој може да се превезува на камион или на воз. Системот поседува способност за кружна одбрана (360°) и може да дејствува дено и ноќе, како и во сите временски услови.

Во ноември 2008 година, шпанската армија успешно реализираше вежба со боеви гаѓања со ракетниот систем „NASAMS“ со лансирање на четири ракети. Додека пак, тактички вежби со боеви гаѓања со овој ракетен систем беа спроведени од страна на вооружените сили на Норвешка во јуни 2011 година. Овој систем за ПВО успешно лансираше и ракети со краток дострел со ознака „AIM-9X Sidewinder“ во 2011 година. Истотака, вооружените сили на Норвешка реализираа лансирање со ракетниот систем „NASAMS“ на ракетата од типот

Computers and Intelligence). Тој, исто така се користи за управување со податоците, идентификација и корелација на трагите на целите, пријателска заштита, евалуација на закана, распределба на оружје и проценка на зоната на лансирање и зона на уништување. Системот за управување со оган и радарите се поврзани со помош на линковите за пренос на податоци како што се: „Link 16“, „JRE“, „Link 11“, „Link 11B“, „LLAPI“ и „ATDL-1“.

Нарачки и испораки

Ракетниот систем „NASAMS“ со напредните ракети „AIM-120“ постигна почетна оперативна способност во рамките на кралските воздухопловни сили на Норвешка во 1994 година. Претходно, во 2003 година, вкупно четири „NASAMS“ системи беа набавени од страна на шпанската армија.

Во декември 2006 година, холандската армија потпиша договор со компанијата „Kongsberg Defence & Aerospace“ за надградба на системот за противвоздушна одбрана „NASAMS II“, кој ги користи мобилните набљудувачки радари од типот „TRML-3D“, произведени од компанијата „EADS“.

Ракетниот систем „NASAMS II“ беше доставен до кралските воздухопловни сили на Норвешка во 2007 година. Претходно, во август 2005 година, кралските воздухопловни сили на Норвешка, потпишаа договор, со „Kongsberg Defence & Aerospace“, вреден 7,5 милиони долари, за обезбедување на врска „Link 16“ - за пренос на податоци за системот за ПВО „NASAMS II“.

Во декември 2011 година, кралските воздухопловни сили на Норвешка склучија договор со компанијата „Raytheon“ за обезбедување на високо мобилни лансери (High Mobility Launchers - HMLs) со цел модернизација на ракетниот систем „NASAMS“. Првите високо мобилни лансери од страна на компанијата беа предадени на употреба во јуни 2013 година. Исто така, како дел од договорот, компанијата „Raytheon“ ја надгради и електрониката на лансерите.

Кралските воздухопловни сили на Норвешка, во јануари 2013 година склучија договор за надградба на постоечките ракетни лансери со нова електроника и софтвер со цел подобрување на ефикасноста и зголемување на животниот век на системот „NASAMS II“.

Во јануари 2014 година, Министерството за одбрана на Оман, потпиша договор тежок 1,28 милјарди долари со „Raytheon“ за набавка на опрема за поддршка, целосен пакет за обука и техничко одржување на системот „NASAMS“. Подоцна, во април 2014 година, со компанијата „Kongsberg Defence & Aerospace“ беше потпишан договор вреден 13,53 милиони долари за обезбедување на воена комуникациска опрема за ракетниот систем за противвоздушна одбрана „NASAMS“.

Важно е да се напомене дека, САД го одбра системот „NASAMS“ за одбрана на Вашингтон во војната против тероризмот. Имено, со распоредување „24/7“ во Вашингтон системот има повеќе од 35.000 часа активна мисија. Овој ангажман укажува на исклучителната способност и сигурност на системот.

СПЕЦИФИКАЦИИ – РАКЕТА „MIM-120“

ДОЛЖИНА	3,65 м
КАЛИБАР	0,18 м
ТЕЖИНА ПРЕД ЛАНСИРАЊЕ	157 кг
ТЕЖИНА НА БОЕВАТА ГЛАВА НАВЕДУВАЊЕ	22 кг активно радарско
РАКЕТНИ МОТОРИ	на цврсто гориво
ДОСТРЕЛ (КОСА ДАЛЕЧИНА)	35 км
РАДАР	Ознака „AN/TPQ 36A“ Ознака „AN/TPQ 36A“ Работна фреквенција: 10-20 GHz (J-band) Досег: 60 км

Air Missile) произведена од „Raytheon“ со ознака „MIM-120“. Оваа ракета може да се користи и како вооружување и на борбените авиони. Овој концепт за двојна употреба има оперативни предности и ги намалува логистички трошоци.

Ракетата „MIM-120“ има должина од 3,65 м, дијаметар на телото од 0,18 м и распон на крилца од 0,63 м, а централните фиксни крила имаат распон од 0,53 м. Таа тежи 157 кг и поседува ракетни мотори на цврсто гориво (стартен и маршеви мотор). Тежината на боевата глава е околу 22 кг, а се активира со помош на близинска запалка. Насочување на ракетата се врши со помош на задните кормила, кои се движат на електричен погон. Наведувањето на ракетата на целта се врши со помош на активен радар. Главата за наведување работи во I-band (фреквентен опсег од 8 до 10 GHz).

Ракетниот систем „NASAMS“ е опремен со три лансери, при што секој лансир носи по

„Evolved Sea Sparrow Missile“ (ESSM), во јули 2012 година.

Командување и контрола

Системот „NASAMS“ е опремен со центар за дистрибуција на оган, единица за командување, контрола и комуникации, компјутери и систем BMC4I (Battle Management Command, Control, Communications,

Трајче Денчевски

„М4 ШЕРМАН“

ПЕКОЛОТ НА ТРКАЛА

Тенкот „М4 Шерман“ е еден од најмасовно произведуваните оклопни борбени возила користени од страна на Армијата на САД, Маринскиот корпус и некои други западносојузнички сили во Втората светска војна. Тенкот името го добива според познатиот американски генерал од граѓанската војна „William Tecumseh Sherman“. „М4 Шерман“ е наследник на тенкот „М3 Ли/Грант“ и го отпочнува своето опстојување како Т6 – среден тенк. Шерман е познат по својата механичка сигурност, благодарение на неговите стандардизира-

ни делови, квалитетот на изработка на деловите и начинот на неговото склопување. Внатрешноста на тенкот има голем слободен простор, тенкот лесно се одржува, лесно се поправа и лесно се вози, што како краен резултат требало да доведе до идеален тенк.

Детални карактеристики за дизајнот на тенкот М4 се поднесени од страна на Одделот за вооружување на Армијата на САД на 31 август 1940 година, додека првиот прототип на тенкот М4 се појавува на 18 април 1941 година со цел инкорпорирање на научените

лекции од „М3“. На тенкот „М4“, сепак, се вклучуваат голем број на компоненти од „М3“ како шасијата, суспензијата, моторот и преносот. Вкупно 49324 тенкови „Шерман“ беа произведени во 11 фабрики во периодот од 1942 до 1946 година.

„М4 Шерман“ серијата на средни тенкови се покажала како непроценливо богатство во операциите на сојузничките сили во Северна Африка, Европа и на Пацификот во Втората светска Војна. Шерман се покажал како релативно евтин, лесен за одржување и, можеби најважно, лесен да се произведе

НОВ ЗАЕДНИЧКИ ПРОЕКТ

„Textron“ и колумбиското Министерство во одбрана го претставуваат новиот заеднички проект за надградба на „Humvee“ под името „VLB Бафало“ (Vehículo Liger Blindado - Светло оклопно возило).

Една од главните карактеристики на ова надградено возило е што е употребен посебен оклопен комплет за да се зголеми заштитата од балистичките и заканите од мини.

Ова возило е развиено со цел да обезбедат значајни подобрувања и подобри перформанси во однос на издржливоста и балистичката заштита, како и заштита од експлозии.

„VLB – Búfalo“ има зголемена издржливост и повисока мобилност во однос на повеќенаменските возила (HMMWV) во служба со колумбиските вооружените сили.

„Textron Systems“ претставува лесен, високозаштитен систем со подобрени перформанси и зголемена безбедност и мобилност. Тој е компатибилен со сите верзии на 11.серија HMMWVs кои се моментално во употреба во вооружените сили.

„LB-Búfalo“ за разлика од претходните возила е издржливо заради специфичните конструкторски подобрувања. Кај оклопното возило „LB-Búfalo“ целосно е осовременета и модернизирана оригиналната HMMWV кабина, а постоечкиот погонски систем сè уште е во употреба како кај постарите верзии.

На „VLB-Búfalo“ е моторизиран со 6,5 л дизел мотор во комбинација со автоматски менувач.

Возилото располага со прозорец-врати кои можат да бидат лизгачки отворени од надвор или однатре.

Внатрешниот оддел за екипажот е термо регулиран и со соодветна внатрешна архитектура (HEADLINER) за да се намали физичката опасност за екипажот.

„VLB-Búfalo“ капсулата исто така вклучува и надворешен оддел за батерии, како и посебен оклопен модул кој ги одвојува ќелиите за гориво од просторот со членовите на екипажот.

„VLB-Búfalo“ е опремен со отворена купола која се наоѓа во центарот на покривот над кабината на екипажот, со посебна оклопна заштита. „VLB-Búfalo“ е вооружен со еден 40мм автоматски ракетен фрлач.

Подготвила: К. Илиевска

ничена зона на дејство. Овој митралез се користел за блиска борба со ловци на тенкови и со помош на обележувачките куршуми се користел и за обележување на уочени цели, опасни по тенкот на нишанџијата на тенкот, за истиот полесно да ги уочи и неутрализира со основното вооружување. Нишанџијата на тенкот е една од најважните улоги во внатрешноста на тенкот, позиција од која се врши набљудување, нишанање и гаѓање со основното вооружување. Со помош на извежбана наредба командирот на тенк вербално го повикува нишанџијата на одреден правец, на одредена далечина, со одреден вид на проектил, да уништи одредена цел. Послужителот веднаш го полни топот со одредениот вид на проектил и известува, понатаму нишанџијата ја врти куполата во зададениот правец од командирот на тенкот, ја пронаоѓа целта, ја приспособува далечината, нишани и гаѓа во целта.

Основно вооружување на тенкот „M4 Шерман“ е топот „L/40 75мм M3“ со кратка цевка, кој се покажал безмалку бескорисен во фронтална борба против подоцнежните генерации на германски тенкови како што се „Пантер“ и „Тигар“. Проектилот „M61“ истрелан од овој топ е со карактеристика на можно пробивање на валан хомоген оклоп до 87мм при гаѓање на далечина до 100 метри, или 70 мм при гаѓање на далечина до 1000 метри. Топот „L/40 75мм M3“ во подоцнежните верзии на „M4“ е заменет со топ „L/55 76мм M1A1“, чиј проектил „M79“ пробива оклоп од 143 мм на далечина од 100 метри и 97мм на далечина од 1000 метри. Во тенкот е вграден „Continental R975“ бензински радијален мотор со воздушно ладење и моќност од 400 КС (298 kW) со 2400 вртежи во минута, кој е задржан за речиси сите верзии на „M4“. Со гориво се напојува од два резервоара со вкупна зафатнина од 660 литри на бензин, со кои може да помине околу 195 километри. Тенкот „M4“ со тежина од 33 тони може максимално да се движи со брзина од 46 km/h. Менувачот е механички, синхронизиран, со 5 брзини за напред и една брзина за назад. Во моторниот дел се поставени два фиксни големи апарати за гасење на пожар со кои ракувал еден член на посадата од борбеното одделение. Во тенкот е вграден и помошен генератор кој обезбедува дополнителна моќ и помага во загревање на моторот за време на ниски температури.

„M4 Шерман“ во Втората светска војна се здобил со лоша репутација како тенк, бидејќи истиот создавал голема внатрешна експлозија откако ќе бил директно погоден, што се должело на слабиот оклоп, незаштитените проектили и незаштитените бензински резервоари за што го добил и прекарот „Пекол на тркала“ или „Ронсон“, според познатата запалка. Најголем страв за секоја посада (била и сè уште е), е идејата истите да изгорат живи во нивниот тенк, што се покажало како една од најпознатите вознемирувачки карактеристики на производна линија на тенкот „Шерман“. Како резултат на тоа, извршена е ревизија на тенкот „Шерман“ со која практично целокупната муниција во тенкот е поделена на повеќе позиции кои, пак, биле дополнително заштитени.

Зоран Стојановски

во големи количини со што и почнал да ја добива војната преку чисти броеви. Слично на производствените напори од страна на Советскиот Сојуз со својот тенк „Т-34“, „M4 Шерман“ е иста класа на тенк под американско руво. И покрај големите технички квалитети на тенкот, „Шерман“ беше технички повеќеструко декласиран од неговиот германски опонент „Тигар“. „M4“ се покажа како релативно слаб во однос на овие германски системи, од недостатокот на силно основно вооружување и релативно несоодветната оклопна заштита на нејзините витални системи и нејзината посада. „Шерман“ како единствена предност во однос на неговите противници ја имал во неговата брзина, сигурност на бојното поле и едноставно неговото квантитативно присуство во одредено време на одредено место.

Тенкот „M4“ го опслужува петчлена посада и истата се состои од возач, помошник на возач-митралезец, послужител, нишанџија и командир на тенк. Возачот е сместен во предниот лев дел на тенкот, каде што доминираат две двостепенни рачки за управување, педали и инструмент-табла позиционирана на левата страна. Митралезецот има двојна улога, односно во одредени ситуации може да го замени возачот и тој да управува со тенкот. Неговата позиција е на десната предна страна од тенкот каде е поставен противпешадски митралез 7,62мм со кој дејствува во огра-

ФОРЕНЗИКА

ФОРЕНЗИЧКО ИСПИТУВАЊЕ НА ТРАГИ ОД ОРУЖЈЕ

У потребата на огнено оружје е позната уште од многу одамна и истото се користело за лов и војување со непријателот. Па, оттука, настанале многу дефиниции што претставува огнено оружје, но она што е прифатливо за форензичарите е дека претставува смртоносно орудие кое испукува или исфрла проектил кој може да биде смртоносен за човекот. Притоа, оваа дефиниција ги опфаќа сите модификации

Слика 1

на зрното буренцето од револверот завртува во правец на стрелките на часовникот, притоа доведувајќи го во положба следниот куршум без да ја исфрли чаурата од испуканиот куршум (Слика 1). Кај куршумите од пиштолите, пак, чаурата има екстрактор и по испукување на проектилот чаурата се исфрла напред и настрана, со што има форензичка предност. Тоа значи дека за форензичарите е многу полесно врз основ-

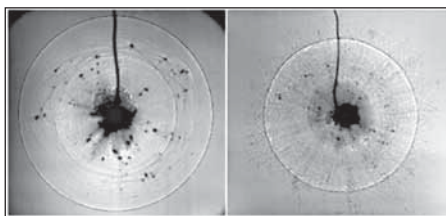
на огненото оружје, почнувајќи од придушувачи или малокалибарни проектили, па сè до експлозивни смеси (посебни полнења кои при одредени хемиски реакции и соодветен притисок прават убодни рани). Како и да е, кога станува збор за огнено оружје, тоа се категоризира во четири категории, и тоа мали пиштоли, пушки, воздушни пушки и митралези. Кога говориме за воздушните оружја, тука мислиме на пиштоли и пушки и треба да се знае дека овие оружја ја користат силата на воздухот за да го исфрлат проектилот и тие можат да бидат неубојни и убојни. Тие што се убојни се категоризираат како огнени оружја, и тоа се орудја кои се со воздушна сила од 8.1 J за пиштоли и 16.3 J за пушки (Наука за форен-

зика, Ендрю, Џули Џексон & Моунтаин, 2008). Пред да започнеме со форензичкиот дел, од особена важност е да се знае како изгледаат и во што се разликуваат проектилите кај огнените орудја. Па, така, кај куршумите од пиштол најголемата поделба е во однос на тоа дали е куршум од револвер или пиштол. Основната разлика е во тоа што чаурата на револверот е порабена сè до главата, но нема екстрактор, односно вдлабнатина која служи за исфрлање на чаурата по испукување на зрното. Имајќи предвид дека по испукување

ната чаура да констатираат за каков вид на оружје станува збор при расчистување на настанот. Од друга страна, пак, професионалните убијци најчесто користат револвери со цевки без жлебови, што дополнително го отежнува утврдувањето за како вид на оружје станува збор. Кај пушките главната поделба е во калибарот на вооружувањето, но и дали станува збор за сачмарки (двоцевки или едноцевки) или, пак, за митралези.

Балистика

Балистиката претставува наука која го изучува движењето или траекторијата на проектилот. Притоа, балистиката дополнително се дели на внатрешна балистика, која го

Слика 2

проучува севкупниот процес на движењето на куршумот во цевката на оружјето. При движењето на куршумот во цевката на него остануваат траги кои ја детерминираат класата на оружјето. Движењето на куршумот од устието на цевката до завршната цел го проучува надворешната балистика. Со помош на надворешната балистика се одредува растојанието од каде што е пукано, како и одредување на местоположбата на стрелецот. Кога куршумот ќе ја погоди крајната цел, зрното ја менува својата првобитна форма и притоа предизвикува рани кај целта во форма на влезни и излезни рани, а сето тоа го проучува термалната балистика.

Балистиката користи математички формули, како и низа на тестови заради утврдување на сите варијабли потребни за реконструкција на настанот (убиството). Однесувањето на хемиските честички од барутот исто така помага во лоцирање и разоткривање на почетните непознати варијабли. На пример, доколку се пука од непосредна близина, дел од барутните честички кои излегуваат преку потисните гасови низ устата на цевката може да се најдат навлезени во раната, а според длабочината на истата се утврдува точното растојание. Истовремено, кожата која се наоѓала во непосредна близина на устата на цевката има радијални исеченици во форма на звезда (Слика бр.2). Исто така, околу раната кожата е поцрнета (тетовирана) од неизгорените честички од барутот. Во утврдувањето и реконструкцијата на настанот потребно е да се направи тест со различни видови на муниција за да се одреди точниот вид на муниција која го пробрила ткивото. Доколку се констатира дека куршумот завршил во целта со рикшетирање (одбивање на зрното од тврда подлога), тогаш значи дека станува збор за куршум со поголем калибар, бидејќи куршумите со помал калибар при удар во тврда подлога се распрснуваат или се згмечуваат. При утврдување на тоа како куршумот се однесува при удар во некаква цел, потребно е да се изврши серија испитувања со тој вид на муниција. Денес во соврмените лаборатории постојат мноштво бази на податоци за различен вид на муниција испукана од различно растојание и под различен агол со препрека или без препрека. Доколку се пронајде

оружјето со коешто е сторено убиството, истото се внесува во база на податоци за да се види дали и претходно со истото оружје е извршено некое убиство.

Утврдување дали е намерно пукано со оружје

Кога лицето го признало убиството, ранувањето или саморанувањето, форензичарите се тие кои го констатираат тоа со помош на форензичка анализа на оружјето. Па, така, со дактилоскопија се утврдува дали положбата на палецот или показалецот биле така наместени за пукање или за заочување на оружјето. Исто така, падот на оружјето покажува дали дошло до намерно или ненамерно и ненадејно испукување на куршумите. Со механичко тестирање на оружјето се утврдува дали тоа само испукало поради технички проблем или било намерно предизвикано. Понатаму, се врши процена на силата потребна за повлекување на чкрапалото, односно на положбата на оружјето и раката заради вршење на притисок на чкрапалото. Следно е утврдување на можноста од дефект на безбедносните механизми, особено на иглата на удирачот. Исто така се земаат предвид многу околности кои настанале во моментот на настанот, состојбата на сторителот (убиецот), дали жртвата била во улога на напаѓач или, пак, може дури и убиецот да испукал намерно надвор од опасната зона каде била жртвата, но поради рикшет дошло до убиство. Следно испитување е кога кај некој самоубиец е пронајдено оружје, но треба да се види да не е извршено убиство и притоа да е направено да изгледа дека е самоубиство. Тоа се утврдува со испитување на кинетиката при истрелувањето и притисокот на повратните гасови каде се исфрлено оружјето по испукување на куршумот.

Пронајдени чаури

На местото на злосторството најчесто се пронаоѓаат чаури (освен кога се користи револвер), и врз основа на тоа се констатира за видот и калибарот на оружјето. Со помош на микроскоп се споредуваат белезите најдени на чаурата и на цевката на оружјето (Слика бр.3). Одредени белези на чаурите постојат од извлекувачот на чаури, цевката, ударната игла, или, пак, од лежиштето на куршумот.

Пронајдени зрна

Кога ќе се пронајдат зрната на местото на настанот (злосторот), тие најчесто се деформирани од некаков удар на целта или

од препрека низ која поминале, односно ја совладале при својата траекторија. Во зависност од тоа може да се констатира каква била траекторија на куршумот, како и некакви варјабли под кои е испукаан истиот. На самото зрно може да се најдат траги од крв, облека, коски, ткиво или влакна. Доколку била совладана некаква препрека може да има траги и од стакло, од боја, од дрво, од метал, од градежен материјал, малтер или цигла. Траги од овие материјали ќе се најдат во оловото од зрното или, пак, доколку поминало низ облека, тогаш ќе има брановидни ребрасти трагови. Имајќи предвид дека времето влијае на овие првични трагови, неопходно е при осигурување на местото на злосторството веднаш да бидат подигнати и однесени во форензичка лабораторија, особено ако постојат траги на убиство, а телото не е пронајдено. Калибарот на зрното се одредува или според формата, доколку не е оштетено, или според тежината ако истото е сплескано. Исто така, познато е дека професионалните убијци користат или челични зрна или по секое испукување ја менуваат цевката. Исто така, возможно е да се користат зрна со различен калибар во иста цевка. Секоја цевка има одреден степен на изабување или корозија, со што се врши споредба на истите зрна. Исто така, во споредба на браздите на зрната може да се утврди дали убиецот е левчар или десничар.

Форензички техники

Микроскоот за електронско скенирање и анализа со дисперзивни рендгенски зраци е важна алатка при откривање на сторителот. Имено, овој микроскоп користи техника која со помош на зраци од електрони ги зголемува сликите од предметите земени за анализа. Со помош на дисперзивни рендгенски зраци се утврдува од кои елементи е составен примерокот, кој е основниот елемент при производство, кои се составните елементи, дали истите се залепиле поради природен процес (старост на примерокот), некаква хемиска реакција или со механичка сила.

Кога судиката Фарса беше убиена во нејзиниот дом во југозападен Париз, полицијата долго време не можеше да го открие сторителот. Причината за тоа беше што зрното во нејзиното тело не одговараше на ниту еден познат калибар дотогаш. Првично истрагата се водеше околу лица кои биле поранешни осуденици или потенцијални осуденици во некои од судските случаи кои ги водела таа. Подоцна полицијата со форензичка анализа и комбинирана оперативна работа дошла до заклучок дека истата е убиена од нејзиниот пријател кој имал колекција на трофејни оружја кои не биле способни за испукување на куршум. Но, на дел од внатрешноста од пиштолот биле пронајдени траги од барутни честички што ја продлабочило анализата и се дошло до заклучок дека во пиштолот била вметната цевка со калибар идентичен на пронајденото зрно во телото на жртвата. Иако убиецот го негирал делото, поротата го осудила, а денешните прецизни анализи докажале дека поротата била во право.

д-р Игор Гелее

ЗАРОБЕНИШТВО

ПСИХОЛОГИЈА ИЛИ ТАКТИКА

Најголемиот страв после помислата да се биде убиен или застрелан е да се биде заробен. Токму овие три можности се дел од исконските и никогаш неодговорени прашања на секој кој носи воена униформа и чиј „занает“ е војувањето, а „алат“ оружјето. За разлика од првите две можности, заробувањето е состојба која не е дел од белата или црната сфера на гледање на работите, туку напротив, лежи во спектарот на сивите бои на неодреденоста. Заробувањето како реална можност на прв поглед може да се гледа низ две основни точки на гледиште, и тоа како тактика и како психологија. Но, што всушност претставува заробувањето и заробеништвото? И оние кои го поминале искуството на заробување имаат конфузно, измешано мислење за тоа што го доживеале во заробеништвото. На прашањето што е тоа заробување, некои од нив ќе одговорат дека тоа е само тактика на непријателот, а други дека е психологија. Во текстов, иако е важно, нема да зборуваме за неутралното гледиште на заробеништвото гледано од страна на правилата на **Женевска конвенција** која ги третира правата и обврските на воените заробеници. За да откриеме што точно претставува заробувањето и што навистина се случува во заробеништво, ќе навлеземе длабоко во неговата реалност.

Од кога постои човештвото постои и војната. А од кога постојат војните постои и заробувањето. Низ историјата се појавувале и исчезнувале оружја, техника, тактики и формации. Војните и војските се раѓале и исчезнувале, додека заробеништвото оста-

нало константа која останува засекогаш. Војувањето ја зазело предната страна на сцената, веднаш под рефлексорите, додека заробеништвото останал тивок играч зад завесите. Невидлив, но секогаш присутен. Заробеништвото ја менувало формата но не и суштината. Досега во историјата не постоел конфликт или војна од помал или поголем размер кој не поминал без заробеници и заробеништво. Зошто е тоа така? Од проста причина, бидејќи заробениците биле извор на три основни лостови на моќ на оној кој ги заробувал, и тоа: извор на информации, бесплатна работна сила и манипулирање со човечкиот потенцијал

на непријателот. Одговорот на прашањето што е заробеништво почнува да се открива кога ќе ја погледнеме дефиницијата за заробеништво која гласи: **Заробеништво е кога припадник на регуларна вооружена сила, учесничка во конфликт, како и припадник на признато движење на отпорот кој се бори заедно со една од страните на конфликтот, ќе потпадне под физичко владеење на една иста таква спротивставена вооружена сила или движење на отпорот.** Од оваа дефиниција, по пат на логика може да се согледа дека при секој конфликт веројатноста поединец или група од некоја од спротивставените страни

да дојде во владеење на другата страна е голема поради честиот борбен допир на завојуваните страни. Но, зошто резултатот од тие брутални вооружени конфликти не се само загинати туку и заробени? Одговорот е зачудувачки едноставен! Заради логиката на изборот кој го прави човечкиот ум кога се соочува со тесен избор помеѓу смртта и животот. Па, така, како резултат на оваа едноставна, но вродена логика кај човекот, се раѓа и одговорот на прашањето **кога и зошто наступува заробување – кога сите средства за отпор и повлекување се исцрпени и заканата по живот е неизбежна и моментална, наступува логички процес на заробување**. Гледано од оваа точка, заробувањето е чисто психолошка состојба на менталниот склоп на војникот (**страв од смртта и логичка желба за живот**), која врши притисок врз процесот за донесување на одлуки во умот и ја донесува единствената можна логичка одлука, а тоа е да се предаде во оној момент кога нема со што, како и каде да се брани од непријателот кој наступува со убиствена сила. Од моментот кога војникот ќе ги крене рацете и ќе го положи оружјето на земја, наступува процесот на заробеништво. Тој процес, во кој еден еден е **„заробеник“**, а друг **„заробувач“**, е вистинска енигма, бидејќи и заробувачот и заробеникот некогаш го доживуваат како чиста тактичка постапка, а некогаш како психолошки процес. Што навистина е процесот на заробување ќе дознаеме ако го погледнеме низ очите и на заробеникот и на заробувачот.

Заробеништво во очите на заробеникот

Заробеникот од моментот на заробување почнува да живее во свет кој му го одредува некој друг. Сè што ќе види, ќе почувствува и ќе доживее е контролирано од страна на оној во чие владеење се наоѓа. Главно, целокупниот процес на заробеништво заробеникот ќе го доживее во две фази. **Првата фаза** е таканаречена **„фронтиска фаза“** и го претставува самиот чин на заробување каде што покрај губењето на слободата на движење, најверојатно ќе доживее врзување, одземање на опремата, но и на личните предмети, често и блокирање на аудио-визуелните рецептори заради комплетна изолација од надворешниот свет. Неретко во оваа фаза следуваат физичка тортура и вербално понижување и деградација. Самиот збор фронтиска фаза објаснува дека заробувањето настапило на линијата на фронтот каде што се случува борбениот допир помеѓу единиците, при што е јасно дека ахот на заробување го извршиле фронтиски-борбени единици кои најчесто ниту се обучени ниту имаат време да се справуваат со заробеници. Како резултат на ова, карактеристично во оваа фаза е дека заробеникот се транспортира и се сместува во **„прирачни“** или импровизирани простории, подруми, штали и слично. Карактеристики на оваа фаза се нередовна исхрана, слабо осветлени простории, немање на санитарни јазли, но најкарактеристична е конфузноста во постапките. Поради близината на фронтот заробувачите не можат да му посветат внимание на заробеникот, ниту на неговите услови за живот. Фронтиската фаза, покрај

ова, се одликува и со таканаречено **„тактичко испитување“**, кое е неизбежен детал на првата фаза. Ова испитување има цел собирање на првични „сирови“, необработени податоци од заробеникот кои се однесуваат лично на него и на активностите на неговата единица. Бидејќи фронтиските сили најчесто не се обучени и немаат време за ваков вид активности, ова испитување се карактеризира со грубости, физичка тортура и страв. Тактичкото испитување, познато и како **„грубо испитување“**, кое се нарекува и **непрофесионално испитување**, бидејќи го вршат локалните сили кои го извршиле самиот акт на заробување. Најчесто заробеникот не е долго време подложен на ова **„тактичко испитување“** бидејќи локалните (фронтиски) единици имаат поважна работа и мора да продолжат со борбени дејства. Тука заробеникот искусува повеќе тактички постапки, пред сè физичка присила, а нешто помалку и психолошко дејство врз себе, со цел да открие основни податоци за себе и за активноста на неговата единица во тој реон. Оваа фаза е најопасниот дел од заробеништвото и доколку заробеникот ја преживее или издржи физичката тортура, тогаш шансите еден ден да се најде на слобода му се зголемуват многукратно, со преоѓање во втората фаза на заробеништво.

Втората фаза, таканаречена **„професионална фаза“**, го претставува транспортот на заробеникот од фронтот каде што бил заробен во позадината на непријателот. Тука заробеникот повторно се соочува со промена на околината и постапките. Карактеристични за втората фаза се наменските или импровизирани затворски објекти наменети за престој на заробеници како што се заробенички логори или работни кампови, близина на командни места на непријателот, потоа постоење на основни услови за сместување, понекогаш и самостојно сместување, хигиена и ред во исхраната. Но, можеби најважна промена која заробеникот ќе ја почувствува е промена во шемата на постапување на заробувачот. Во оваа фаза тој ќе се соочи со **професионално испитување** кое ќе го врши обучен или специјализиран персонал. Ова испитување има цел создавање на целокупна комплексна разузнавачка слика не само за заробеникот, туку и за целата воена организација на која тој и припаѓа,

како и општествено-политичките и воените состојби на неговата земја или страна за која тој војува. Во текот на ова професионално испитување заробеникот ќе помине низ цел спектар на комбинирани физички и психолошки методи. Целта е една и единствена: екстракција на сите **податоци** кои заробеникот ги има, и испитување за постоење на евентуална можност за негова активна соработка во понатамошниот процес на собирање на разузнавачки податоци т.е. **„менување на страната“**.

Дури во оваа фаза заробеникот ќе увиди дека заробеништвото е процес кој не е стихен и случаен туку е моторички испланирана активност на секоја организирана воено-безбедносна организација која држи до себе да биде силен, моќен и ефикасен лост и алатка на својата држава. Па така, според карактеристиките на втората фаза, заробеникот ќе искуси спектар од физички техники и психолошки методи, како дел од тактиката на непријателот (**испитувачот**) да му ја скрши волјата и духот преку физички и психолошки методи. Најбитни од овие постапки се комбинацијата на **стрес и психолошко покорување**.

Заробенички **стрес** претставува состојба на привремено нарушување на физичките и психичките сетили и дисбаланс на нервниот систем на заробеникот заради предизвикување на психолошко и физичко покорување. Стресот, пред сè, неговиот

физички дел, заробеникот ќе го почувствува низ разни варијации на нарушување на сон, полово и сексуално омаловажување, изолација, тешка физичка работа, користење на службени кучиња, физички напади, телесно омаловажување, употреба на екстремни температури но, пред сè, користење на таканаречени **„стрес позиции“**. **Стрес позиција** е поставување во положба каде што тежината на телото на заробеникот е поставена само на еден или на два мускули (една група мускули) заради предизвикување на болка. Стрес-позицијата се користи заради нанесување на физичка болка која треба да предизвика **психолошко покорување** на заробеникот, со цел давање на податоци. Заробеникот, покрај методите на стрес, најчесто ќе доживее и комбинација на методи на психолошко покорување кои не подразбираат физичко

дејство врз заробеникот, туку психолошки притисок врз неговиот ментален склоп. Спектар на овие дејства се таканаречени **аудиотехники** (дестабилизација на нервиот баланс преку неартикулирани звуци), **манипулација** со лични предмети, облека, храна, вода, користење на друг затвореник како пример за заплашување, методи со документи и слики и видеозаписи (фабрикувани или вистинити) и слично. Честопати горенаведените техники се комбинираат и заробеникот живее во континуиран физички и психолошки притисок. Во меѓувреме, во таканаречени **испитувачки паузи**, тој доживува кратки моменти на одмор и благосостојба која заробувачот наменски му ја дозволува за заробеникот да направи јасна дистинкција околу тоа каков третман ќе добие ако соработува, а каков ако не соработува. Овие паузи се нарекуваат **анализа на точката на еластичност** и ја тестираат издржливоста на заробеникот и неговата граница од којашто неминовно ќе почне да соработува. Во сето ова, едно е најважно – **сите се „кршат“**. **Прашање е само време-то потребно за „кршење“**.

Заробеништво во очите на заробувачот

Заробеништвото е составен дел од планирањето и водењето на воените дејства. Тоа е елемент кој се подразбира кога ста-

нува збор за регуларни воени сили, или во најмала рака на воени формации кои се влијателен играч во воените конфликти. **Информацијата и вредноста** на заробената жива сила е поважна од убивањето на заробените непријателски војници. Заробеништвото, гледано од страна на оној кој заробува, се дели на две фази, и тоа тактичка и **професионална**. Респектабилните воени сили, претставници на моќните држави и системи, континуирано вложуваат во обука и во средства за надградба на капацитетите на своите сили и на тоа како да го спроведуваат процесот на заробување. Тактичката фаза ја спроведуваат силите кои непосредно го извршиле заробувањето, а таа, покрај простата логичка вредност, дека на непријателот му се исфрлени од stroj сега веќе заробените војници, има и друга вредност, а тоа се првичните необработени разузнавачки податоци, собрани непосредно по самото заробување. За таа цел, секоја тактичка единица располага со органи за разузнавање, но би било пожелно да биде обучен персонал од составот на борбените единици (командири на тимови, водови, па сè до војниците во единицата), кои имаат капацитет да извршат собирање на податоци на брза рака од заробеникот. Притоа, **финесите** на професионалната фаза се за жал изоставени, па затоа оваа фаза се одликува и со **грубост** во постапките на фронтовските

единици. Ова не е за чудење и е сосема нормално, бидејќи првичната задача на овие сили не е испитување на непријателски заробени војници, туку убивање на непријателот на бојното поле. Затоа е од голема важност основната обука за постапување со заробеници да ја поминат што е можно повеќе припадници од борбените состави на тактичките единици. Втората фаза е **професионалната фаза** која како подлога треба да ги користи првичните необработени податоци од тактичката-фронтовска фаза на заробеништво. Оттука, повисоките воени власти ќе извршат селекција на заробениците според степенот на нивна **важност** и **употребна вредност**. Па, така, заробениците поделени по категории можат да се употребуваат како работна сила (според правилата на **Женевската конвенција**) како елемент за размена со свои заробеници, но и како елементи за понатамошно испитување од страна на специјализиран обучен персонал. За оваа статија најинтересна е последнава категорија која ќе биде предмет на професионалната фаза на испитување. Целта е јасна и логичка. Користејќи ги податоците добиени преку спектарот на методи и техники кои ги опишавме во делот за заробеникот, преку нивна обработка од аналитичките органи, да се добие јасна разузнавачка слика и информација за непријателот и неговите намери. Во овој случај најважни се вредните заробеници од типот на **ВИП-лица**, но и пониско позиционирани заробеници кои имаат значајна улога во функционирањето на непријателската воена организација (**ключен персонал**).

Методите кои ќе ги употреби заробувачот во горенаведените случаи се повторно комбинација на физички и психолошки притисок со акцент на психолошкиот. Како најважни се издвојуваат следните методи: метода лош-добар пристап, манипулација со снимање и фотографирање, манипулација со храна и облека и лични предмети, анализа на говорот и говорот на телото, како и користење на електронски средства (полиграф). Поаѓајќи од идејата дека не постои човек кој не може да биде скршен и натеран да соработува, во прашање е само степенот на обученост и искуството на „заробувачот“, за колку време ќе го постигне „кршењето“. Но, за да не изгледа сè толку црно и пессимистички по судбината на заробеникот, фер е да се каже дека постојат ефикасни обуки за сето горенаведено да се **минимизира**, па дури и да се избегне „кршењето“. Доколку обуката е спроведена квалитетно, навремено и темелно. Оваа обука се нарекува **„пасивен отпор на заробеништво“** и во себе вклучува контраметоди и техники за пасивно- неагресивно спротивставување на стрес и методи на испитување. Тука се наоѓаат и златните правила за преживување во заробеништво кои можат да го олеснат процесот, па дури и да резултираат со ослободување. На крајот на текстот, имајќи го предвид и гледиштето на заробеникот, но и на заробувачот, должни сме да одговориме на прашањето што е заробеништвото, психологија или тактика. Оттука произлегува дека заробеништвото е комбинација од двете, од психологија и тактика.

Владимир Јованоски

ТРАНСПАРЕНТНО И ОТЧЕТНО

БРИФИНГ НА НАЧАЛНИКОТ НА ГШ ПРЕД ПРЕТСЕДАТЕЛОТ И ВРХОВЕН КОМАНДАНТ НА АРМ

Императивите на новото време и поседувањето современа армија налагаат и отвореност и транспарентност на Армијата како една од носечките институции и субјекти на националната безбедност и одбрана на една држава.

Како и секоја година, така и на почетокот на оваа 2016 г. началникот на Генералштабот на АРМ одржа брифинг за сработеното и постигнувањата на припадниците на АРМ и Армијата во целост пред претседателот на Република Македонија и врховен командант на Вооружените сили, д-р Ѓорге Иванов. На брифингот присуствуваа министерот за одбрана Зоран Јолевски, заменикот на министерот за одбрана Иљми Селами, заменикот-претседател на Комисијата за одбрана и безбедност во Собранието на Република Македонија, Сашо Аќимоски, претставници од Кабинетот на претседателот на РМ, раководители во МО и ГШ на АРМ.

Началникот на Генералштабот на АРМ, генерал-потполковник Методија Величовски транспарентно и отчетно го информираше врховниот командант за борбената готовност на Армијата за 2015 година.

Претседателот Ѓорге Иванов од страна на началникот на ГШ на АРМ, генерал-потполковник Методија Величовски, беше информиран за реализацијата на плановите и задачите во 2015 г., согласно функционалните области на АРМ. Во текот на своето излагање генералот Величовски ги истакна активностите кои ја одбележаа 2015 г. како што се: ангажирање на дел од единиците на АРМ за поддршка на Министерството за внатрешни работи во справување со мигрантската криза, учеството на Армијата во справувањето со елементарните непогоди, успешното извршување на меѓународните

мисии надвор од Р. Македонија и редовната обука и вежби на единиците на АРМ.

Како заклучок на анализата беше изнесено дека и покрај сите предизвици со кои АРМ се соочи во текот на изминатата година, сите задачи се потполно и квалитетно извршени со максимално залагање на персоналот на сите нивоа.

Претседателот Иванов оваа прилика ја искористи да им изрази признание на припадниците на Армијата на РМ за нивната несебична посветеност при извршувањето на мисијата и задачите на АРМ, потенцирајќи дека АРМ ја има најголемата доверба во општеството. Меѓу другото, претседателот Иванов ја истакна улогата на АРМ во справувањето со мигрантската криза и укажа на потребата за донесување на нова стратегија на одбраната која ќе претставува

основа за изработка на Планот за одбрана со цел ефикасно справување со модерните безбедносни закани.

Министерот за одбрана Зоран Јолевски истакна дека во 2016 година приоритет ќе биде подобрување на условите за живот и работа на припадниците на АРМ, модернизацијата, опремувањето како максимална поддршка за подигнување на борбената готовност за успешното извршување на нејзините функционални надлежности.

Пред почетокот на реферирањето беше извршена презентација на публикации изработени во Командата за обука и доктрини, кои ќе бидат подлога за квалитетна и суштинска подготовка, образование на кадрите за одбрана и безбедноста, Воената академија и останатите универзитети во државата.

Р.Ш.

НАТО и РОДОВАТА ПЕРСПЕКТИВА

УЛОГАТА НА СОВЕТНИКОТ ЗА РОДОВА ЕДНАКВОСТ ПРИ ПЛАНИРАЊЕ НА ОПЕРАЦИИ

Конфликтите предизвикуваат огромно страдање за сите граѓани подеднакво, но факт е дека за време на конфликт жените и мажите се различно погодени. Мошне е значајно да се обрне доволно внимание и да се препознае и овој факт во комбинација со комплексната средина во која е традиционална употреба и воспоставувањето на воените инструменти на моќта на НАТО од страна на командите на НАТО.

Треба да се забележи дека понекогаш структурите на силите кои ги разгледуваат и анализираат состојбите имаат различни перспективи за мирот и безбедноста. Затоа, особено планерите на НАТО треба да бидат во можност да ги идентификуваат и да одговорат на намерните и ненамерни последици од употребата на воените инструменти на моќ, додека, исто така, се обидуваат да ги осигураат активностите во кои придонесуваат во погодените земји/региони во согласност со предвидените политички насоки за стабилност на подолг рок.

Улогата на планерите за родова еднаквост е клучна

Мажите, жените, момчињата, девојчињата, сите страдаат подеднакво во услови на војна и конфликт. Таквото страдање не само што вклучува смрт и повреди, но, исто така, вклучува: раселување, траума,

Во октомври 2000 година, Советот за безбедност на ОН ја усвои Резолуцијата 1325 за жените мирот и безбедноста. Резолуцијата го потврди фактот дека жените и понатаму се исклучени од учеството во мировните процеси и на тој начин ја истакна важноста на жените како активни учесници во спречувањето и решавањето на конфликтите.

Последователно Резолуцијата беше имплементирана во рамките на НАТО. Во март 2015 година, врховниот командант на сојузничките сили ја „зајакна“ имплементацијата на родовата перспектива во рамките на НАТО, истакнувајќи дека „родовата еднаквост и зајакнувањето на жените се од клучно значење за безбедноста и успехот на Алијансата и нејзините партнери“

злоупотреба и губење на контрола и пристап до ресурсите кои се неопходни за живот. Влијанието на овие промени често се доживува на различен начин од различните родови групи. Како резултат на тоа, родовата нееднаквост многу често се влошува за време на вооружениот конфликт. Освен ако не се реши додека трае војната/конфликтот, оваа ситуација може да продолжи и во текот на постконфликтната реконструкција со трајно поткопување на милјето на едно општество кое е веќе совладано од страна на непосредното влијание на насилиството.

Историјата јасно покажува дека разгледувањето на неуспехот подоцна, па дури и во раната фаза на конфликтот, што е речиси неизбежно, води кон регресија во обновувањето и општо при обновата на погодените нации/региони. Согласно оваа констатација, планерот може да го согледа обезбедувањето на предизвикувачите на понатамошни конфликти и дестабилизација на одредени земји/региони. Според тоа, планерот има клучна

1325
women | peace | security

улога при обезбедувањето на осигурување за воениот придонесот на НАТО за долгорочна безбедност и стабилност, со активна промоција на еманципацијата на жената и родовата еднаквост.

Учеството на жените во решавањето на конфликтите е од суштинско значење, следствено на што се разликува родовата димензија која треба да се земе предвид при планирањето и извршувањето на операциите.

Во комбинација со сè поголемото значење на заштита на цивилите (како што е искажано од страна на Обединетите нации), потребно е да се обезбеди дека планерите за родова еднаквост на сите нивоа развиле сеопфатно разбирање за животната средина каде што ќе биде спроведена воената операција, со целосно вклучување на поширокиот цивилен амбиент.

Родовата перспектива и улогата на родовите советници во НАТО

Во рамките на НАТО, родовата перспектива е сеопфатна тема со одговорност на сите нивоа. Со цел да им се помогне на командантите и останатиот персонал, НАТО има создадено структура на родови советници за поддршка на командантите на НАТО и операциите/мисиите во командните структури на НАТО-силите.

Во планирањето, родовата перспектива може да биде одредена цел на секое ниво (како и во мисијата „Одлучна поддршка“) или пак на неа може да се гледа како на „овозможувач“, така што, доколку е соодветно адресирана и третирана во процесот на планирање, може целосно да го поддржи постигнувањето на воената цел. На тој начин, родовата перспектива може да биде идентификувана како ефект и/или вклучена како комплементарна невоена акција. Сето тоа мора да се има секогаш на ум, како и дека воедно има влијание на тоа како родовиот советник или лицето за контакт за родова еднаквост (во тимот за планирање) треба да пријде и да ја поддржи задачата за планирање.

Независно од сето тоа, за советникот за родова еднаквост, лицето за контакт за родова еднаквост и планерите најважно

прашање засекогаш ќе биде „Како тоа влијае на воената мисија?“.

Насоки за имплементација на родовата перспектива

Постојат повеќе насоки на родова перспектива на кои треба да се смета за време на процесот на планирање. Тие можат да вклучуваат:

- обрнување внимание на со конфликтот поврзано сексуално и родово насилство;
- анализирање на променливоста на родовите улоги предизвикани од конфликтот;
- осврт на тоа како НАТО може да придонесе за родовата еднаквост и зајакнување на жените во погодените земји, пред, за време и по конфликтот;
- осврт на тоа како НАТО може да даде поддршка на обезбедувањето на еднаква безбедност за мажите и жените;
- обезбедување на НАТО-поддршка при секое разоружување, демобилизација и реинтеграција да остане родово неутрален/еднаков;
- обезбедување на родова перспектива во НАТО-поддршката на мировниот процес, вклучително и договорите за прекин на огнот преку активно учеството на жените;
- обезбедување на родова перспектива

- при асистенција на безбедносните сили;
- обезбедување дека родовата перспектива е разгледана во која било поддршка на НАТО при гонењето за воени злосторства;
- уверување дека при НАТО-поддршката на изборни дејства е земена во предвид и родовата перспектива;
- внатрешни размислувања за родовата еднаквост;

Во рамките на овие насоки треба да се имаат предвид:

- составот на силите;
- капацитетот/способноста на ангажирање;
- врските и
- стандардите за однесување или кодекси на однесување.

Сестрано разбирање и поддршка

Предизвик за секој советник за родова еднаквост или лицето за контакт за родова еднаквост во сложена и средина во која е потребно забрзано планирање, е да го разбере тековниот планирачки процес во Командата и ефикасно да го поддржи процесот, да комуницира и навремено да придонесе во планирачкиот процес. Особено е важно советникот за родова еднаквост или лицето за контакт за родова еднаквост да развие сопствено јасно разбирање за местото на родовите во потенцијалната операција. Овој процес мора да се рефлектира на сите нивоа, помеѓу нивоата и од страна на соодветните командни групи. Внатрешно, таква комуникација, исто така, треба да постои меѓу целиот персонал кој планира, вклучително: J2 / J5, правниот советник, лицето за воено-цивилна соработка CIMIC итн. Тесната соработка и интеракција со целиот персонал на планирачките групи и надворешните агенции (каде што е овластен советникот за родова еднаквост или лицето за контакт за родова еднаквост), ќе помогне да се обезбеди избегнување на повторување, вишок на работа или на спроведените анализи и исто така, овозможува избегнување на контрадикторности меѓу членовите на тимот за планирање.

Виолета Куновска

НОВИ СИЛИ

ЗАПОЧНА ОБУКАТА НА НОВОПРИМЕНЕНЕ ПРОФЕСИОНАЛНИ ВОЈНИЦИ

Во текот на измината година, по пат на конкурс и строга селекција во редовите на Армијата на Република Македонија беа примени нови професионални војници. Со последниот прием на нови 125 професионални војници во редовите на Армијата се заокружи првиот дел од процесот за прием на вкупно 250 професионални војници во АРМ.

Министерот за одбрана на Република Македонија Зоран Јолевски, на свеченоста по повод приемот на новите професионални војници им порача дека по поминувањето на сите строги критериуми за прием во редовите на АРМ, тие докажале дека се најдобри од најдобрите. Министерот Јолевски исто така посочи дека главна цел е Армијата да остане да биде високопрофесионална, обучена и интероперативна, подготвена да го заштити територијалниот интегритет, независноста и суверенитетот на татковината. За да се одржи постојаната високата професионалност потребно е војниците да бидат константно во форма, секогаш обучени

и подготвени за сите видови задачи кои претстојат пред нив. А, тоа значи и постојано доизградување, обучување и проверка на стекнатите знаења и вештини.

Во текот на јануари, во касарната „Н.Х. Кузман Јосифовски-Питу“ во Тетово, со пригодна церемонија започна реализацијата на обуката на новопримените професионални војници во редовите на АРМ. Целта на оваа обука е тие во рок од шест месеци да се оспособуваат за извршување на задачите потребни за формациските места на кои ќе бидат распоредени.

На свечената церемонија по повод започнување на обуката се обрати заменикот на командантот на Здружената оперативна команда, бригадниот генерал Павле Арсошки. Тој во оваа пригода, обраќајќи им се на новите професионални војници истакна: „Чест е да бидете припадници на АРМ, а уште поголема чест е да бидете припадници на 1.механизирана пешадиска бригада“.

Во обраќањето тој се задржа на соодветната обученост како еден од клучните факто-

ри за извршување на поставените задачи. Обуката на армискиот припадник претставува секојдневен приоритет во работата. На крајот на младите војници им беше порачано дека тие се новата сила на АРМ и треба достоинствено да го сочуваат и високиот рејтинг кој го има АРМ во нашето општество.

Според планот, во следните шест месеци во 3.механизиран пешадиски баталјон, обуката со новопримените професионални војници ќе се реализира во три фази и тоа како: општа воена обука, стручно-специјалистичка обука и колективна обука. Исто така, во текот на обуката, константно ќе се работи на подигање на нивната психологиска подготвеност и ќе се реализираат програмски гаѓања со лично и колективно вооружување во дневно-ноќни услови. Притоа, фокусот ќе биде даден на тоа да се достигне потребното ниво на воено-стручна обученост за извршување на суштинските задачи на единицата во која новите професионални војници се распоредени. Целта е истите да бидат подготвени за справување со сите предизвици кои ќе ги очекуваат во иднина, рамо до рамо со професионалните војници кои повеќе години се дел од АРМ.

Пред самиот завршетокот на обуката, планирано е да се извршат проверки и оценувања по елементите на воено-стручната обученост, огнената оспособеност и физичката подготвеност на војниците, со кои ќе се заокружи целокупниот процес. Оценките кои новопримените професионални војници ќе ги добијат по овие три елементи кои го прават комплетен денешниот современ војник, во голема мерка ќе влијаат врз нивниот понатамошен развој во службената кариера.

Р.Ш.

БОРБАТА СЕ ИНТЕНЗИВИРА

КОНФЕРЕНЦИЈА НА ООН
ЗА КЛИМАТСКИТЕ ПРОМЕНИ ВО ПАРИЗ

ГЛОБАЛ

Сè помалку има сомнеж во доказите дека навистина доаѓа до загревање на планетата кое е предизвикано од страна на човекот. Емисијата на штетни гасови мора брзо и значително да се намали за да може зголемувањето на температурата да се одржи во граници под 2 Целзиусови степени, тврдат стручњациите. Само така би се спречиле екстремните последици од промена на климата, како што се невремиња, поројни дождови, суши и зголемување на нивото на морињата. Ваквите промени водат и до насилни конфликти и зголемен број на бегалци. Се намалува производството на храна. Според некои сценарија, доколку не се намали испуштањето на штетни гасови, просечната температура на планетата би можела да се зголеми и до 4 Целзиусови степени.

ЕУ бара попрецизно да се нагласат последиците на идните климатски промени за тоа да послужи како основа за преговори на оние кои донесуваат одлуки на политичко ниво. Унијата бара да се нагласи дека последиците од идните климатски промени посилно ќе ги погодат и богатите земји. Рокот до кога можеби не е доцна да се запрат опасните климатски промени според досегашните анализи и истражувања е 2020 година. Светот до оваа година мора да го „исклучи прекинувачот“ и да почне во многу поголема мерка да користи обновливи извори на енергија, да се остварат штедења во потрошувачката и да се запре сечењето на шумите. Ако продолжиме да се однесуваме како досега, тогаш во наредното десетлетие ќе ја загубиме можноста да се ограничи зголемувањето на температурата.

Просечната температура на воздухот на планетата е сè повисока, океаните се сè „покисели“ поради присуството на јаглерод диоксид во нив. ОН бараат итна акција за да се спречи најлошото. Се предупредува дека на планетата ѝ се закануваат климатски промени кои ќе бидат неповратни. Промената на климата може да има сериозни и далекусежни последици за човекот и целиот еко-систем и затоа е потребна итност во делувањето. Сè почести се дебатите за климатските промени кои се водат на глобално ниво со вклучување на сè поголем број земји, што покажува дека алармот е вклучен, но и дека патот до договор нема да биде лесен

Активности на ООН во однос на климатските промени.

Во 1992 година на Самитот во Рио де Жанеиро на средбата на „врвот на државите“ беше усвоена Рамковната конвенција на Обединетите нации за климатски промени (The United Nations Framework Convention on Climate – UNFCCC), со цел да се стабилизираат атмосферските концентрации на стакленичките гасови на одредено ниво, со што ќе се спречи нивното опасно влијание врз климатскиот систем. Секоја држава потписничка на Рамковната конвенција беше поканета да ја соопшти својата национална определба наменета за придонес во борбата против климатските промени (Intended Nationally Determined Contribution – INDC), со детали за чекорите што ги презема за намалување на емисиите на стакленички гасови до 2025 или 2030 година. Некои вклучуваат адаптациони мерки и барања за финансиска поддршка за борбата против климатските промени.

Конвенцијата стапи на сила во март 1994 година и сега има 196 членки. Оттогаш, секоја година државите потписнички на Конвенцијата се собираат на различни места во светот за да разгледаат како истата се применува. Скратено, конференциите за климата на државите од конвенцијата се нарекуваат COP, што е од англиското – Conference of Parties. Меѓу позначајните е Конференцијата COP3 која се одржа во Кјото каде беше прифатен „Протоколот од Кјото“. „Протоколот од Кјото“ е меѓународен договор за климатските промени, потпишан со цел намалување на емисиите на јаглерод

диоксид и другите гасови кои го предизвикуваат ефектот на стаклена градина. Протоколот стапи во сила на 16 февруари 2005 година, кога беше ратификуван од страна на Русија. Државите кои го имаат ратификувано сочинуваат 61% од загадувачите. Протоколот за потпишување за прв пат е отворен на 11 декември 1997 година во јапонскиот град Кјото, во организација на Конвенцијата на Обединетите нации за климатски промени (UNFCCC). За неговото влегување во сила беше потребно да го ратификуваат најмалку 55 држави и тие држави да сочинуваат најмалку 55% од загадувачите. Тоа се случи на 16 февруари 2005 година, кога Русија го ратификува Протоколот, на принципот на „заеднички, но издиференцирани одговорности“. Конвенцијата се заснова на колективни напори за справување со климатските промени, правејќи разлика меѓу земјите според нивната историска одговорност и нивните способности. Со почитување на Протоколот може да се намалат емисиите на гасовите кои во најголема мера придонесуваат за ефектот на стаклена градина: озон (O₃), метан (CH₄), водена пара (H₂O), јаглерод монооксид (CO), јаглерод диоксид (CO₂), азотсубоксид (N₂O), сулфур хексафлуорид (SF₆). Дополнително, емитирани се нови синтетички гасови како што се хлорофлуоројаглероди (CFC) или накусо халони и утврдено е дека и тие влијаат врз ефектот на стаклената градина. Со индустријализацијата и порастот на населението, емисијата на стакленичките гасови постојано се зголемува. Се предвидува дека емисијата на стакленичките гасови ќе продолжи уште да се зголемува паралелно со порастот на глобалната економија.

Договорот за климатските промени од Париз 2015

Се одржаа многу конференции за заштита на климата кои беа основа за потпишување на нов меѓународен договор, а на „COP 20“ одржана во декември 2014 година во Лима, Перу, 15.000 делегати упатија повик за акции за климата, кој како документ „Повик од Лима“ ги постави основите за нов глобален договор за климата кој беше потпишан на Конференцијата „COP 21“, одржана на 12 декември 2015 во Париз, Франција, и истиот ќе го наследи Протоколот од Кјото. Ова е историски договор за борба против климатските промени и за акции и инвестиции кои водат кон ниска употреба на јаглерод, а со тоа и одржлива иднина. Протоколот беше потпишан од страна на 195 земји. Договорот од Париз, за прв пат ги спои сите земји во заедничка цел врз основа на нивните историски, сегашни и идни обврски. Главна цел на универзалниот договор е да се задржи зголемувањето на глобалната температура во овој век под 2 степени Целзиусови и да се вложат напори за ограничување на порастот на температурата и понатаму до 1,5 степени Целзиусов што е значително побезбедна одбранбена линија против најлошите влијанија на климатските промени. Покрај

тоа, договорот има за цел да ја зајакне способноста за справување со последиците од климатските промени. За постигнување на овие амбициозни и важни цели и за да се направи посилна акција и од страна на земјите во развој, односно тоа да е можно и од најранливите земји, ќе се стават во функција соодветни финансиски инвестиции во согласност со нивните сопствени национални цели. „Договорот од Париз овозможува секоја делегација и група на земји, да се врати дома со високо кренати глави. Нашиот колективен напор е повреден од збирот на нашите индивидуални напори. Нашата одговорност пред историјата е огромна“, изјави претседателот на Конференцијата на ОН за климатски промени COP 21 и француски министер за надворешни работи, Лорен Фабјус (Laurent Fabius). Францускиот претседател Франсоа Оланд (Francois Hollande) пред собраните делегати изјави: „Вие што го сторивте тоа, постигнавте амбициозен договор, обврзувачки договор, универзален договор. Јас никогаш нема да бидам во мож-

Ова е голем успех за мултилатерализмот.“ Кристина Фигере (Cristiana Figueres), извршен секретар на Рамковната конвенција на ОН за климатски промени (UNFCCC), во своето обраќање истакна: „Една е нашата планета, и таа има право да ѝ дадеме шанса, и ние тоа го направивме во Париз. Ние заедно направивме историја. Тоа е договор на уверување. Тоа е договор на солидарност со најранливите. Тоа е договор за долгорочна визија, затоа што ние мораме да го вклучиме овој договор во зајакнувањето на раст. Јас сум сигурна дека успешни генерации, ќе се сеќаваат на 12 декември 2015 како на датум кога соработката, визијата, одговорноста, заедничката човечност и грижата за нашиот свет беа во центарот на вниманието. Би сакала на Владата на Франција и на владите кои ја поддржаа нашата заедничка амбиција да им се признаат определбата, дипломатијата и напорите што ги вложија за овој извонреден момент, од COP 17 во Дурбан, Јужна Африка до денес“.

Основни елементи на Договорот

Договорот во Париз и заклучоците на Конференцијата на ОН за климата (COP21) ги покриваат сите клучни елементи и области кои се идентификувани како суштински за донесувањето на главен заклучок, а тоа се: брзо намалување на емисиите на штетните гасови за да се постигне целта за намалување на температурата; воспоставување на систем за транспарентност и за глобални акции, односно да се води евиденција за реализираните акции во врска со климатските промени; адаптација, односно зајакнување на способноста на земјите да се справат со факторите кои влијаат врз климатските промени; зајакнување на способноста земјите да можат брзо да ја надокнадат загубата и штетата настаната од влијанието на климатските промени; давање поддршка, вклучувајќи и финансии, за да земјите изградат чиста и здрава иднина. Со воспоставување на долгорочна насока, земјите ќе го достигнат врвот на нивните дозволените емисии што е можно поскоро и ќе продолжат да ги доставуваат своите национални акциони планови со детали за идните цели со кои ќе се одговори на климатските промени. Ова се базира на невиден напор

ност да изразам поголема благодарност на една конференција. Можете со гордост да застанете пред вашите деца и внуци.“ Генералниот секретар на ОН Бан Ки Мун (Ban Ki-moon), во оваа пригода изјави: „Ние влеговме во нова ера на глобална соработка за најпознатите сложени прашања со кои некогаш се соочило човештвото. За прв пат, во секоја земја во светот се прават заложби за намалување на емисиите, за зајакнување на отпорноста и за придружување во заедничката кауза за заедничка акција за климата.

од страна на 188 земји, кои со акциони планови за климата придонесуваат за новиот договор, со што значително се забави темпото на глобалните емисии на стакленички гасови.

Новиот договор, исто така, утврдува принцип дека идните национални планови ќе бидат уште поамбициозни. Земјите ќе ги поднесуваат изменетите планови за климата на секои пет години и на национално ниво треба да придонесуваат за постигнување на целта.

Исто така, ќе бидат преземени акции во периодот пред 2020 година. Земјите ќе продолжат да се вклучуваат во процесот на можности за ублажување и ќе дадат дополнителен акцент на можностите за прилагодување. Згора на тоа, тие ќе работат да се дефинира јасна карта и да се зголемат финансиите за климата. Ова во договорот е дополнително нагласено со водење на задолжителен систем за транспарентност и евиденција, со што ќе се обезбеди поголема јасност на земјите кои вложуваат напори за спроведување, со флексибилност за земјите со ограничени способности.

„Договорот од Париз, исто така, испраќа силен сигнал до илјадници градови, региони, бизниси и граѓани од целиот свет кои се веќе определени за климатска акција, дека нивната визија треба да биде „ниско ниво на јаглерод“, здравата иднина е сега избраниот тек за човештвото на овој век“, нагласи на Конференцијата Фигере (Figueres).

Договорот од Париз апелира за давање соодветна поддршка на земјите во развој и за воспоставување на глобалната цел значително да се зајакне адаптацијата кон климатските промени, преку поддршка и меѓународна соработка. Широки и амбициозни се напорите на земјите во развој да ги градат своите идни планови за делување кои ќе бидат поддржани со финансии од развиените земји и доброволни придонеси од други земји. Владите одлучија дека тие ќе работат за да се дефинира јасен план за зголемување на финансиите за климата на 100 милијарди американски долари од 2020 година, исто така поставувајќи нова цел пред 2025 година, за идно обезбедување на финансии од 100 милијарди долари.

Со Договорот од Париз, обезбедените финансии од повеќе извори ќе бидат слеани во еден фонд, што ќе биде од големо значење особено за најзагрозените. Во рамките на новиот договор за да се одговори на климатските промени исто така значително е зајакната меѓународната соработка за воведување на безбедни технологии и градење на капацитети во земјите во развој. Со Договорот е постигната историска спогодба во однос на извонредна масовна поддршка за климатска акција од страна на градовите и регионите, бизнисот и граѓанското општество.

Во периодот помеѓу договорите од Лима до Париз (Lima to Paris Action Agenda (LPAА)) се одржаа многу настани за масовна поддршка за дејствување и сите чинители успешно демонстрираа свесност за преземање на

ГЛОБАЛ

моќни активности за постојните климатски промени.

Земјите на COP 21 дадоа огромна важност на иницијативите што повикуваат на анализирање и продолжување на овие дејствија кои се внесуваат во порталот на ОН и тоа е еден од суштинските делови во брзото спроведување на Рамковниот договор од Париз.

Препознавањето на дејствијата кои треба да се преземат од страна на претпријатијата, инвеститорите, градовите и регионите е еден од клучните резултати од COP 21. Договорот од Париз како и LPAА наиде на масовна поддршка за акција и тоа покажува дека светот е на пат кон неизбежно правилно одржливо, ниско ниво на јаглерод.

Активностите се интензивираат

Во договорот од Париз детаљно се определени сите идни насоки и активности кои треба да се преземаат од страна на сите земји учеснички. Сите земји треба

меѓусебно да комуницираат и да ги доставуваат нивните потреби, приоритети и планови за акција и поддршка. Земјите во развој ќе добиваат зголемена поддршка за активностите кои ќе ги преземаат и реализираат. Постојните меѓународни механизми за надомест на загубата и штетата настаната од влијанието на климатските промени ќе бидат значително зајакнати. Договорот вклучува јасна рамка за акција и поддршка. Рамката за сите земји ќе обезбеди јасни мерки за ублажување и адаптација, како и обезбедување на поддршка. Во исто време, се нагласува дека најмалку развиените земји и малите островски земји во развој имаат посебни околности. Вклучена е глобална анализа, почнувајќи од 2023 г. за да се процени колективниот напредок кон целите на договорот. Анализата ќе се врши на секои пет години. Вклучени се и механизми за усогласување, кои ќе бидат набљудувани од страна на Комитетот на експерти, кој работи на советодавен принцип. Во споредба со „Протоколот од Кјото“, сега постои јасен и транспарентен сметководствен метод за пренесување кредити за вториот период на обврски, создавајќи јасен збир на правила. Првиот круг на меѓународниот процес за проценка и ревизија (IAR), кој беше лансиран во 2014 г. беше успешно завршен. Голем број на технички и прашања за имплементација поврзани со постојните договори за технологија, адаптација, акција и градење на капацитети за јакнење на активностите за клима беа, исто така, завршени успешно. По усвојувањето од страна на COP (Conference of parties) Договорот од Париз, ќе биде депониран во ОН во Њујорк и ќе се отвори за потпишување на 22 април, Денот на планетата Земја, 2016 г. Договорот ќе стапи на сила во 55 земји кои учествуваат со најмалку 55% од глобалните емисии и кои вложиле активности за ратификација. Според Рамковната конвенција на Обединетите нации за климатски промени, процесот на глобално затоплување на земјата е неповратен, затоа со договорот за глобална политика за климата, растот на просечната температура би се ограничил на само два степени Целзиусови со што би се избегнале лошите катаклизмички предвидувања на стручњациите.

Елизабета Ташковска

СТАРО-НОВИ БЕЗБЕДНОСНИ ЗАКАНИ

ЗА КОРЕНИТЕ НА МОДЕРНИОТ ТЕРОРИЗАМ И БОРБАТА СО НЕГО

Корените на модерниот тероризам се врзуваат за Русија во 80-тите години на XIX век, за по една декада тој да се појави во Западна Европа, на Балканот и во Азија. Иницијатори на овој бран беа анархистите и нивната првична стратегија. Кампањата на атентати врз истакнати јавни личности беше присвоена од други групи во тоа време, дури и од оние со национални цели на Балканот и во Индија. „Бранот анархисти“ е прво глобално или вистинско меѓународно искуство во историјата: следуваат три слични, консекутивни примери. „Националниот бран“ почна во 1920-тата година на минатиот век и траеше околу четириесет години. Потоа следеше „Бранот на нови леви“, кој речиси исчезна до крајот на XX век, оставајќи зад себе само неколку групи, денес сè уште активни во Непал, Шпанија, Обединето Кралство, Перу и Колумбија. Во 1979 г. се појави „религиозниот бран“. Според шемата на овие три брана, би значело дека тие ќе исчезнат до 2025 г., кога би се родил нов бран. Искуството на уникатност и упорност на брановите покажува дека теророт е длабоко вкоренет во модерната култура.

Како што стариот бран почна да бледнее, религиозниот бран стапи на сила. Религиозните елементи отсекогаш биле важни во современиот тероризам, бидејќи религиозниот и етничкиот идентитет често се преклопуваат. Американските, македонските, ирските, кипарските, француско-канадските, израелските и палестинските немири го илустрираат овој факт. Во сите случаи единствена цел е да се креира религиозна држава. Исламот е во срцето на бранот. Исламските групи ги изведоа најважните, најсмртоносниот меѓународни напади. Иако

не постои директен доказ за нивната поврзаност, хронологијата наведува на тој факт. Еврејските терористи се обидоа да го уништат најсветиот храм на исламот во Ерусалим и започнаа кампања на атентат против палестинските градоначалници. На гробницата на Аврам (Хеброн 1994), еден Евреин уби 29 муслимански идолопоклоници, додека на другата страна на светот, „Он Шинриќо“, група комбинирана од будисти, хинду верници и христијани, испушти гас во една подземна станица во Токио (1995) и уби 15 лица, а три илјади беа повредени. Со тоа се создаде страв дека наскоро некои групи ќе посегнат по оружјето за масовно уништување. Сличен напад ќе се случеше и во Јордан во 2004 г. кога терористите беа откриени додека ги преземаа првите чекори за она што им беше планирано како голем напад со хемиско оружје. Доколку успееше овој напад, се претпоставува дека бројот на жртвите би изнесувал од 20 000 до 80 000 илјади.

Оптимизмот на деведесеттите бил базиран врз многу аспекти на илузија: администрацијата на Клинтон ја дефинирала безбедноста на САД првенствено во однос на одржување на просперитетот. Влијанието на организираниот криминал и корупција на државите во транзиција било прифатено концептуално, но во голема мера било игнорирано, во формулацијата и во имплементацијата на политиката на САД кон Русија, додека пак предизвикот од страна на Ал Каеда и меѓународниот тероризам бил третиран како споредна атракција која не бара особено внимание и без средства. Сепак, илузијата продолжила во првите осум месеци од претседателскиот мандат на Буш. Додека проектилната одбрана се

сметала за важна, во најголем дел, континитетот на претпоставките и принципите биле гледани како главни. Асиметричните закани биле согледани како извор на грижа, но барем имплицитно се сметале за помала грижа од симетричните. Овие илузии биле разбиени на 11 септември 2001 г. Нападите на „Ал Каеда“ на Светскиот трговски центар и на Пентагон беа најдобар пример на асиметрична војна – 19 мажи (иако со поддршка од поголема мрежа) беа способни да предизвикаат смрт на околу три илјади луѓе како и огромна материјална и психолошка штета. Како последица, нападите го одбележаа крајот на периодот на оптимизам и почеток на согледување на светот, кој во XXI век не гледаше со симпатии на американската моќ, како што претходно се претпоставуваше.

Покрај светските напори да се детектира, да се дезорганизира, да се скрши и да се уништи „Ал Каеда“, групата преживеала само поради тоа што нејзиното присуство се наоѓало насекаде и поради тоа што децентрализираната мрежа на „Ал Каеда“ работела со групи кои го имале истиот начин на мислење. По акцијата поддржана од САД, од нивните сојузници и од нивните пријатели во Авганистан и во Пакистан, јадрото на „Ал Каеда“, нејзините организатори на напади, обучувачи, финансиери, агенти и други експерти се преместиле кон зоните без закон во Азија, на Блискиот Исток, во Африка или на Кавказ. Траекторијата на операциите на „Ал Каеда“ по 11 септември го покажувала нејзиниот капацитет да опстои и да се трансформира. Покрај предвиденото апсење и смрт на јадрото на нејзините претпоследни водачи, идеологијата на универзалниот џихад на „Ал Каеда“ против Западот, ставена во главата на исполитизираниите и на

радикализираните муслимани, ја зацементирале нивната поддршка на „Ал Каеда“. Во октомври 2002 г., експертите по тероризам проценија дека постарите членови на „Ал Каеда“ не само што се сè уште на слобода, туку и дека продолжиле со своите терористички активности. Еластичноста на мрежата на „Ал Каеда“ и преминувањето во послаби терористички операции се покажаа смртоносни, откако во октомври 2002 г., сојузниците на „Ал Каеда“ лансираа мали вооружени напади врз американските вооружени сили кои беа на обука на еден мал остров во близина на Кувајт; детонираа бомби во еден преполн караоке бар во Камбоџа во јужен Пакистан; чамец со експлозив одекна на францускиот танкер со гориво „Лимбург“ на крајбрежјето на Ал Мукала, Јемен; се опустошија идиличните плажи на Бали со автомобил бомба убивајќи над 180 луѓе, како и бомбардирањата во Карачи и во Манила.

По 11 септември 2001 г., САД станаа епицентар на меѓународната борба против тероризмот. Единствената суперсила или „хиперсила“, Соединетите Американски Држави, по тој ден ја заменија војничката униформа (од Студената војна) со облека на крстоносец, жесток напаѓач на тероризмот. За овој сложен и злокобен развој на тероризмот професорот Митко Котовчевски ќе истакне дека во голема мера тој треба да претставува сериозно предупредување за современите држави кои неминовно треба да се подготват за сите предизвици кои ќе ги продуцира ова зло на иднината.

Современиот тероризам и неговата асиметрична моќ

Со појавата на современиот модерен тероризам всушност на секоја чанта гледаме како на потенцијална бомба, а на секој агол – непријател. Почнуваме да се подготвуваме за најстрашното. Како што ги барикадираме прозорците пред надоаѓањето бура, така ги ограничуваме нашите движења, очекуваме да ги чуеме последните предупредувања и чекаме. Постепено, нашиот свет се менува, станува помал и исполнет со страв, а извесноста на насилството се совпаѓа единствено со неговата непредвидливост. Ова е крајната цел на тероризмот, да ја разниша нашата безбедност, мирната реалност и да нè потсети преку шокот од крвопролевањето, дека без разлика на тоа дали го прифаќаме или не, дали го признаваме тоа или не – ние сме во војна.

Политиката ретко претставува игра меѓу еднаквите, а битката за моќ меѓу оние што

ја имаат и оние што ја посакуваат според својата природа претставува неизбалансирана битка. Во суштина, таа е асиметрична. Денес, на почетокот на XXI век, балансот на глобалната сила останува во рацете на западните отворени општества. Сепак, по својата природа, отворените општества се на специфичен начин ранливи во однос на ескалирачката форма на асиметричното политичко насилство. Оваа форма има име. Се нарекува тероризам. Оние што ја спроведуваат го користат стравот за да го уништат силното чувство на безбедност. Користејќи силно адаптивни методи, почнувајќи од импровизирани експлозивни направи, па сè до примената на авионите како ракети, тие успеваат да го нарушат балансот на силата, во потрага по нивните сопствени политички цели.

Политичкото насилство не е нов феномен. Примената на сила, како средство за постигнување политички цели, претставува основен аспект на политиката од најдревните времиња. Без разлика на тоа дали се спроведува од страна на оние што се на власт, како, на пример, државниот терор од страна на нацистичка Германија или сталинстичка Русија или од страна на оние што бараат политичка промена, како што се, на пример, персиските убијци од XI век или „Ал Каеда“ од современите денови, од страна на слабиот или силниот, примената на сила за постигнување политички цели е и заедничка и природна.

Ако постои победничка формула во која било асиметрична битка, таа се состои во изнаоѓањето и искористувањето на слаботата на непријателот, што е можно порано и почесто. Тоа е формула која е сфатена од страна на кинескиот теоретичар Сун Цу, германскиот Клаузевиц, мислителите за герилски тактики од XX век, денешните теоретичари на четвртата генерација на војување и спречување бунт и решителниот напад врз Ирак. Едноставно кажано, со зборовите на Самуел Шуберт, се работи за вештина на претворање на нееднаквоста во предност. Основачите на САД ова добро го разбираа. Нивната комбинирана милиција истапи против британските полициски сили, користејќи ја тактиката „удри и бегај“ за максимизирање на победата. Послаби во бројка и вооружување, тие избраа да се борат во индиректни битки, користејќи ги ригидните структури на војската на кралот Џорџ. Тие видоа и искористија асиметричната предност. Нивните дела создадоа нација која за само два века стана доминантна светска сила, додека нивните методи оттогаш

станаа „modus operandi“ за речиси секое националистичко, сепаратистичко и револуционерно движење.

Во последните 50 години оваа стратегија прерасна во тренд. Во битките меѓу слабите и силните, слабите сè почесто ги добиваат војните. Меѓу 1800 г. и 1949 г., четири од пет асиметрични конфликти резултираа со победа за силните актери. Сепак, во периодот меѓу 1950 г. и 1998 г., трендот драматично се промени. Во далечните места како Куба, Алжир, Мозамбик, Авганистан и Виетнам, послабите сили победуваа 45% од случаите. Апсолутните сили од аспект на материјал и човечки потенцијал не се повеќе гарант за победа. Наместо тоа, послабите сили сè повеќе избираат индиректни битки во урбани средини.

Во дејствувањето насочено кон заштита на сопствените граѓани, многу западни демократски влади ја зајакнуваат безбедноста, ограничувајќи ја приватноста и домашните индивидуални права, и водат војни надвор од своите граници. Постојаната закана од напад негативно влијае врз слободните пазарни економии, зголемувајќи ја цената на добрата и на услугите, нарушувајќи ја слободата на печатот, ограничувајќи отворени дискусии за домашни и меѓународни прашања, загрозувајќи ги меѓународните алијанси и основното функционирање на отворените влади. Спротивставувањето на таа закана е неопходно за опстојувањето на моделот на западната демократија, слободното движење, изразување и приватност.

Во текот на 39 години од собраните податоци за терористички инциденти, само бомбашките инциденти бројат повеќе од 107 000 жртви и речиси 57% од сите терористички инциденти до денес. Уште полошо, бројот на напади годишно се зголемува. Опасниот тренд ја наметнува најсериозната закана која може да се замисли за отворените општества и нанесува удар на непроценливото чувство на безбедност, кое е од суштинско значење за слободното движење. Накусо, најголемата закана од тероризмот за отворените општества лежи во немирот што тој го поттикнува, наведувајќи ги граѓаните доброволно да ги жртвуваат своите слободи кои тешко ги заработиле, во потрагата по безбедност, со што во крајна инстанца се менува природата на самите отворени општества.

Терористите од минатото, како што е „Палестинската ослободителна организација“, се обидуваа да ги освојат срцата и воодушевувањата на јавноста во нивната битка за националистичките и идеолошките аспирации. Денешниот тероризам, особено оној на „Ал Каеда“ и „Исламската држава“, нема таква цел. Наместо тоа, тој има за цел да воведо хаос и безредие, ни најмалку не станува збор за промена на владина политика, туку за уништување на институциите и за фабрикување на отворените општества, а во случајот на „Ал Каеда“ и „Исламската држава“ – нивно заменување со теократска власт. Размерите на оваа опасност навистина ја претвораат во најголема опасност на нашата современост. Со цел да се овозможи справување со оваа закана, потребно е таа да се разбере. Тероризмот има историја, развојна линија со текот на времето, која може да се следи и од која може да научи.

д-р Ненад Танески
д-р Методија Дојчиновски

АЗЕРБЕЈЦАН

ВЕРСКИ ПЛУРАЛИЗАМ И ПРЕДИЗВИЦИТЕ ЗА ЗАЧУВУВАЊЕ НА ИДЕНТИТЕТОТ

Азеребејџан е историски секуларна држава, и земја која изобилува со античко глобално наследство, вклучувајќи ги остатоците на една од најстарите населби во Gobustan, која датира од доцното камено доба и е поврзана со културата на Guruchay и развојот на човековата цивилизација. Голем број на азербејџански пештери ги изложуваат културите на доцниот палеолит и доцното бронзено време. Achaemenids владеел со областа во 550 п.н.е., период во кој зороастризмот се шири а еден од неговите храмови сè уште постои во Баку. Потоа, регионот станува дел од империјата на Александар и последователните династии, Sassanids и Византијците, па арапските муслимани, а исламот доаѓа во земјата во седмиот век.

Географската локација и шареноликиот национален и етнички состав на населението, создаваат поволни услови за ширењето и разновидноста на религиите во Азербејџан. Се практикуваат неколку религии, вклучувајќи го исламот, како и зороастризмот, јудаизмот и христијанството. Од азербејџанското искуство во оваа област може да се забележи дека тие компоненти комуницираат што доведува до појава на верското постоење кое може да се опише како „Азербејџански модел“. Сунитските и шиитските муслимани се мнозинство, а шиитите се главно концентрирани во главниот град. Во Азербејџан живеат различни раси и култури, а државата претставува уникатен модел на соживот и плурализам, со посебни карактеристики, но сепак го следи типичниот кавкаски модел на исламот.

Азербејџанското искуство укажува на постоењето на интерактивна ситуација помеѓу општествените и културни компоненти, што доведоа до појава на верско постоење кое може да се нарече „Азербејџански модел“.

Освен шиитските и сунитските муслимани, кои го сочинуваат поголемиот дел од населението, исто така и евреите како и приврзаниците на Ерменската апостолска црква, Руската православна црква и следбениците на други религии се граѓани на Азербејџан. Овој напис го разгледува „Азербејџанскиот модел“ и тоа во однос на нивото на соживот и верската разновидност, како и предизвиците со кои се соочува земјата во однос на ова прашање.

Повеќето статистички податоци укажуваат дека деведесет и шест отсто од населението на Азербејџан е муслиманско, а остатокот (четири проценти) е население од другите религии, како што се христијанството, исламот и зороастризмот. Владините извори на Азербејџан пак наведуваат дека деведесет и два отсто од населението се муслимани. Други статистички податоци укажуваат дека шиитите претставуваат осумдесет и пет проценти од муслиманското население, додека процентот на сунитските муслимани е

петнаесет проценти. Според официјалните лица кои извршуваат верски работи во државата, процентот на сунитски муслимани е всушност триесет и пет проценти. Инаку, имајќи го во предвид фактот дека државата е опкружена со значајни актери во регионот, вклучувајќи ги Русија, Турција и Иран, верската ситуација во Азербејџан неминовно е поврзана со геополитичката ситуација во земјата.

Советската ера: верски борби

Историски гледано, односот меѓу Азербејџанците и Русите е однос проследен со репресија и крвопролевање, а се поврзува со окупација и конфликт. Религијата и верските слободи на луѓето се првите жртви на креаторите на политиката, особено за време на советската ера. Имено, во 1806 година, Азербејџан е окупиран од царска Русија. Во 1918 година, се прогласува независност од Русија, но оваа независност не трае долго со оглед дека Азербејџан станува дел од Советскиот Сојуз во 1920 година.

Пред формирањето на Советскиот Сојуз, во Азербејџан имало две илјади џамии. За време на Советскиот Сојуз муслиманите доживуваат репресија и маргинализација, па повеќето џамии се затворени во триесеттите години на минатиот век. Во текот на Втората светска војна, само некои џамии остануваат отворени. Азербејџанските муслимани и Кавкаскиот регион во глобала страдаат од организираната советската политика за потиснување на религијата. Во почетокот на осумдесеттите години од петте големи џамии, само две добиваат дозвола да бидат отворени и тоа во Баку, а вкупно во тој период има околу петнаесетина џамии низ целиот Азербејџан. Поради оваа голем дел од граѓаните верските актив-

ности ги реализираат во нивните домови и тоа во тајност.

По независноста

Откако Азербејџан прогласува независност, што резултира во крвава пресметка со Русија, бројот на џамии во Азербејџан значително се зголемува. Неколку од нив се градат преку поддршка од страна на исламските земји како Иран и Саудиска Арабија. Оваа ера се совпаѓа со доаѓањето на проповедници и основање на верски институт во 1991. Сепак, претворањето на Азербејџан во популарна дестинација за проповедници има и некои негативни аспекти односно „промовирање на екстремистички ставови“. Како одговор на оваа појава Комисијата за верски прашања, управите на џамијата и Катедрата за муслимански прашања во Кавказ усвоија јасна политика по однос на ова прашање која се уште е на сила.

Секуларизмот и исламските вредности

Азербејџан е едно од најсекуларните муслимански општества, бидејќи Уставот јасно го артикулира секуларизмот на државата. Освен тоа, тоа е и првата муслиманска земја во која се воведоа театарот и киното. Денес, режимот на владеење во Азербејџан е еден од најсекуларните во регионот а експерти тврдат дека тоа всушност го ограничува екстремизмот и тоа во земја чие геополитичко значење во регионот на Кавказот постојано расте. Сепак, според авторитетите на државата најважната работа „е да се одржи слободата на верувањето, да се шират исламските вредности и да се конфронтираат екстремизмот и радикализмот, без разлика дали доаѓаат од сунити или шиити“. Ова, се однесува и на образовниот процес и се прави напор да се направи спој помеѓу она што се чини дека се судири на концепти – „секуларизација“ и „исламизација“.

Спечување на влијанието на странските „du'aat“ (тие што повикуваат на ислам)

Почнувајќи од 1991 година, Владата на Азербејџан презема чекори за зајакнување на соработката со верската заедница. Таа се обидува да ја подобри верската средина и да ги едуцира младите муслимански свештеници. Воедно, ова е обид да се промовираат исламските вредности засновани на по-

калните традиции и културни димензии што всушност треба да го спречи влијанието на странските верски групи. Во меѓувреме, неколку групи, вклучувајќи и независни невладини организации, го нагласуваат значењето на дијалогот, посебно дебатите на тема религијата и државата и да се изнајдат нови начини за соработка со независни групи кои се залагаат за прифаќање на религиозниот плурализам. Во последниве години, авторите во државата се во состојба на готовност за реагирање кога станува збор за групи опишани како радикални исламистички групи. Острите мерки на безбедност, значат дека можат да се притвораат, а неколку членови на овие групи и се уапсени поради „планирање на насилни акти“. Верските институции во Азербејџан се обидуваат во државата да се изгради верски модел со кој се намалуваат разликите меѓу шиитите и сунитите. Тие напори резултираа со цврста политика против проповедниците од странство со цел да се задржи она што се опишува како „единствена мирна коезистенција меѓу исламските гранки. Затоа и Азербејџан може да биде единствената муслиманска земја во која следбениците на две секти се молат заедно во иста џамија, а понекогаш дури и позади истиот имам“. Азербејџанските авторитети инсистираат кога се зборува за земјата да се зборува дека е земја со мирен соживот меѓу претставниците на сите религии, националните и етничките малцинства, и дека овој модел на толеранција треба да се поттикнува и практикува во Европа и во светот.

Градење на идентитет: верски идентитет

Многу често во Азербејџан се слушаат фрази како: „Ова е најстарата секуларна муслиманска земја во светот“. Оваа фраза е и точна до одреден степен, особено кога се набљудуваат навиките, почитувањето на молитвите и отсуството на многу функции, кои се составен дел на исламските општества. Имено, иако има забрадени жени на улиците, нивниот број е многу мал во споредба со вкупниот број на женско население. Исто така, интересно е да се забележи дека мал број на граѓани се прашуваат за обврските поврзани со богослужение. За муслиманите во Азербејџан исламот претставува духовно прашање кое не влијае на нивната лојалност кон државата и нејзиниот секуларизам, а не влијае и на нивните пријателски односи со другите религии. Според „Баро-

метарот на Кавказ“, само дваесет проценти од Азербејџанците редовно извршуваат верски обреди, а помалку од четириесет проценти ги практикуваат само за време на празниците.

Авторитетите на Азербејџан имаат Владин план за формирање секуларен национален идентитет, со верски идентитет како дел од јавниот национален идентитет кој се реализира преку: развој и обезбедување структури за различни групи за истите да се чувствуваат дека се дел од државата; да се остане во рамките на државниот модел т.е. да се спречи лојалност кон друг модел, како на пример, посветување на внимание и решавање на проблеми поврзани со проповедници кои доаѓаат од странство; развој на политика на нетолеранција во однос на радикални закани. Овие политики за безбедност оставија простор за критики поврзани со човекови права, вклучително и верските права.

Комплексност на состојбите

Се чини дека верската ситуација во Азербејџан во голема мера е поврзана со комплексната геополитичка ситуација во земјата, како и фактот дека таа е опкружена со силни соседи и политички играчи со влијание во регионот, како што се Русија, Турција и Иран. Ситуацијата се карактеризира со судири на економски и политички интереси. Кон ова треба да се додадат и културните димензии и симултаната соработка со Западот и со муслиманскиот свет. Оваа комплексност го попречува обидот да се изгради целокупниот идентитет на Азербејџан, кој историски гледано секогаш се наоѓа под влијание на културите на големите империи околу него. Затоа, и она што може да се нарече Азербејџански идентитет, всушност, е комплексна мешавина обоена со ирански, турски, арапски и руски влијанија. Иако постои шиитско мнозинство во земјата, што го прави сличен на иранската ситуација, Азербејџан е сепак една секуларна земја како Турција со турскиот јазик и етничка припадност кои играат значајна улога во Азербејџанскиот идентитет. А една друга димензија на националниот идентитет е фактот дека Азербејџан сака да се дефинира себеси како западна земја. Иако со сите овие световни манифестации земјата се карактеризира со брз економски раст, исламот се уште претставува составен дел на општествениот и културниот идентитет на земјата. Азербејџан продолжува да формира национален секуларен идентитет, што манифестира верски идентитет како дел од националниот јавен идентитет. Верските институции во Азербејџан имаат усвоено јасна политика за изградба на верски модел со кој се намалуваат разликите меѓу шиитите и сунитите, па има и една цврста политика против проповедниците од странство и радикалните групи за да се одржи она што се опишува како „единствена, мирна коезистенција“ меѓу различни религиозни фракции.

м-р Билјана Поповска

(Написот е адаптација на публикација „Al Jazeera Centre for Studies“, 2015 од Dr. Fatima al-Smadi, истражувач во „Aljazeera“- центарот за студии, специјалист за иранските односи. Овој извештај се заснова на нејзиното истражување во Азербејџан, во август 2015 г.)

СТРАТЕШКО ПАРТНЕРСТВО РЕЛАЦИИТЕ НА НАТО СО ЕУ

Едно од најважните стратешки партнерства на глобално ниво е она кое се однесува на заедничките интереси на НАТО со Европската унија (ЕУ). Двете организации одржуваат постојани политички консултации по прашања од заеднички интерес, соработуваат во ситуации на кризен менаџмент и во развој на сопствените капацитети.

Заемните односи помеѓу НАТО и ЕУ се интензивираа во 2001 година преку изградба на чекорите преземени во текот на 1990 година за промоција на поголема одговорност во врска со одбранбените прашања (NATO-Western European Union cooperation). Политичките принципи на односите беа утврдени во Декларацијата за европската одбранбена политика од декември 2002 година помеѓу НАТО и ЕУ (NATO-EU Declaration on a European Security and Defence Policy). Декларацијата, исто така, ја потврди можноста на ЕУ за сигурен пристап до ресурсите за планирање на НАТО за идните воени операции на ЕУ. Со тоа Алијансата даде поддршка на операциите предводени од ЕУ во кои НАТО не е вклучена во целост. На оваа декларација следи и „Берлин плус“ аранжманот како дел од рамката за соработка усвоена на 17 март 2003 година. Аранжманот ја обезбеди основата за соработка помеѓу НАТО и ЕУ во справувањето со кризи.

Европската унија е единствен и суштински партнер на НАТО, затоа што двете организации споделуваат мнозинството членови (22) и сите членки на двете организации делат заеднички вредности. Имено, со проширувањето на двете организации во

2004 година, проследено со приемот на Бугарија, Романија и Хрватска во ЕУ, дојде до зголемување на бројот на заеднички држави за НАТО и Европската унија.

Интензивирање на соработката

Соработката особено се интензивира после самитот на НАТО во Лисабон во ноември 2010 година, кога сојузниците ја истакнаа својата решеност за подобрување на стратешкото партнерство помеѓу НАТО и ЕУ. Ова е засилено со Стратешкиот концепт на НАТО кој ја обврзува Алијансата да спречува кризи, да управува со конфликти, како и да стабилизира постконфликтни ситуации, вклучително преку потесна соработка со меѓународните партнери на НАТО, а особено преку партнерството со Обединетите нации и ЕУ. Самитот во Чикаго во мај 2012 ги повторил овие принципи, притоа нагласувајќи дека НАТО и ЕУ делат заеднички вредности и стратешки интереси. Целосно зајакнување на ова стратешко партнерство е особено важно во сегашните услови на штедење.

Во овој контекст, генералниот секретар на НАТО активно се ангажира со своите колеги во ЕУ и се обраќа до Комисијата за надворешни работи на Европскиот парламент. НАТО и ЕУ се состануваат на редовна основа за да разговараат за прашања од заеднички интерес. Состаноци се одржуваат на различни нивоа, вклучително и на ниво на министри за надворешни работи, амбасадори, воени претставници и советници за одбрана. Постојат редовни разговори на персоналот на сите нивоа

помеѓу Меѓународниот штаб на НАТО и Меѓународниот воен штаб со нивните соговорници од ЕУ, како на пример Европската агенција за одбрана и Европскиот парламент. Во контекст на ова, воспоставени се воени офицери за врски за да се олесни соработката на оперативно ниво. Тимот за врски на НАТО функционира во рамките на Воениот штаб на ЕУ и обратно, една ќелија на ЕУ е стационирана во Стратешката команда на НАТО за операции во Белгија (SHAPE).

Соработка на конкретни полиња на одбрана

На 31 март 2003 година, предводената операција во Република Македонија под водство на ЕУ, позната како „Конкордија“ ги

EUFOR

презеде надлежностите на НАТО-предводената мисија „Сојузничка хармонија“. Оваа мисија која заврши во декември 2003 година, беше првата „Берлин плус“ операција во која беа ставени на располагање средствата на НАТО за потребите на Европската унија.

Базирано на позитивните резултати од операцијата во Македонија, НАТО-силите за стабилизација (СФОР) во Босна и Херцеговина беа предадени на Европската унија како нова мисија позната под името „АЛТЕА“, во која припадници на вооружените сили на Армијата на Република Македонија во изминатите години земаа значајно учество. Заменик-врховниот командант на НАТО-сојузничките сили во Европа, воедно е и командант на оваа мисија.

НАТО ги предводи мировните сили во Косово (КФОР) од 1999 година, а Европската унија придонесува кон мисијата на ОН на Косово со граѓански средства (УНМИК). Таа се согласи да ја преземе полициската компонента на мисијата на ОН. Мисијата на ЕУ за владеење на правото на Косово ЕУЛЕКС (или European Union Rule of Law Mission in Kosovo), се распореди во декември 2008 година. Ова е најголемата цивилна мисија некогаш лансирана во рамките на заедничката безбедносна и одбранбена политика. Главната цел е да им помогне и да ги поддржи косовските власти во областа на владеењето на правото, особено во областите на полицијата, правосудството и царината. ЕУЛЕКС тесно соработува со мировните сили во Косово во овие области. НАТО и ЕУ играат клучна улога во одржувањето на мирот и стабилноста на Авганистан, во рамките на пошироките

Понатаму, НАТО и ЕУ ја поддржаа мисија на Африканската унија во Дарфур, Судан, и тоа особено во поглед на одржувањето на воздушната врска. Од септември 2008 година, поморските сили на НАТО и ЕУ со други актери се распоредени во близина на брегот на Сомалија во мисиите против пиратеријата.

Поради заеднички недостатоци во области како што се борбата против импровизирани експлозивни направи и медицинска поддршка, двете организации се надополнуваат една со друга. Во овој контекст „Smart Defence“ и „Pooling and Sharing initiative“ проектите играат важна улога во обезбедување на транспарентност и комплементарност на НАТО со ЕУ и обратно. И двете се залагаат за борба против тероризмот и ширењето на оружјето за масовно уништување. Тие разменија информации за нивните активности во областа на заштита на цивилното население од хемиски, биолошки, радиолошки и нуклеарни напади.

Позначајни датуми од соработката на двете организации

- Февруари 1992 година - ЕУ го усвојува Договорот од Мастрихт, со кој се предвидува меѓувладинска заедничка надворешна и безбедносна политика како и евентуално оформување на заедничка одбранбена политика како компонента за одбрана на ЕУ.
- Јуни 1992 година - министрите за надворешни работи на НАТО во Осло го поддржаа развивањето на ЕУ, зајакнувањето на европскиот столб на алијансата како компонента за одбрана како и покривање на т.н. „Петербургски задачи“ (задачи за хуманитарна потрага и спасување, мировни мисии, задачи за управување со кризи вклучувајќи спроведување на мир и заштита на животната средина).
- Јуни 1996 година - во Берлин министрите за надворешни работи на НАТО се согласуваат да се изгради европски идентитет за безбедност и одбрана во рамките на НАТО, со цел да се ребалансираат улогите и одговорностите на Европа и Северна Америка. Суштински дел на оваа иницијатива е да се подобрат европските способности. Тие исто така одлучија да се стават на располагање средствата на НАТО за Европската унија. Овие одлуки се познати како „Берлин плус“.

- Декември 1999 година - на состанокот на Советот на Хелсинки, членките на ЕУ утврдија можност за ЕУ до 2003 година да распореди 60 000 припадници за реализација на „Петербургските задачи“.
- Мај 2001 година - Прва официјална седница на НАТО и ЕУ на ниво на министри за надворешни работи во Будимпешта. Генералниот секретар на НАТО и претседавачот со ЕУ издадоа заедничка изјава за Западен Балкан.
- Ноември 2002 - на Самитот во Прага, членките на НАТО ја прогласија својата подготвеност да се даде пристап на ЕУ до средствата и капацитетите на НАТО за операции во кои Алијансата не е воено вклучена.
- Јули 2003 година - развој на заедничка стратегија за Западен Балкан.
- Ноември 2003 - прва заедничка вежба за управување со кризи во НАТО и ЕУ.
- Февруари 2004 година - Франција, Германија и Велика Британија ја лансираа идејата за сили за брза реакција на ЕУ составени од заеднички борбени групи.
- Јануари 2007 - Трансатлантски неформален министерски собир на министрите за надворешни работи на НАТО и ЕУ во Брисел и Њујорк.
- Декември 2010 година - на Самитот на НАТО во Лисабон, сојузниците ја истакнаа својата решеност за подобрување на стратеското партнерство помеѓу НАТО и ЕУ и ги поздравиле неодамнешните иницијативи и идеи предложени од страна на генералниот секретар на унапредување на соработката меѓу НАТО и ЕУ.
- Февруари 2013 година - претседателот на Европската комисија, Жозе Мануел Баросо, во посета на седиштето на НАТО.
- Мај 2013 - генералниот секретар на НАТО се обрати пред Комитетот на Европскиот парламент за надворешни работи и Поткомитетот за безбедност и одбрана.
- Јуни 2013 година - генералниот секретар на НАТО учествува на неформалниот состанок на министрите за надворешни работи на ЕУ.
- Јуни 2014 година - амбасадорите на двете организации имаа повеќе неформални разговори за состојбата во Украина.

Драган Павловски

напори на меѓународната заедница за спроведување на сеопфатен пристап, со цел да ѝ се помогне на земјата. Предводени од НАТО, Меѓународните безбедносни сили за помош овозможиле да се создаде стабилна и безбедна средина во која Владата на Авганистан, како и другите меѓународни актери, можат да изградат демократски институции, да се прошири владеењето на правото и да се реконструира земјата. НАТО го поздравиле лансирањето на мисијата за владеењето на правото на ЕУ (Rule of Law Mission или EUPOL). Во јуни 2007 година Европската унија, исто така покренала програма за реформа на правосудниот систем и помогнала да се финансираат цивилни проекти во провинциските тимови за реконструкција.

ХАОПЛЕКСНО ВОЈУВАЊЕ

КОМБИНАЦИЈА
НА ХАОСОТ И
КОМПЛЕКСНОСТА НА
МОДЕРНАТА ВОЈНА

Сите денешни војски тежнеат кон брза победа, хируршки прецизно дејство врз селектирани цели со минимална колатерална штета и, по можност, без жртви. За да ја постигнат оваа намера, државите вложуваат огромни средства за развој на нови технологии и оружја. Тоа го прави модерното војување далеку поскапо во однос на минатото, а истовремено многу покомплексно. Првата заливска војна внесе кај развиените западни армии искра надеж дека војната во иднина ќе биде лесна и брза, но Втората потврди дека не е така. Причината за ова е што војната е правопрпорционално хаотична и комплексна во однос на современите меѓународни односи. Затоа, современата воена стратегија постојано е во потрага по одговор на прашањето: Како да се сфати подобро денешната војна кога, резултатите не ги постигнуваат очекувањата. Технологијата и науката отсекогаш влијаела врз самиот начин на војување. Комплексноста и хаосот на боиштето се зголемуваат со текот на времето токму поради нивниот развој. Ова е важно да се сфати бидејќи колку се тежнее да се поедностави војната, всушност таа станува посложена. Со секое ново оружје и технологија кое на прв поглед ја олеснува војничката работа, само повеќе се усложнува, бидејќи се зголемува бројот на варијабли во системот. Додека на Наполеон не му ни требал штаб за да направи план, денес на ниво на баталјон се потребни десет високошколувани офицери. Секој не го прифаќа лесно фактот дека војната станува похаотична и покомплексна. Антоан Буске во „Научен начин на војување“ со примена на научни концепти нуди ново

теоретско разбирање на новата воена парадигма. Според него, модерниот начин на војување стана „хаоплексен“ (комбинација на хаотичност и комплексност). За државите да ја претворат војната во рационален инструмент на политиката, тие отсекогаш ги интегрирале науката и технологијата, т.е. за да ги подобрат воените машинерии го поттикувале и сè уште го поттикнуваат научниот развој. Според Буске, во изминатите два века, најважните технолошки изуми кои влијаеле врз формата на војната се часовникот, моторот, компјутерот и мрежното поврзување.

Тезата на Буске е дека доминантните научни достигнувања во технологијата се рефлектирале врз западниот начин на војување, а со тоа и на модерното војување, бидејќи Светот се чини дека го прифати за-

падниот начин како стандард. Војувањето од 18 век наваму анализирано низ призмата на различни научни идеи и методологии во воените науки, поминало низ четири фази: војување кое личело на механичко (како работа на часовник), термодинамичко (како работа на мотор), кибернетско (како работа на компјутер) и хаоплексно (кое доаѓа со мрежното поврзување). Сите овие војувања се карактеризираат со различен пристап кон фактот дека војната е хаос во кој се тежнее да се воспостави предвидливост и контрола со баланс на централизација и децентрализација во структурата на војската. Како ја разбираме војната зависи од времето во кое живееме и научно технолошките алатки кои влијаат и го менуваат војувањето. Метафората за четирите карактери на војувањето служи да се објасни

денешното војување со интеграција на воената историја, теорија и филозофијата.

Војната традиционално отсекогаш била доминирана од институциите на државите кои воспоставувале контрола и ред со хиерархиска поставеност и потчинување на работите. Но, денес, сè повеќе се тежнее кон зголемување на контролата преку децентрализиран модел на мрежна поврзаност на воените единици по хоризонтална линија. Ова не е случајно, туку е директно поврзано со комплексноста која ја донесе технологијата. Уште од ефектот на „празно боиште“ наваму, растојанието помеѓу војниците и единиците на боиштето се зголеми, а со тоа и контролата стана потешка. Откако индустријализацијата како маркантна револуција во воените работи го зголеми хаосот на боиштето, практичарите на војната биле принудени да најдат начин како да наметнат ред врз хаосот. Целта била да се намали непредвидливоста и „маглата на војната“, за што повторно е побарано помош од науката. Меѓутоа, секое ново технолошко чудо измислено за да ја намали фриkcијата, всушност само ја зголемува.

Механичкото војување личело како работа на механички часовник. Метафората доаѓа од совршената работа на часовникот, рефлектирано врз воената доктрина во вид на потреба да се воспостави ред на боиштето. Војските правеле извежбани, механички и синхронизирани движења на боиштето, однапред предвидени борбени постапки кои не се менувале за време на битката. Сè што се работело било механичко, а варијаблите во битките биле пресметливи според природните закони: растојание на движење во колони и редови, време потребно да се стигне до боиштето, број на зрна во единица време кое можело да се исфрли врз противникот, време на полнење, растојание кое противникот го поминувал меѓу две дејства, дострел на артилеријата, логистичко снабдување и слично.

Механичкото војување имало ограничени средства за командување и контрола и затоа бил потребен детерминистички пристап во борбите. Тоа значело дека не се очекувале премногу случајности во текот на битките кои ќе го одредат крајниот исход. Детерминистичкиот модел секогаш произведува ист продукт доколку почетните услови се исти. Затоа командантите до совршенство извежбувале исти борбени постапки и не се земала предвид „маглата на војната“. Тоа и го направило Клаузевиц револуционерен во размислувањата, меѓу другото, кога мошне рано (во екот на механичкото војување), ја зел предвид среќата во војна како важна варијабла. „Маглата на војната“ бил еден нов концепт за кој детерминистичкиот пристап на командантите не можел да гарантира победа. Затоа оваа ера на војување Буске ја споредува како работа на часовник: сè додека редовно се навива, нема да има никаков проблем, бидејќи запчаниците се совршено синхронизирани и може да се предвиди како ќе се однесуваат стрелките. Термодинамичкото војување ги претставува доктринарните промени кои настанале во војските под влијание на следната револуционерна технологија, моторот со внатрешно согорување. Со зголемено движење на војските на копно, море и воздух, се зголемил бројот и динамиката на варијабли на боиштето. Се зголемило производството на

воена техника, а со тоа и цената на војната. Економиите на државите за првпат целосно се реструктурирале за тотална војна каде сите биле вклучени во војната, со што се зголемила и моралната енергија на државата за победа. Термодинамичкото војување ја одбележува ерата на зголемување на убиствената моќ на оружјата и зголемување на растојанието меѓу војниците на боиштето што го направило многу поголемо и потешко за командување и контрола. Веќе се забележува алгоритмот дека технологијата, во обид да ја олесни војната, всушност ја усложнува. Ако претходно на командантите единиците им биле во видно поле, одеднаш станале толку раширени што била потребна интеграција на нова технологија - радиоуред за да може да се командува со нив. Нормална реакција на оваа промена била децентрализација на војските, особено во делот на извршување. Ова наметнало потреба од уште пообразовани офицери кои ќе можат да донесуваат одлуки, независно од главната команда. Карактеристики на термодинамичкото војување биле брзи, просторанети и непредвидливи потези на боиштето, а „круна“ на сето ова била Втората светска војна (пр. „Блицкриг“).

Со зголемување на интензитетот на војната и големината на војувањето, се зголемиле логистичките потреби, што наметнало измислување на нови технологии за комуникација за да се постигне уште подобра координација на големи и комплексни војски. Кибернетското војување во кое се применуваат компјутерите, се карактеризира со повторно зголемување на централизацијата на командувањето и контролата, со таа разлика што новата цел е да се контролира и да се предвиди буквално сè. Ова наишло на проблеми кај Американците уште во Виетнамската војна, каде било тешко да се издвојат лажните и погрешните информации од вистинските. Кибернетското војување се карактеризира со проток на големо количество на информации, но и со преголема зависност од технологијата. Иако компјутерите би требало да го намалат хаосот и непредвидливоста на боиштето и да го олеснат системот за командување и контрола, повеќепати се покажало дека високоразвиената технологија не гарантира победа во противбунтовнички операции. Со апликација на научни теории од областа на математиката и физиката во воената теорија и практика се доаѓа до четвртиот чекор во еволуцијата на војувањето. Буске го предлага концептот на хаоплексно војување

за подобро сфаќање на нелинеарниот феномен за самоорганизирање, со намера да се постигне радикална децентрализација на војските преку мрежно поврзување. Мрежноцентричното војување и неговите оперативни концепти за самосинхронизација се чекор кон концептот на хаоплексно војување. Најавата за хаоплексно војување дојде уште во 70-тите години од минатиот век, кога со развојот на компјутерите, со цел да се олеснат воените операции, воените организации станаа уште посложени. Воведувањето на компјутерот и информатичката технологија, како и на кибернетските анализи за разбивање на комплексноста и намалување на хаосот, наметнаа војникот да биде неколкупати пообразован, пообучен, а со тоа и поскап.

Хаоплексноста е комбинација на хаосот и комплексноста на модерната војна. Овој начин на размислување е поттикнат од фактот што војните во последните неколку децении се водат во услови на контролиран хаос, со комплексни модерни војски и оперативно опкружување во кое се губат границите меѓу државите, меѓу цивилното население и борците, меѓу борците и терористите итн. Потекнува од теоријата на хаосот и концептот на мрежно поврзување на организации чиј процес на донесување одлука се расчленува на најмали можни единици. Концептот на хаоплексно војување не се обидува да го минимизира хаосот колку што се обидува да го прифати како таков за да го употреби против противникот. Бидејќи хаосот не може да се победи, треба да му се придружине,

да се искористи против противникот со уште поголем интензитет.

Концептот за самосинхронизирано мрежно-центрично војување кое некои модерни стратегии го идентификуваа после Првата заливска војна, исто така е поврзан со хаосот и комплексноста на модерната војна. Сè почесто се користи науката за да се поттикнат, да се развијат и да се оправдаат ставови околу природата на модерната војна и обликот на воената организација за да може најдобро да се одговори на неа. Иако сè уште има традиционални сфаќања за тоа дека војната не е ништо сложено и нејзината природа останува непроменета, почнува да преовладува мислењето дека на модерните војски опремени со чудо од технологија, сепак им треба научен пристап за да се применат ефикасно. Како инаку да се објасни резултатот од војните во Ирак и во Авганистан?

Ѓорѓи Вељовски

ПОТРЕБА ОД МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА

АСИМЕТРИЧНИ ЗАКАНИ, НЕДОЗВОЛЕНА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ, ДРОГА, КОРУПЦИЈА...

Организираните криминали и неговите нови форми, неговиот сè поинтензивен интернационален карактер, непостоење на единствени дефиниции и меѓународни правни акти се услови за негов непречен развој. Водачите и организаторите на криминалот лесно и брзо воспоставуваат и практикуваат меѓусебна соработка, со цел остварување на поголем профит и моќ. За нив соработката не претставува проблем и истата се одвива на сите нивоа.

Справувањето со криминал особено со транснационалниот организиран криминал е речиси незамисливо без меѓународна соработка во секој сегмент од постапувањето, без разлика дали тоа се однесува на расветлување на кривичното дело, идентификација на неговиот сторител, негово лишување од слобода, отстапување на кривично гонење, издржување на затворска казна, заплена и конфискација на предмети и имот кои потекнуваат од кривично дело, пружање правна помош, екстрадиција итн. Во контекст на ваквите состојби во ова излагање в неколку продолженија ќе ја анализираме соработката меѓу институциите и инструментите кои им стојат на располагање на кривично правните органи во справувањето со криминалот, а преку анализа на одговорите од спроведено истражување ќе се осврнеме и на тоа дали и како соработката влијае на справувањето со криминалот.

Криминалитет

Криминалот претставува негативна појава која го следи општеството од самиот негов развој. Со развојот на општеството се развива и криминалот менувајќи ги соодветно на условите и неговите форми, видови и начин на дејствување. Како негативна појава влијае подеднакво на сите сфери од секојдневното живеење пред се врз економијата и безбедноста. Неговата организираност и нови форми на здружување на неговите извршители го прави особено опасен за државите и нивните правни си-

стемите. Појавата на ропството, пиратството и шверцот со опиум се сметаат за први форми на организираните криминали особено ако притоа се има во предвид фактот дека во сите овие форми активно била вклучена и државата пред се од политички, економски или финансиски причини или интереси. Во втората половина на XX век криминалитетот се карактеризира со голем пораст во сите негови појавни форми, приспособливост на неговите форми кон постоечките општествени услови и промени, користењето на бруталност и насилство, зголеменото учество на повратниците и неговата интернационализација. Ова во основа би значело дека примената на превентивните активности и постоечкиот систем на кривично правна репресија не ги даваат очекуваните резултати што ја предизвикува потребата од нивно приспособување кон новите состојби на криминалот. Ваквите состојби со криминалот ја предизвикуваат потребата од соработка како еден од условите за успешно спротивставување на оваа појава. Транснационалноста на криминалот како појава ја налага потребата од интензивирање и на меѓународната соработка на кривично правните органи.

Соработката како поим е присутен во секојдневното живеење, а нејзината употреба е во сите сфери на општественото живеење. Тој се употребува на сите нивоа и за него зборуваат политичарите, правниците, економистите, бизнисмените, научните работници и обичните луѓе. Својата актуелност соработката ја потврдува со нејзина употреба на одржани бројни самити, заседанија, конференции и семинари од кои се донесени многу конвенции, резолуции и препораки за негово практикување. Состојбите со транснационалниот криминал особено организираните на глобално ниво, ја наметнале потребата од формирање на нови институции и воведување на нови инструменти кои заедно со соработката треба да ја имаат клучната улога во справување со криминалот.

Асиметрични закани

Живееме во светот на XXI век, свет во кој сè уште има закани и конфликти од меѓународен карактер, во кој земјите и луѓето се сè уште меѓусебно различни и поделени, услови кои во основа го овозможуваат и го помагаат развојот на кримина-

лот особено транснационалниот. Развојот на криминалот особено организиран, а со нив и тероризмот како најсурова форма своите корени ги влечат уште со појавата на организирани држави. Тој се посочува како причина број еден за безбедносни состојби кои во многу земји се нарушени. Цел на неговите напади се развиените држави кои настојуваат воспоставување на демократијата, поради што и се сметаат за непријатели на човештвото. Современа опрема и оружје, користена од големиот број на терористички групи и извршени терористички акти, брзите и ненадејни напади секаде и во секое време се една карактеристиките на современиот тероризам. Од овие причини тероризмот се смета за ор-

ди што се смета дека трговијата со дрога е „втора индустрија во светот“. Мерките и активностите кои ги предвидуваат и преземаат државите над оваа појава како од превентивен така и од репресивен карактер речиси и да немаат никакво влијание. Најновите техничко-технолошки иновации, лесниот и брз транспорт и патување овозможуваат нејзин постојан пораст. Од друга страна пак имајќи ги предвид последиците кои ги предизвикува во здравството, економијата, финансите итн., употребата на наркотиците се смета за најраширена и најопасна социопатолошка појава.

Недозволена трговија со луѓе и мигранти

Отворените граници и развојот на современите средства за комуникација (превозни, информатички, комуникациски) имаат свој придонес во развојот на трговијата со луѓе. Последните случувања во светот, војните кои се водат, разликите во економскиот статус на државите, се одлични предуслови за на овој вид криминал. Големите и брзи профит кој се остварува со трговијата со луѓе и мигранти овозможува одржување на овој профитабилен бизнис насекаде во државите зафатени со војна. Од тука во последно време особено актуелна станува и недозволената трговија со човечки органи. Трговијата со луѓе и мигранти особено со жени и деца станува се поголем и посери-

(агенции за вработување, патнички агенции, агенции за посредување). Трговијата со деца за сексуална експлоатација, вршење на кражби, просјачење, трговија со дроги се појава која се помасовно се шири. Масовното користење на интернетот исто така негативно се одрази особено на порнографијата за која често пати се користат децата. Посвојувањето на децата за организирани криминални групи претставува уште една можност за злоупотреба и остварување на профит. Масовната појава на преселби од една во друга земја се последица на економските, идеолошките, политичките и други фактори кои помогнати од процесот на глобализација и брзиот економски развој го помагаат и забрзуваат овој процес. Сè поголемото учество на стари лица во вкупниот број на население и нискиот природен прираст на населението во некои западни земји од една и големиот природен прираст во другите делови на светот од друга страна се фактори кои го засилуваат овој процес север-југ и исток-запад.

Корупција

Според некои извори, корупцијата се појавила пред околу 4 илјади години. Денес се смета дека не постои држава во која таа не е позната и не е застапена. Нејзиното влијание според експертите во држави-

ганизирана криминална активност, бидејќи ретки се терористичките акти на индивидуалци кои делуваат без вклучување на други лица - поттикнувачи, соизвршители, помагачи, даватели на наредби итн.

Денес, извршителите на терористичките акти се од сите возрасти, припадници на различни раси, вери и култури, кои делуваат брзо, итро и кои длабоко веруваат во исполнување на својата кауза, делувајќи најчесто како група иако познати се и случаи кога делуваат поединечно или во парови. Справувањето со тероризмот како најголема закана бара здружување на напорите за заеднички пристап, поради што одредени држави упатуваат на тоа дека успехот е можен само со единствен и усогласен меѓународен настап на кривично правните органи.

Недозволена трговија со дрога

Овој вид на криминал своите недозволените активности ги темели на злоупотребата на наркотиците, односно нивното недозволено производство, промет, дистрибуција и користење. Секојдневната употреба на овие средства е во последната деценија е во пораст како во развиените така и во неразвиените земји поради што светскиот пазар постојано се шири. Главните правци на снабдување и дистрибуција водат од исток кон развиените западно европски земји и од јужна и средна Америка кон САД, Канада и Европа. Недозволената трговија со дрога е еден од најпрофитабилните бизниси според остварените финансиски ефекти пора-

озен проблем за меѓународната заедница. Вклучувањето на продавачи, транспортери и купувачи како активни учесници упатува на фактот дека станува збор за добро организирана криминална активност која има врски и конекции насекаде. Како еден од најзастапени, трговијата со жени е и најраширен облик и најпрофитабилен бизнис. Жртвите вообичаено се регрутираат во источноевропските земји и понатаму се транспортираат во западните развиени земји каде во робовладелски услови се чуваат и експлоатираат. Сексуалната експлоатација, присилната проституција, експлоатација на трудот, присилната индустриска или земјоделска работа, тешките физички и слабо платени работи, се дел од формите за кој се користат жените и децата. Недозволените активности често пати се одвиваат преку легални фирми

те се разликува само според степенот на нејзината застапеност во институциите на истите. Корупцијата најчесто во својата основа ги содржи делата давање и примање поткуп и злоупотреба на службена должност и овластувања за остварување на лична корист. Како закана и негативна појава корупцијата е присутна кај сите познати форми на организиран криминал. Се поткупуваат сите кои можат да имаат влијание во остварувањето на посакуваната цел: политичари, директор, вршители на функции, адвокати, полициски службеници, судии, обвинители, и други лица. Не ретко се користи и за обезбедување соодветна заштита од нивно гонење или прикривање на криминалните активности.

д-р Сашо М. Стојановски
д-р Методија Дојчиновски
м-р Биљана М. Стефановска

ПРИМЕНА, РАЗВОЈ И РАЗЛИКИ

СТРАТЕГИСКАТА КОМУНИКАЦИЈА ВО НЕКОИ ОД ЗЕМЈИТЕ-ЧЛЕНКИ НА НАТО

И покрај тоа што стратегиската комуникација („Стратком“) во НАТО е дефинирана во нејзините публикации, сепак секоја земја-членка го разработува и го применува овој концепт на државен и воен план на својствен начин, водејќи се од сопствените национални интереси. Водечките земји-членки на НАТО го користат потенцијалот на стратегиската комуникација како моќна алатка за влијание на обликување на јавното мислење и перцепцијата преку менаџирање на информациите, овозможувајќи притоа поддршка кај јавноста, па дури и промена на сфаќањата кај целните групи. Во последната декада сè повеќе се настојува преку примената на различни концепти на „паметна моќ“, без употреба на кинетичка сила да се пронајде клучот за решавање на современите конфликти, што во суштина е и целта на „Стратком“.

Најголема примена и постојано еволуирање на концептот на „Стратком“ имаат некои од „најјаките меѓу еднаквите“ земји на НАТО, пред сè: САД, Обединетото Кралство, Канада и Германија, секоја од нив со одредени варијации на примена на концептот во одбранбените и воопшто во националните стратегии, како и со одредени специфики во однос на толкувањето и примената во различни нивоа на командните структури. За разлика од НАТО-командата која го инкорпорира „Стратком“ како доктрина во 2008 година, поединечно водечките земји-членки пристапуваат кон еволуирање на

концептот на стратегиската комуникација на многу подинамичен начин со вградување на свои искуства.

Да ги погледнеме накратко спецификите и разликите на „Стратком“ во некои од водечките земји-членки на НАТО, во согласност со издадените публикации, доктрини и пишани документи од оваа област кои се користат во безбедносните структури на овие земји.

Американскиот пристап кон стратегиската комуникација (со напомена дека од 2013 година во вооружените сили на САД

се избегнува да се употребува терминот „Стратком“, туку синхронизација во комуникациите во командувањето), има цел имплементација на стратегиските цели утврдени од страна на највисоките државни структури, и тој концепт повеќе е наменет за потребите на безбедносните структури и армијата, отколку што тоа е случај во другите наведени земји.

Пристапот и употребата на „Стратком“ во САД е содржана во следниве документи: Национална стратегија за јавна дипломатија и стратегиска комуникација

(2007 г.), Известувањето на Министерството за одбрана за стратески комуникации (2009 г.), Националната рамка за стратеска комуникација (2010 г.), Прирачник во командувањето за стратеска комуникација и комуникациска стратегија (2010 г.) и последниот, синхронизација на комуникацијата во командувањето (2013 г.). Сите овие документи јасно се фокусирани на безбедносните структури и армијата, на нивната улога во националните интереси и на начинот на синхронизација во стратеската комуникација.

Пентагон во 2012 година одлучи да не го користи терминот стратеска комуникација и го замени со терминот комуникациска синхронизација, но суштински, новиот термин не измени ништо позначајно во врска со крајните цели на „Стратком“, и покрај тоа што постојат некои разлики од претходниот пристап.

Ако се следат хронолошки американските документи посветени на стратеската комуникација, јасно е дека САД последната декада вложува голем напор во еволуирањето на овој концепт, правејќи го повеќе практичен, отколку претходниот за многумина неразбирлив концепт.

Во САД може да се каже дека стратеска комуникација постои во различни форми веќе подол период во 20 век. Историски гледано, САД ја користат стратеската комуникација првенствено само кога има потреба, како на пример за време на Првата и на Втората светска војна, за време на Виетнамската војна и за време на Студената војна. Прва организација која се занимавала со некој облик на „Стратком“ бил Комитетот за информации од јавен карактер (1917-1919 г.), кој имал задача преку разни облици на комуникациско делување, не само поттикнување на домашната лојалност, туку и градење на разбирање и поддршка на надворешната политика на САД од меѓународната јавност. Овој комитет може да се каже дека е прва од многуте американски организации посветени на стратеската комуникација, односно промоција на интересите на САД во меѓудржавниот простор. Во 1942 година претседателот Френклин Рузвелт донесува одлука за формирање на Канцеларија за воени информации со цел во САД да се промовира патриотизам, и предупредување против непријателски субверзии преку разни облици на медиумска активност.

Основањето на информативната агенција на САД (USIA 1953-1999) е организација-предводник на остварување на целите кои, всушност, ги содржи „Стратком“, а нејзината мисија била да ја објаснува американската политика на јавноста, особено во странство, и да се залага за:

- продукција и дистрибуција на информации низ разни канали за официјалните политики на САД, но и за населението, за вредностите и институциите кои се од влијание на овие политики;
- да оствари придобивки за американските граѓани и институции, помагајќи им преку меѓународниот ангажман да изградат

силни долгорочни односи со своите партнери во странство;

- да ги советува креаторите на политиката на претседателот и на владата на САД, за начините на кои странските ставови можат да имат директно влијание врз ефикасноста на политиката на САД.

Министерството за одбрана на САД (U.S DoD) има големо учество во овој концепт на стратески комуникации со активно ангажирање во меѓународни рамки. Во Министерството за одбрана, активностите поврзани со стратеските комуникации се информациските операции, психолошките операции, односите со јавноста, поддршка на јавната дипломатија, на воената дипломатија, како и на визуелните информации.

Последната доктрина во оваа сфера развиена од U.S DoD: Синхронизација на комуникацијата во командувањето, е резултат на потребата на синхронизирање во областа на стратески комуникација, што од „Стратком“ најпрвин се обликува во комуникациска синхронизација (comsynch). Автор на овој концепт е Одделот за развој на здружените сили на Здружениот генералштаб. Документот се состои од три поглавја. Првата глава е посветена на широка дефиниција, на целта и оправданоста на комуникациската синхронизација. Втората глава се занимава со организацијата и способностите, а последната глава е за начинот на планирање и најдобрите практики за синхронизација во комуникацијата во командувањето и се состои од визуелно

планирање информации, пораки, односи со јавноста, комуникација на процесот на планирање и слично.

На некој начин во последниот концепт на САД стратеските комуникации можат да се дефинираат како:

- кохерентност меѓу зборовите и делата (синхронизација помеѓу зборовите и делата),
- разбирање на тоа како оваа кохерентност се перцепира од страна на целната публика и
- потребата да се постигне целта кај целната јавност преку јавна дипломатија, односи со јавноста, информациски операции и други методи.

Концептот на САД предлага: „Планерите треба да размислат за националните и стратески цели и да ги вклучат во процесот на планирање, да вклучат специфични профили и групи во процесот на планирање и да ги координираат заедничките активности со партнерите за да се постигне единство во напорот за остварување на посакваните цели“.

Стратеската комуникација во рамките на Обединетите воени команди во различни географски области (COCOMs) е обезбедување поддршка на Стејт департаментот во напорите кои ги прави јавната дипломатија, во очекување на директно барање од некоја амбасада во рамките на соодветна географска област за одредено воено стратеско делување.

Сите промени и еволуцијата на концептот на стратеската комуникација на САД во синхронизација на комуникациите се одраз на експлицитното влијание на војната против тероризмот која сè уште не го пронаоѓа соодветниот одговор на оваа глобална закана.

Стратеската комуникација на вооружените сили на Обединетото Кралство

Стратеската комуникација на вооружените сили на Обединетото Кралство, за разлика од САД, може да се каже дека сè уште е во фаза на разработка. Тоа објаснува

зошто британскиот концепт понекогаш изгледа апстрактно и нејасно дефиниран во споредба со американскиот. Вооружените сили на Обединетото Кралство за првпат го интегрираат „Стратком“ како дефиниција во 2010 година, содржан во доктрината „JDP1/11“ (UK's Joint Doctrine Note on StratCom), за набргу потоа, во екот на случувањата во Либија, како и собраниите искуства од случувањата во Косово и во Авганистан, речиси комплетно да го ревидира во 2012 година.

Вториот значаен документ во Обединетото Кралство е Стратегиски комуникации и Националната стратегија, напишани од „Чатам хаус“ - Кралскиот институт за меѓународни односи, која е влијателна, непрофитна, невладина тинк-тенк организација.

Со својата доктрина и стратегиските документи, Обединетото Кралство ја поставува стратегиската комуникација како широка крстосница на голем број владини тела и алатки за постигнување на целите поставени од страна на Националната стратегија. Како таква, таа зависи од кооперативните напори на многу владини институции. Министерството за одбрана не е само еден од вклучените актери, туку таа има своја специфична улога и одговорности. Природно, стратегиската комуникација во одбраната подразбира дека таа најпрво е фокусирана на прашања од воената област, како што е водење на воени кампањи, особено за

справување со криза и останати теми на националната безбедност и угледот.

Читајќи ги погоре наведените документи за „Стратком“ и нивната примена кај овие две велесили, ќе се види дека доктрината на „Стратком“ во Велика Британија се занимава со многу актери на високо владино ниво. САД се неколку чекори попрецизни при развојот и имплементацијата на стратегиските комуникации во воената област и нејзината улога во постигнување на националните стратегиски цели.

Фокусот на дејствување, исто така, се разликува, при што во концептот на Обединетото Кралство фокусирањето, иако е на Министерството за одбрана, сепак се признава дека стратегиската комуникација во поширок спектар на дејствувања се спроведува од страна на Кабинетот и Советот за национална безбедност, додека во САД е насочена кон точно прецизиран начин на стратегиските комуникации во армиските структури.

Дефиницијата на стратегиската комуникација во доктрината на Обединетото Кралство е систематско и координирано користење на сите средства за комуникација за остварувањето на целите на националната безбедност на Велика Британија, со влијание врз ставовите и однесувањата

скиот пристап. Првиот е постигнување на регионална стабилност, развој или трговските успеси како долгорочна цел. Вториот е поврзан со воените акции и со системот за управување со кризи. Соодветно на тоа која цел сакаме да ја постигнеме, се применуваат соодветни методи на „Стратком“, со обликување на соодветен наративен пристап на информативната кампања.

Британскиот пристап предлага некои принципи за остварување на успешна стратегиска комуникација, која треба да биде водена и управувана од страна на владата, со цел јакнење на државната политика, а тие се: кохерентност, кредибилитет, адаптивност, заеднички ангажман.

За разлика од претходните две земји, во Франција нема посебен документ кој ја разработува „Стратком“-концепцијата во безбедносните структури, туку таа спроведува стратегија за комуникација, под раководство на владата во Елисејската палата. Оваа стратегија наликува на „Стратком“ во два аспекти. Прво, преку својот меѓуресорсен карактер: Владата ги насочува министерствата на пораките кои тие треба да ги пренесуваат, и второ, преку напорите на владините тела се наметнуваат наративни клучни пораки преку кои министрите ќе комуницираат со јавноста.

на поединци, групи и држави (JDN-стратегиски комуникации 1/12). Една од целите на националната безбедност на Велика Британија е зголемување на угледот и на перцепцијата кај јавноста за одбраната. Лошата репутација на одбранбените структури ја креира перцепцијата на јавноста за националните слабости, што логично ја поткопува националната безбедност. Мерките вклучуваат градење доверба во институциите на одбраната, ангажирање на поединците и на бизнис-заедниците заради нивно информирање, предупредување и начин на однесување, со цел намалување на веројатноста за акции против интересите на ОК, градење на меѓународна репутација на моќ, поддршка на дипломатските напори итн.

Можат да се согледаат два облици на цели на стратегиската комуникација во британ-

Според одредени написи од експерти во одбранбените списанија кои можат да се прочитаат на интернет, Франција се обидува да направи тактички напори без развиен стратегиски спектар. Со други зборови, начинот на кој Франција се однесува на надворешен фронт е сведен на „одговарање со удар по добивање на удар“, без да се прави длабинска анализа на импликациите на состојбата. Овие мислења се поддржани од стручни лица кои работеле на истражувањата направени на Институтот за стратегиски истражувања на Воената школа (Institut de Recherche stratégique de l'Ecole Militaire, IRSEM). Токму затоа стратегиската комуникација на НАТО-концептот се чини релевантна за Франција во ситуации на криза.

Тони Јаневски

АКАДЕМИК-ГЕНЕРАЛ МИХАИЛО АПОСТОЛСКИ – II МАКЕДОНСКИ КОМАНДАНТИ И ВОЈСКОВОДЦИ

Во 1945 г. кога Федерална Македонија веќе беше дефинитивно ослободена, се прават извонредни напори во конечниот придонес за победа над фашизмот во втората етапа за ослободување на Југославија. Тогаш дел од најелитните македонски единици, раководени од паролата „На Берлин“ и формациски собрани во составот на 15. македонски ударен корпус (МНОУК), во големина од над 24.000 војници и старешини од 15. МНОУБ се подготвува да учествува во завршните операции, почнувајќи од Сремскиот фронт за ослободување на целата територија на тогашна Југославија.

Обидот да се попречи одењето на македонските единици на Срем со демонстрации на дел од артилериските единици во Скопје и во Штип изведени на 5 јануари 1945 г., остана безуспешен, а командантот Михаило Апостолски со својот авторитет брзо воспостави ред и почитување на воените команди.

Масовноста на македонската народноослободителна војска во последните години на борбата, со нови одреди, баталјони, бригади, дивизии и корпуси, налагаше потреба за поголема мобилност и оперативност на Главниот штаб на НОВ и ПОМ на чело со командантот генералот Михаило Апостолски. Тоа наложуваше и поголема стручност и компетентност во водењето на сложените операции за ослободување на

градовите и одделни клучни стратегиски места и подрачја. Токму во овие важни моменти доаѓа до израз високото воено образование на генерал Апостолски и неговото чувство за одговорност пред престојните решавачки задачи со кои се соочуваше Главниот штаб на НОВ и ПОМ.

На 1 мај 1943 г., тој, од страна на ВШ на НОВ и ПОЈ е унапреден во чин генерал-мајор, а токму во екот на завршните операции за ослободување на Македонија, поради покажаните успеси во командувањето, Михаило Апостолски на 1 октомври 1944 г. е унапреден во чин генерал-лајтнат, односно генерал-потполковник.

На 7 септември 1944 г. тој е добитник на Орденом на партизанска ѕвезда од I ред. Заради координирање на операциите во овој период членовите на ГШ на НОВ и ПОМ беа упатени на теренот ширум цела Македонија. Во текот на втората половина на месец октомври 1944 г., ГШ на НОВ и ПОМ се префрла во реонот на Велешко во с. Горно Врановци. Оттука, ГШ на НОВ и ПОМ раководи со операциите за конечно ослободување на Македонија и во нивни рамки, посебно со операциите за ослободување на преостанатиот неослободен дел на Македонија.

По ослободувањето на Прилеп, во почетокот на ноември 1944 г. и префрлањето на ГШ на НОВ и ПОМ во овој град, се создадоа поволни услови за формаци-

ско структурирање на ГШ на НОВ и ПОМ. По ослободувањето на Скопје и конечното лоцирање на ГШ на НОВ и ПОМ во главниот град на Федерална Македонија, во втората половина на ноември 1944 г. се пристапи кон изработка на планот за реорганизација на ГШ на НОВ и ПОМ. Со ова дојде четвртата промена на името на ГШ на НОВ и ПОМ. Ова највисоко воено тело беше преименувано во ГШ на НОВ и ПОЈ за Македонија.

На 19 февруари 1945 г., со наредба на врховниот командант на НОВЈ, командантот на ГШ на НОВ и ПОЈ за Македонија, генерал Михаило Апостолски, беше одреден на служба во Белград во Врховниот штаб (ВШ). Со истата заповед, на негово место, за командант на ГШ на НОВ и ПОЈ за Македонија беше назначен полковник Панче Неделковски-Полошки.

Следејќи ги настаните сврзани со формирањето на првата Влада на ДФЈ, непосредно пред нејзиното формирање на 7 март 1945 г., тогашното Повереништвото за народна одбрана на ДФЈ на чело со повереникот, маршалот Јосип Броз Тито, на 1 март 1945 г. со наредбата бр. 255/1945, од 1 март 1945 г., одлучи да се промени името на НОВ и ПОЈ во Југословенска армија (ЈА), а ВШ на НОВ и ПОЈ да се реорганизира во Генералштаб на ЈА како непосреден орган на Повереништвото за народна одбрана за сета вооружена воена сила на територијата

на Југославија. Во согласност со оваа промена на федерално ниво, следува промена и на името на републичките воени раководства. Во Федерална Македонија, по петти и последен пат беше променето дотогашното име на ГШ на НОВ и ПОЈ за Македонија во ГШ на ЈА за Македонија.

Согледувајќи го крајот на војната, се пристапи кон формирање на комисија која ќе го изработи мирновременскиот распоред на единиците на ЈА. Претседател на комисијата беше генерал Михаило Апостолски. При работата на комисијата се искристализираа и доминираа два концепти: едниот кој се залагаше за воено-територијална поделба на ЈА по федерални единици и вториот кој се залагаше за единствена ЈА на целата територија на ДФЈ. Преовлада концепцијата за единствена ЈА на целата територија, бидејќи ваквата идеја отсекогаш беше водилка и на маршалот на Генералштабот на ЈА, тогаш и министер за одбрана на ДФЈ, маршалот Јосип Броз Тито, кој никогаш не помислуваше да ја дели ЈА по републики и покраини. Во оваа пригода тој се изјаснил на следниот начин: „Територијалната поделба по федерални единици можеби политички и моментално изгледа подобра, но би била штетна за единствената армија и на штета на сигурносната организација на територијата. Единството на армијата и сигурноста на територијата се доволни аргументи да се отфрли принципот на територијална поделба по федеративни единици, а сметам дека степенот на развојот на борбата е таков што секој може правилно да ги разбере причините за отфрлање на територијалната поделба по федеративни единици“. Оваа изјава генерал Михаило Апостолски ја изнесе како раководител на групата воени стручњаци која работеше по наредба на маршалот Јосип Броз Тито во периодот од февруари до 27 април 1945 г. Групата изработи студија за преминување на ЈА на мирновременски распоред. Со групата раководеа помошникот на началникот на Генералштабот на ЈА, генералот Михаило Апостолски, началникот на Организациското одделение, генерал Богдан Орешчанин и помошникот-началник на Мобилизациското одделение, потполковник Вјекослав Колба.

Поради тоа, тој нареди да се забрза процесот на изготвување на планот за мирновременска организација на ЈА до крајот на април 1945 г. Врз основа на оваа концепција, следеше укинување на сите главни штабови на ЈА по републики, беа укинати самостојните воени области (ВО), командни области (КО), командите на подрачја, градовите и местата. Наместо нив, се пристапи кон оформување на шест армиски области со шест оперативни армии распоредени со седиште во следните градови: Крагуевац, Сараево, Нови Сад, Љубљана, Загреб и Скопје.

За време на вооружената борба, генералот Михаило Апостолски, покрај воените вршеше и мошне одговорни општествени и политички функции. На Второто заседание на АВНОЈ тој е избран за член на Претседателството на овој највисок орган

на народната власт на народите и етничките заедници на Југославија, бил член на Иницијативниот одбор за свикување на Првото заседание на АСНОМ, а учествуваше и во работата на Првото заседание на АСНОМ и беше избран за член на неговиот Президиум. На 11 октомври 1953 г. е прогласен за народен херој.

Од мај 1946 до есента 1952 г., генералот Апостолски бил командант на 6. југословенска армија во Сараево, а од есента 1952 до септември 1955 г. е началник на Вишата воена академија, потоа до јуни 1958 г. е началник на пешадијата на Југословенската армија (ЈА). Пензиониран е во чин генерал-полковник.

По ослободувањето на Македонија, генерал Михаило Апостолски активно се вклучува и во општествено-политичкиот живот на новоослободената земја. На Второто заседание на АВНОЈ на 29 ноември 1943 г. одржано во градот Јајце во Босна и Херцеговина е избран за член на Претседателството на АВНОЈ, а потоа и на Третото заседание на АВНОЈ во март 1945 г. во Белград.

Од 1945 до 1963 г., Апостолски бил пратеник на Уставотворното собрание на Југославија, а по неговото претворање во Собрание на ФНР Југославија, бил пратеник на Соборот на народите. На Првото (2.8.1944) и Второто заседание на АСНОМ (31.12.1944) е член на Претседателството, а од 1945 г. двапати е биран за пратеник на

Народното собрание на НР Македонија. На изборите во 1950, во 1953 и во 1958 г. бил биран за пратеник на Сојузниот собор на Собранието на ФНР Југославија, односно на Сојузното народно собрание, а во изборите 1969 г. бил избран за пратеник на општествено-политичкиот собор на Сојузното собрание. Од 1963 г. генерал Апостолски е член на Советот на федерацијата.

По партиска линија, на Првиот конгрес на Комунистичката партија на Македонија во 1948 г., бил избран за член на Централниот комитет на КПМ. Исто така, генерал Михаило Апостолски бил член и на Главниот одбор на Народниот фронт на Југославија, односно на Сојузната конференција на Социјалистичкиот сојуз на работниот народ на Југославија, на Главниот одбор на Сојузот на здруженијата на борците од НОАВМ и на Сојузот на здруженијата на борците од НОВ на Југославија.

По војната генералот Апостолски го насочува својот интелектуален интерес кон теоретското разгледување на проблемите од областа на воената наука и националната историја. Преку неговите дела тој остави трајно и значајно наследство во македонската повоена историографија и овозможи засекогаш да бидат овековечени клучните настани од НОАВМ.

Во периодот 1 јануари 1965 до 31 декември 1970 г., генерал Михаило Апостолски е директор на Институтот за национална

историја (ИНИ)-Скопје. Токму во овој период во 1969 г., Институтот за национална историја во редакција на генерал Апостолски, ја издаде тротомната „Историја на македонскиот народ“, што претставува прво сублимирано и синтетизирано дело од ваков вид во современата македонска историографија. Три годни подоцна, во 1972 г., беше издадена и скратената верзија на историјата на македонскиот народ. Како директор на ИНИ беше носител и учествуваше во работата на значајниот проект – Извори за Ослободителната војна и револуција во Македонија 1941-1945, од која едиција излегоа седум тома. За редовен член на Македонската академија на науките и уметностите (МАНУ), е

Научниот опус на академик Михаило Апостолски се искажува со стотици библиографски единици (книги, студии и други прилози), што најдобро ја илустрира неговата неисцрпна творечка работа и континуирани научни истражувања. Списокот на неговите научни, стручни, публицистички и други трудови е мошне голем и тој ја надминува бројката од 400 библиографски единици.

Првите стручни и научни трудови на академик Михаило Апостолски се од областа на воената историја, теорија и практика. Најголемиот дел од неговиот научен опус е посветен на проблемите на современата воена и политичка историја. Во овие рамки, особено е голем неговиот придонес во

сител на Партизанска споменица 1941 г., Орден на народен херој (9 октомври 1953), Орден на народното ослободување (1976), кој му е доделен по повод 70-годишнината од животот за исклучителни заслуги за НОАВМ и значаен придонес во изградбата на СФР Југославија, Орден на военото знаме, Орденот на Републиката со златен венец, орденот „Партизанска ѕвезда со златен венец“, Орден за заслуги за народот со златен венец, Орденот на Народната армија со златен венец, Орденот на трудот со златно знаме и Орденот за храброст.

За резултатите постигнати во областа на науката и публицистиката доделени му се повеќе награди: 13 Ноември на град Скопје (1965), 4 Јули на СЗБНОАВ на Југославија (1969), Наградата на Републиката за животното дело 11 Октомври (1971), Сојузниот секретаријат за народна одбрана (1971), Мито Хаџи Василев Јасмин (1976) и АВНОЈ (1978).

Генералот Михаило Апостолски беше одликуван и со странски одликувања, од кои посебно се истакнуваат: орденот „Суворов II степен“ (СССР), орденот „Грундвалски крст II класа“ (НР Полска), орденот „Св. Александар“, Орденот на народната слобода 1941-1944 (НР Бугарија), Орденот на белиот лав за победа од I степен (ЧССР) и Орденот на норвешкиот крал Свети Олаф. Паралелно со ова, на генералот Михаило Апостолски за неговата општествено-политичка активност, од страна на повеќе држави, организации и фондации му се доделени поголем број златни значки, плакети, благодарници и други значајни признанија. Легендарниот генерал и академик Михаило Апостолски, по кусо боледување, на 81-годишна возраст, почина на 7 август 1987 г. во Дојран. Погребан е во гробиштата „Бутел“ во Скопје во Алејата на хероите. Неговата фамилија во текот на 1994 г. ја

избран на 18 август 1967 г., а од 24 декември 1975 до крајот на 1983 г., два мандати едно по друго, се наоѓа на должноста претседател на МАНУ.

Во 1968 г. е избран за дописен член на Српската академија на науките и уметностите, во 1976 е избран за почесен член на Друштвото за наука на Косово и Метохија и член на Академијата за науки и уметности на Косово и Метохија, во 1977 г. за дописен член на Словенчката академија на науките и уметностите, во 1978 за член на Академијата на науките и уметностите на Босна и Херцеговина и во 1979 г. е избран за член на Југословенската академија на науките и уметностите. Во периодот 1978-1981 г. беше претседател на Советот на академиите на науките и уметностите на СФР Југославија. Во 1967 г. генералот Михаило Апостолски е избран за редовен професор на Филозофскиот факултет на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје. Во 1981 г. од страна на Центарот за виши воени школи во Белград е промовиран за доктор на воени науки. На тој начин тој стана прв доктор на воени науки во Македонија.

осветлувањето на НОАВМ. Во оваа насока, во 1967 г., академик Михаило Апостолски ја напиша интегралната историја на Ослободителната војна на македонскиот народ 1941-1945 г., во која ја промовираше периодизацијата на НОАВМ.

Научното творештво на академик Апостолски претставува импозантен, кохерентен и оригинален научен опус, кој само делумно е опфатен и презентира во неговите одбрани дела на околу 2000 страници во Шест тома, отпечатени во 1987 г.

Творечкиот опус на академик Михаило Апостолски е познат и ценет и надвор од нашата земја. Тој, како познат научен работник, одржа голем број предавања од областа на македонската национална историја во повеќе земји како што се: СССР, Велика Британија, САД, Франција, Германија, Полска, ЧССР, Австрија и универзитетски центри во други земји.

За заслугите во Народноослободителната и антифашистичка војна на Македонија, како и за придонесот во изградбата на повоена Федерална Македонија и ФНР Југославија, на генерал Михаило Апостолски му се доделени поголем број одликувања. Тој е но-

оформи фондацијата „Михаило и Цвета Апостолски“, која ја доделува наградата за најдобар историографски труд во тековната година. Досега оваа награда ја добиле: проф. д-р Марија Пандевска (1994), проф. д-р Марјан Димитријевски (1995), проф. д-р Тодор Чепреганов (1996) и проф. д-р Новица Велјановски (1997).

д-р Марјан Димитријевски
генерал Борис Стојаноски

НАПАДИ СО ЛАЖИРАЊЕ

ВИДОВИ ХАКЕРСКИ НАПАДИ

Првичната идентификација и потврдувањето преку корисничко име и лозинка обезбедуваат унилатерално потврдување. Корисникот внесува лозинка и притоа компјутерот го потврдува идентитетот на корисникот, но корисникот нема гаранција за идентитетот на страната од другиот крај на линијата. Тоа претставува проблем, бидејќи во случај на лажирање напаѓачот кој може да е легитимен корисник, да извршува програма која е лажен екран за најава на некој терминал/работна станица. Наивен корисник доаѓа кај терминалот и се обидува да се најави. Жртвата е водена низ вообичаеното мени за најавување и од неа се бара корисничко име и лозинка. Притоа, жртвата, без сопствено знаење ги дава свите идентификациски податоци и се претвора во сајбер-жртва. Идентификациските податоци се зачувуваат од страна на напаѓачот. Извршувањето потоа може да се префрли на корисникот или да се прекинува со (лажна) порака за грешка и програмата со лажирање престанува. Контролата се враќа на оперативниот систем кој сега го информира корисникот со вистинско барање за најавување. Корисникот повторно се обидува, успева во вториот обид, и може воопшто да не знае дека лозинката е веќе компрометирана.

Доколку се прикажува голем број на неуспешни најавувања, тоа може да укаже на факт дека се случил таков напад. Ако првата најава биде неуспешна, а при вториот обид немало неуспешни обиди за најавување од последната сесија, потребно е да се посомневате.

Затоа постои доверлива патека која гарантира дека корисникот комуницира со

*Во претходниот број
говоревме за безбедносните
системи на компјутерите,
а во овој дел ќе говориме за
видовите хакерски напади во
сајбер-просторот*

оперативниот систем, а не со програма за лажирање. На пример, Windows NT има сигурна комбинација на копчињата CTRL+ALT+DEL која го повикува екранот за најавување на Windows NT-оперативниот систем.

Заемно потврдување

Друг начин е со заемно потврдување, односно ако корисниците бараат посилна гаранција за идентитетот на системот со кој комуницираат, тогаш од системот може да се побара потврда пред корисникот. Покрај нападите со лажирање, напаѓачот може да има и друг начин за „наоѓање“ на лозинка. Лозинката патува директно од корисникот до рутата за проверка на лозинки, или во практика тоа би значело дека истата привремено се задржува во непосредни локации за складирање како што се „баферите“, „кешовите“, па дури и веб-страниците. Управувањето со овие локации за складирање обично е надвор од контролата на корисникот и лозинката може да биде задржана и подолго време.

Веб-пребарувачите прибираат информации кои им овозможуваат на корисниците да се вратат на страниците кои претходно ги посетиле. За да ја користите интернет-банкарската услуга, внесувате лозинка на веб-страница. Ја завршувате вашата работа, ја затворате банкарската апликација, но

не ја прекинувате сесијата за пребарување. Следниот корисник на терминалот може да се врати на страницата со вашата лозинка и да се најави во ваше име.

Како мерка на претпазливост се препорачува да го исклучите пребарувачот откако ќе завршите со банкарската трансакција. Имајте предвид дека од корисниците сега се бара да учествуваат во активност со управување со мемории во која обично не би учествувале.

Апстракцијата истовремено е и корисна и опасна. Исклучително корисно е да се дискутира за сигурноста на лозинката во апстрактни поими. Можете да разгледате политики за формати на лозинки или за стареењето без да знаете како лозинките се обработуваат во вашиот ИТ-систем. Опасно е да се дискутира за сигурност на лозинката само на такво апстрактно ниво.

Заштита на лозинки

Кога се верификува идентитетот на корисникот, системот прво ја споредува лозинката внесена од корисникот наспроти вредноста сочувана во датотеката за лозинки. Но, треба да се има предвид дека може да биде откриена шифрираната лозинка. Тогаш нападот со речник (случаен поим или комбинација за најкористени лозинки) може да се изврши и кога интернетот е исклучен, а заштитните мерки како што е ограничениот број на неуспешни обиди за најавување нема да бидат активирани бидејќи се така претходно зададени. За да се заштити датотеката за лозинки постојат следните опции: — криптографска заштита, односно контрола на пристап;

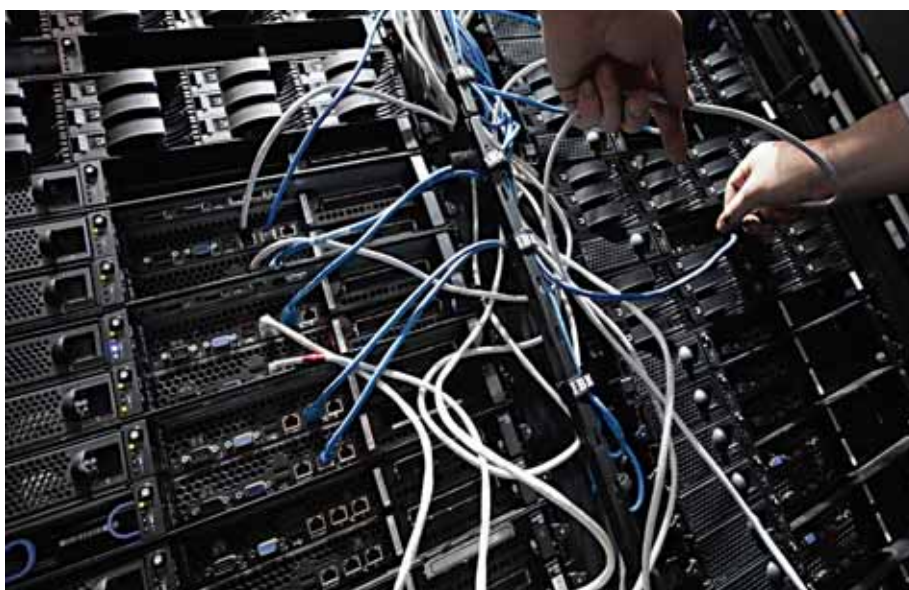
KNOWLEDGE IS TREE.
WE ARE ANONYMOUS.
WE ARE LEGION.
WE DO NOT FORGIVE.
WE DO NOT FORGET.
EXPECT US!

— комбинација на криптографска заштита и контрола на пристап, можеби дури и со понатамошни зајакнати можности за забавување на нападите со речници.

Еднонасочните функции веќе долго време се користат за заштита на сочувани лозинки. Наместо лозинката x , вредноста $f(x)$ се зачувува во датотеката за лозинки. Кога корисникот се најавува и внесува лозинка, да речеме x , системот ја применува еднонасочната функција f и потоа ги споредува $f(x)$ со очекуваната вредност $f(x)$. Ако има совпаѓање на вредностите, успешно е потврден идентитетот на корисникот.

Датотеките за лозинки може да бидат отворени, сè додека нападите со речници не се комплицираат и станат предмет на загриженост. Доколку f е соодветна еднонасочна функција, не може да се реконструира лозинката x од $f(x)$. Доколку се врши насилан напад со речник, надворешниот субјект ги „шифрира“ сите зборови во речникот и ги споредува резултатите наспроти шифрираните внесувања во датотеката за лозинки. Доколку има совпаѓање, ќе се избере забавување на нападите со употреба на речници. Ваквото размислување беше клучно при изборот на еднонасочната функција „срут“, која е употребувана во Unix-системите, која 20 пати повторува малку изменет DES-алгоритам, со употреба на блок со нули како почетна вредност и лозинката како клуч. Механизмите за контрола на пристап во оперативниот систем го ограничуваат пристапот до датотеки и други ресурси за корисниците кои имаат соодветни привилегии. Само привилегираниите корисници може да имаат пристап за пишување во датотеката за лозинки. Во спротивно, напаѓачот може да добие пристап до податоците на другите корисници, едноставно со промена на нивната лозинка, дури и ако таа е заштитена со криптографски средства. Доколку, пак, пристапот за читање е ограничен на привилегираниите корисници, лозинките може да се зачуваат нешифрирани. Ако датотеката за лозинки содржи информации кои се потребни и за непривилегираниите корисници, тогаш датотеката за лозинки мора да содржи шифрирани лозинки. Меѓутоа, таквата датотека, сепак ќе може да се користи во нападите со речници. Типичен пример за тоа е `/etc/passwd` во Unix.

Токму од тие причини, последните верзии на Unix, всушност чуваат шифрирани лозинки во датотеката која не е јавно достапна. Таквите датотеки се нарекуваат *датотеки за скриени лозинки*. Па, така, на пример, HP-UX може да ја користи датотеката за скриени лозинки `/secure/etc/passwd`, и тогаш ќе се обезбедува слаба форма на заштита на сопственичките формати за зачувување.

Windows NT зачувува шифрирани лозинки во свој бинарен формат. Несофистицираниот корисник ќе биде победен, но решителниот напаѓач ќе ги добие или ќе изведе информации кои се потребни за пронаоѓање на локацијата на релевантните сигурносни податоци. Меѓутоа, постои опасност дека успешното пробивање на таквата периферна одбрана може да ги мултиплицира проблемите подоцна. Доколку има напади со речници, но не можете да ја скриете датотеката со лозинки, може да да се додадат „salt“ вредности на лозинката. Кога лозинката се шифрира за складирање, дополнителни информации (salt) се додаваат на лозинката пред шифрирањето. Потоа „salt“ се зачувува со шифрирана лозинка. Ако двајца корисници имаат иста лозинка, тие ќе имаат различни внесови во датотеката на шифрираните лозинки. Со оваа постапка се намалуваат нападите со употреба на речници, бидејќи

повеќе не е можно истовремено барање на лозинки за неколку корисници.

Единечен пристап

Во сајбер-просторот лозинката се доживува како армија за зачувување на сајберсуверенитетот бидејќи лозинките го контролираат пристапот до содржината на компјутерот, до мрежите, програмите или датотеките. Но, треба да се има предвид дека е мошне непрагматично постојаното побарување на лозинка, особено во текот на работната сесија или, пак, до пристапот до некоја страница или воопшто до самото администрирање на компјутерот. Затоа е најпогодно лозинката да внесувате само еднаш. Системот ја зачувува оваа лозинка и секогаш кога ќе треба да го потврдите вашиот индентитет, системот ја користи лозинката и ја врши работата наместо вас. Таквата опција е најприменлива, но истовремено е и најранлива и може да предизвика проблеми во поглед на безбедноста на податоците на компјутерот. Токму затоа важно е да се напомене дека е неопходно сајбер безбедноста да биде интегриран систем кој ќе има, пред сè, практична примена покрај безбедносната компонента.

Маја Ржарова

БОГАТСТВОТО НА НЕВЕСТИНСКИОТ КАСЕЛ

МАКЕДОНСКИ ВЕЗ – ТРАДИЦИЈА, УМЕТНОСТ И СПОМЕН ЗА ИДНИТЕ ГЕНЕРАЦИИ

Во станот на Соња Пљакова, моминско презиме Арсова, централно место, како еден вид реликвија на почесно место, е поставен дрвениот невестински касел-наследство на нејзиното семејство по мајка веќе петта генерација, или што се вели, петто колено.

Соња го чува, што се вели како очите, овој вреден дрвен касел кој ја потсетува на нејзините предци и крие многу вредности, за сегашните и идни генерации. Соња денеска во каселот чува многу стари македонски везови кои самата ги изработила и кои се вистинско македонско национално богатство.

„Каселот со невестинската руба или чеиз по велешки, мојата прабаба Стојна Јанчева подоцна Жабева го добила од своите родители кога се мажела. Тој бил набавен од Солун, а стар е можеби и повеќе од 160 години. Доказ дека е од Солун е тоа што на предната стра-

на на каселот има две слики од Беаскуле во Солун. Вредно е и тоа што во внатрешноста, која била обвиткана со најмодерен тапет има слики на модели од Милано, Италија, во дамски шапки, фустани и мантили од тоа време. А, подрагоцено е и што има и шеми како тие да се изработат.

Каселот надворешно бил облепен со кожа, но поради староста тој се кинеше, па јас повикав мајстор да го реставрира целиот и од надвор и однатре“, појаснува Соња. Во внатрешноста врз тапетот и вредните слики за да ги заштити и горе на капакот и на дното, таа од мајсторот кој го реновира побарала да постави плексиглас и така го заштитила ова вредно национално богатство. Воедно, мајсторот направил и држачи од ковано железо на кое го подигнале и го поставиле невестинскиот касел.

Сликите на моделите од Милано се доказ за европската мода во македонските градови уште во средината на 19 век

„Шемите и сликите за моделите на фустани, мантили и шапки на внатрешноста од капакот на невестинскиот касел се доказ дека во македонските градови како Велес, Битола, Штип и останатите, европската мода била присутна уште во средината на 19 век“, потенцира Пљакова.

Таа потсетува дека велешките трговци тргувале со Виена, Будимпешта, Букурешт, Софија и Солун и на своите сопруги им носеле на подарок најквалитетни европски материјали, а од тие материјали се шиеле фустани по примерот на европската мода. Затоа јас предлагам во секој наш град, осо-

бено во Велес, во Битола, во Ресен, да има и посебни етнoлошки музеи каде ќе се прикаже пред Европа и пред светот градската мода од тоа време.

„Во Велес и во останатите градови била присутна градската мода како онаа во европските градови. Велес бил најградски град и ние овде немаме селски носии во облекувањето на жителите, а посебно побогатите ја следеле најмодерната европска мода од тоа време“, потенцира Пљакова.

Каселот на баба Стојна ќе остане како реликвија во нејзиното семејство

„Невестинскиот касел на баба Стојна го наследила мојата баба, Грозда Жабева, па мојата мајка, Вера Жабева, па потоа јас. Јас ќе го оставам во наследство на мојот син Гроздан и на ќерката Велинка како наследство за идните генерации во нашето семејство, но и како македонско национално богатство“, ни кажува Стојна.

Соња Пљакова го негува и го пренесува на младите македонскиот вез како македонско национално богатство

Соња Пљакова, која е на 64-годишна возраст, уште од најрана возраст везе и плете. Плетењето го научила од нејзината баба Грозда, но како што ни појасни таа, за тоа

таа самата имала голем интерес и не престанала да се интересира за учење на сите македонски везови и плетки сè до денес.

Ги научила и ги везе сите везови, а во нејзиниот касел како македонско национално благо ги чува нејзините вредни изработки на везови: галичкиот вез, неколку везови од Прилепско, од Охридски Дримкол, смилевски вез и други, посебно оние од Ресен и другите кои се карактеристични и вредни везови од Македонија.

Но, што е уште позначајно, таа, преку невладиното здружение „Везилка“ и преку бројни проекти ги учи на везење на македонски везови македонските девојки и жени.

„Само со изучување на везовите ќе го задржиме ова наше македонско национално богатство и ќе му покажеме на светот дека и ние имаме свое богатство со векови, а културата е доказ за нашите македонски вредности како народ“, потенцира Соња Пљакова.

Таа потсетува дека нејзината прабаба самата одгледувала свилени буби и ткаела свила, а потоа и ја везела свилата, што било многу тешко, но таа била упорна и тоа го изработувала. 64-годишната Соња Пљакова е инженер-технолог. Таа има завршено Технолошки факултет – текстилна насока. Воедно, долги години од работа континуирано одела по неколку седмици и месеци на усовршување во Германија и во други земји. Работела во велешки „Ветекс“, и во фабриката „Црвена звезда“ во Скопје. Работела како професор во УСО „Коле Неделковски“ и во Хемиското средно училиште во Велес. А, на крај од својот работен век, работела и како професор на Европскиот факултет во Скопје, каде на посебна катедра предавала моделирање, кроење и шиене. Пљакова има издадено и две стручни книги за моден дизајн. Токму и нејзината докторска дисертација на која ментално работи е за присуството на европската мода во македонските градови како Велес, Битола, Штип и останатите македонски градови. Таа се надева дека нејзините идеи ќе бидат прифатени од надлежните институции, пред сè од Министерството за култура, за зачувување и негување на вредните македонски везови како вредно македонско национално богатство за сегашните и идни генерации.

Антоанела Димитриевска

Соња Пљакова во Македонија повторно ја оживеа техниката на везење „зураф“. Воедно, таа ги учи македонските девојки и жени да везат „зураф“ или, како што во Европа, посебно во Англија, во Франција и во Германија е познат, „фриволајт“, што посебно и го ценат. Таа го научила зурафот на игла од баба ѝ Грозда, а потоа, кога била во Германија, си купила игла-чунче со кое везе, онака како што и денес се везе „зураф“.

„Техниката на везење зураф е специфична и напорна, но може да се совлада, а и жените кои го изработуваат можат добро да заработат за егзистенција за своите семејства“, потенцира Пљакова.

„ВО БЕЛИНАТА“

ЗА ВОЈНАТА СО ПРИРОДАТА И НЕОЧЕКУВАНОТО ПРИЈАТЕЛСТВО

Поранешниот американски претседател Абрахам Линколн рекол: „Најдобар начин да го уништиш твојот непријател е да го претвориш во пријател.“ За време на војна, многу е лесно да распознае непријателот – ако не си на оваа страна, тогаш си на другата. Нема дилема или отворена можност на избор, сам човек да дефинира за кого или против кого се бори, тоа секогаш го дефинираат политичките и државнички институции. Затоа, зборувајќи за војна, речиси секогаш зборуваме за земја која војува против земја, нација против друга нација, притоа заборавајќи дека во целата таа глобална игра, на микро ниво, всушност човек се бори против друго човечко суштество, онака како што му е зададено како должност. Токму должноста е оној суштински столб кој строго ја дефинира улогата на војникот. Тој точно знае која е неговата цел од која е физички одделен од појас на разменети куршуми. Но, понекогаш, исклучителни ситуации можат да наметнат поместувања во оваа навидум непроменлива воспоставена шема и логика. Во филмот „Во белината“ (Into the White) се случува токму тоа, нарушување во „шаховската табла на војната“ каде пионите прават нелогични потези со кои се губи острата граница меѓу противниците. Дејството на филмот е случува во Норвешка за време на Втората светска војна и ни пренесува приказна за петмина пилоти, припадници на спротивставени страни, кои фрлени во суровите услови на скандинавските зими, далеку од цивилизација, го оставаат непријателството зад себе и застануваат на иста страна, борејќи се со изненадувањата кои им ги приредува дивата природа. Таа заемна соработка им открива многу тајни за нив самите, како војници, како пријатели и како луѓе.

Средба со дивината

Иако декларирана како неутрална, Норвешка во Втората светска војна не успева да остане надвор од огнениот бран. Уште со првите турбуленции во Централна Европа, јасно е дека земјата ќе мора сепак да влезе во воената игра и да ја заштити и да ја задржи својата независност и слобода, особено поради интересот и на Германија и на Велика Британија за оваа територија, најмногу поради пристапот до пристаништата, како и осигурување на транспортот на железната руда од Шведска, многу по-

требна и на двата противници за изработка на оружје. Мерките за зголемување на готовноста на малата норвешка воена сила се покажуваат како задоцнети и оваа скандинавска земја е брзо окупирана од страна на германската војска уште во април 1940 година, останувајќи под германско владеење до крајот на војната цели пет години. Таа окупација ќе направи тло за судири меѓу двете велесили, Германија и В. Британија. Во една таква битка, помеѓу воените авиони над снежните планини на северот, соборен е британски авион, од кој живи успеваат да излезат офицерот Девенпорт и пилотот Смит. По поминатата ледена ноќ во паднатиот и оштетен авион, двајцата тргнуваат пеш низ снегот да бараат излез од недогледната белина на планините и снежните бури и притоа наоѓаат привреме-

но засолниште во една навидум напуштена планинска колиба. Но, кога влегуваат во неа, следува изненадувањето. Во колибата, минатата ноќ веќе се вселиле тројца пилоти на германското воздухопловство (Luftwaffe), исто така жртви на соборен авион од истата битка. Немајќи друг излез, додека однадвор ги демне сигурна смрт од измрзнување и прегладнување, двете страни мораат да ги делат тие неколку квадратни метри на напуштената куќа. Следејќи ја логиката на војната, германските пилоти први ги прогласуваат Смит и Девенпорт за воени затвореници според правилата на војувањето и се обидуваат да ги имплементираат и во рамките на четирите дрвени сидови. Набрзо случувањата ќе им покажат дека тие правила кои ги применувале на фронтот овде не важат, зашто сите петмина се всушност

Оваа рубрика ја посветуваме на ВОЈНИКОТ – ЧОВЕКОТ кој е прв на удар на виорот наречен војна – ЧОВЕКОТ кој е високо мотивиран да ја брани своината, татковината и идеите – ЧОВЕКОТ кој е физички и психички подготвен на највисоко ниво – ЧОВЕКОТ кој оставил дел од својата душа дома кај своето семејство – ЧОВЕКОТ кој, на крај, сепак, е само ЧОВЕК.

И затоа тој е инспирација за многу уметнички филмски дела кои оставиле силен впечаток на неутралната широка публика, ја разбранувале нашата закоравена емотивност и ни покажале колку сурова е всушност војната и како таа делува на луѓето.

Во следните броеви на ШТИТ ќе се осврнеме на некои од тие филмови без некоја посебна амбиција да бидеме филмски критичари. Сакаме само да ви пренесеме дел од нашите чувства, да ви покажеме дека една војничка, човечка судбина може да ги промени нашите ставови за вредностите во животот, а посебно да истакнеме колку тој тежок, исполнет со труд, кал и пот војнички живот е достоин за ПОЧИТ.

затвореници на немилосрдната планина и не е извесно дали ќе успеат да излезат живи од неа.

Преминување на границата

Најголемиот дел од сцените во филмот се концентрирани на настаните во колибата, испрекинати со неколку сцени околу неа или на околните планински падини. Приказната не навлегува во глобалните воени случувања, туку акцентот е ставен на меѓучовечките односи кои се развиваат или трансформираат помеѓу протагонистите. Преку делењето на минималната преостаната храна, борбата со студот и гладот, стравот дека можеби тука е крајната точка на нивните животни нишки, се плетат спонтано нераскинливи врски на пријателство. Ситуацијата во која се наоѓаат пилотите бара поставување на нова скала на приоритети во која се заборава на воените правила и процедури и сомнежите и недовербата се оставаат настрана, а се фаворизира соработка преку заедничката мотивација да се преживее во студената планинска бура.

Зашто долгите часови поминати заедно во куќичката имаат маркантно, животно значење за овие ликови? За тврдокорниот и навидум студен германски пилот Штрунк, токму Англичанецот Смит се поставува како поддршка која цел живот му недостасувала во односот со неговиот татко кој никогаш не се грижел за внатрешниот повик на неговиот син или неговите интереси. За поручникот Шопис, Девенпорт е човекот кому му ја раскажува несреќната љубовна судбина што го остава на своевиден животен крстопат и без насока за иднината. За сите петмина, ова место втиснува длабок жиг во животните патишта зашто интимната релација која спонтано се создава, станува погодна база за откривање на личните стравови, неуспеси, дилеми и желби. Овде, овие пилоти ги симнуваат од душа емотивните тежини кои

Режија:
Petter Haess

Улоги:
Florian Lukas,
David Kross,
Lachlan Nieboer,
Rupert Grint,
Stig Henrik Hoff

Сценарио:
Ole Meldgaard,
Dave Mango

Музика:
Nils Petter Molvaer

Монтажа:
Frida Eggum
Michaelson

Земја:
Норвешка /
Шведска /
Франција

Година: 2012

Времетраење:
104 минути

Награди:
Второ место
од публика на
Traverse City
Film Festival,
номинација за
најдобар дизајн на
звук за наградата
„Amanda“,
Норвешка

ги носеле со себе, ги исповедаат еден на друг своите најдлабоки, а заборавени или потиснати психолошки пукнатини. Само пилотот Шварц, млад и наивен, се обидува упорно да остане надвор од играта, доследен на Хитлеровите начела и принципи. Носејќи ја „Мојата борба“ – книгата на фирерот како лична библија, гледајќи на неа како на светост, Шварц е одличен пример за разликата меѓу фанатизмот и национализмот. Буквално заведен од фашистичката пропаганда, овој карактер буквално се бори против себе за да остане верен на серви-

рани идеи, игнорирајќи ја реалноста и фактите. Преку него, на еден начин ни е елабориран механизмот на манипулација кој ја движел и ја одржувал во живот нацистичката машинерија.

Доживотни пријатели

Иако базиран на вистински настан од Втората светска војна, филмот

не ја следи стриктно траекторијата на историските факти, туку отстапува со цел за создавање побогата фабула. Вистинската приказна која послужила како инспирација говори всушност за две планински колиби, од кои едната е објект на мал планински хотел, затворен во зимските месеци. Отстапување има и во имињата на британските пилоти (не е познато зашто само нивните имиња се променети, а не и на германските протагонисти), но и во исходот од соборувањето на авионите. Во историската случка, не сите излегуваат живи од несреќата како што е прикажано во филмот. Но, она што е вистина е дека случувањата во текот на тие неколку дена меѓу норвешките планински врвови навистина создале уникатно пријателство, кое резултира во неочекувана средба три децении подоцна, меѓу Девенпорт и Шопис, не како противници, туку како пријатели. Филмот „Во белината“ нуди одлична приказна, пренесена преку солидна и убедлива актерска игра. Едноставен и разбирлив, без многу акција, но со впечатливи емотивни моменти, филмот апсолутно ги заслужува позитивните критики кои ги добива од филмската публика и критика.

Елена Ѓорѓиевска

ПЛАНИНАТА БИСТРА – БРАНОВИ ОД УБАВИНА, НЕМИР И СПОКОЈ ВО ИСТО ВРЕМЕ

Планината Бистра е една од најинтересните планини во Македонија, која се граничи со 6 други планини, и тоа Шар Планина, Буковиќ, Стогово, Крчин, Дешат и Кораб.

Тоа е планински венец во централниот дел од Западна Македонија. Поради богатството со растителен и животински свет како и пријатната и лековита планинска клима претставува туристички доста привлечна и атрактивна, пружајќи услови за развој на зимскиот скијачки и летниот стационарен туризам.

На Бистра, се наоѓа голем скијачки центар. Добро подготвените патеки се вистинско уживање за скијачите, на кои им

зиеат – таа е Бистра, вечно убава и убаво вечна.

Планината Бистра е позната по своите пасишта каде има триесетина диви коњи кои доаѓаат во близината на овчарските бачила. Овој вид коњи е сè помалоброен на Бистра поради нивното неконтролирано повеќе и припитомување.

Кога ќе посакате да ја шетате Бистра Планина, а сигурно ќе посакате да посетите ваква убавина, тргнете од Галичник, село кое е удобно сместено во мајчината пазува на планината. Исто така и турата која тргнува од мавровската страна е возбудлива и убава, само потребна е поголема физичка подготвеност бидејќи е подолга, доколку сакате

Врв со 2.163 метри надморска висина – Меденица, моќна, тивка, но и немирно своја, гордоста, срцето и духот на Бистра Планина. Кога ќе го раширите погледот по целата панорамска глетка исполнети сте со задоволство, спокој, мирољубие, благи мисли и чиста вечна глетка.

После искусувањето на моментот на вечноста врз Меденица, со уживање се симнувате по подмеденичките падини, во засекот каде патот продолжува да ве носи кон гордо осамениот и масивен, строг и непоколеблив Карбула. Вистински примерок за машки принцип на планински врв, уникатна убавина.

Убавини ве следат на сите страни додека сте на Бистра.

стојат на располагање седум ски-лифта за крстосување низ непрегледните белини.

Бидејќи се граничи и со Мавровското Езеро, поголем дел од планината спаѓа во националниот парк „Маврово“.

Релативно зарамнет масив на млада верижна планина, со раштркани врвови високи над 2.000 метри надморска висина, која се наоѓа во срцето на западниот дел од Македонија, гордост на мијачкиот ре-

да ги посетите двете врвни гордости на Бистра – моќниот, женски принцип Меденица и строгиот, машки принцип Карбула – двата највисоки врва на оваа планина.

Нагоре, пополека, со сигурен од, забрзан здив и бистри мисли, се искачувате кон сртот кој ќе ве донесе до Меденица. Аурата и енергијата кои се шират насекаде околу вас секоја секунда ја прават посебна, единствена и возбудлива.

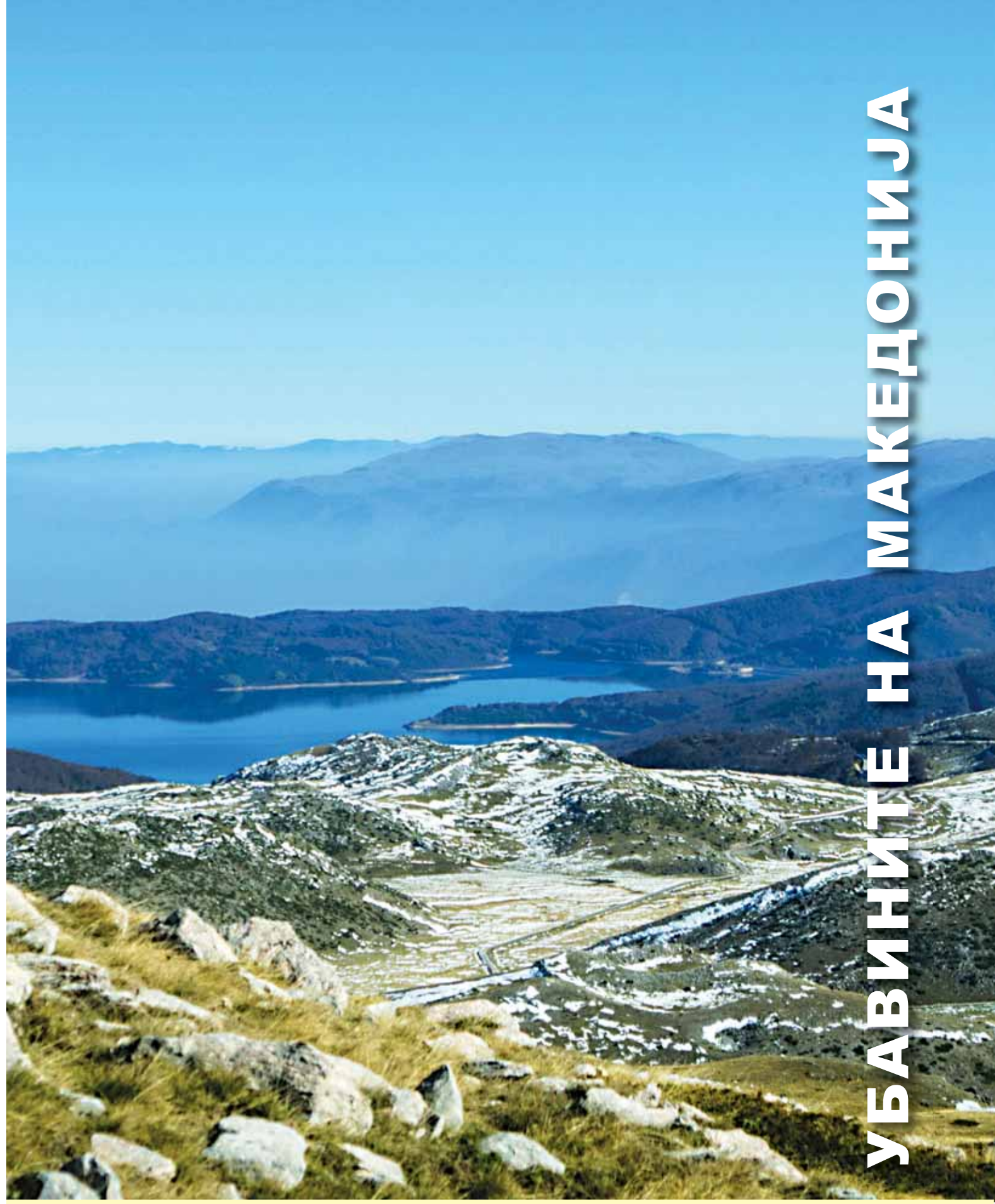
Вистинските господари и цареви на падините од Бистра – Шарпланинците и останатите овчарски кучиња се гордоста на бачилата и на спокојните овчари.

Бистра со благородна и гостопримлива срдечност ќе ве пречека, давајќи ви можност безрезервно да уживате во сиот нејзин раскош.

Кристина Илиевска

УБАВИНИТЕ НА МАКЕДОНИЈА

ШТИТ

